AYLIK
SOSYALİST KÜLTÜR
DERGİSİ

Birikim

- birikim'in 4. yayın yılı dolayısıyla genel bir değerlendirme
- haliç
  kemal özer
- ahmet hamdi tanpınar'ın saatleri ayarlama enstitüsü
  berna moran
- çağdaşlıktan ne anlıyoruz
  server tanilli
- değinmeler/okurlardan

37

BİRİKİM YAYINCILIK KOLL.ŞTİ.

MART 1978
20 LİRA

Birikim

AYLIK SOSYALİST
KÜLTÜR DERGİSİ
CİLT 6 / SAYI 37
MART 1978

BİRİKİM'İN 4. YAYIN YILI DOLAYISIYLA GENEL BİR DEĞERLENDİRME 13

HALİÇ 41 KEMAL ÖZER

AHMET HAMDİ TANPINAR'IN SAATLERİ AYARLAMA ENSTİTÜSÜ 44 BERNA MORAN

ÇAĞDAŞLIKTAN NE ANLIYORUZ? 55 SERVER TANİLLİ

NİÇİN DİYALEKTİK/
VİETNAM - KAMBOÇYA SINIR ANLAŞMAZLIĞI/
ÇENG ÇAO - LİN'E NE OLDU?/
DERG HÜKÜMETİ ASKERÎ BİR ÇÖZÜME
NEDEN HÂLÂ İHTİYAÇ DUYUYOR/BİRİKİM
VE OKURLAR/ÇKP'NİN 11. KONGRESİ
VE DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ/
BİR MEKTUP 60

Birikim

Sahibi
Birikim Yayımcılık Kollektif Şirketi adına
M. Kâmil Yüksel

Yazı İşleri Sorumlusu
Ömer Laçiner

Kurucular
Onat Kutlar, Murat Belge, Yavuz Çizmeci
Ömer Laçiner, Can Yücel

Teknik Sorumlu
Ferit Erkman

Yönetim Yeri
Ankara Caddesi, Güncer Han 45/18 Sirkeci
İstanbul. Tel.: 27 99 58

Yazışma Adresi
P.K. 538 Sirkeci

Abonesi
Yıllık 200 TL., Altı aylık 100 TL.
Dış ülkelere Yıllık 400 TL., Altı aylık 200 TL.

Posta Havalesi
P. Çeki Hesap No: 92991

İlân
Tam sayfa 800 ● ½ sayfa 400 TL. ● ¼ sayfa 200 TL.

Dizgi / Baskı
Kent Basımevi

Kapak Baskısı
Reyo Basımevi

Cilt
Ergün Ciltevi

Genel Dağıtım
Birikim Yayımcılık Koll. Şti.
ANKARA / AYDIN SAMİ
İSTANBUL / ÖZGÜR DAĞITIM
İZMİR / TEMEL DAĞITIM

Basıldığı Tarih
15 / MART / 1978

Gönderilen bütün yazılar yazı kurulunun kararıyla basılır. Basılmayan yazılar geri alınabilir, gönderilmez. Yayımlanan yazı ve resimler kaynak gösterilerek aktarılabilir.

Geçen ayın ilk günlerinde tüm kamuoyu, odağında ünlü Kontr-gerilla'nın olduğu bir kampanya ile ilgilendi. MİT, Seferlik Tetkik Kurulu (STK), Esas Bilgi Unsurları (EBU), Devleti Kurtarma Planı (Dev-Kurt) ve şüphesiz CIA gibi, yerli-yabancı istihbarat örgüt, plan ve terimlerinin sıkça kullanıldığı bu kampanya sosyalistler tarafından da desteklendi. Kampanya iki-üç gün süren bir Demirel-Ecevit polemiği ile zirvesine vardıktan sonra başladığı gibi anî biçimde sona erdi.

Bir saman alevi gibi parlayıp sönen bu kampanyanın başarılı olduğunu sanırız kimse öne süremez. Türkiye toplumu 12 Mart'dan bu yana o kadar sözü edilen Kontr-gerilla konusunda eskisinden daha açık bilgilere sahip değildir bugün. Kampanya bilinenlere yeni birşey katmadığı gibi, az sonra açıklamaya çalışacağımız nedenlerden dolayı, bu vesile ile Türkiye toplumunun bilincine varabileceği siyasal gerçeklerin üzerine eskisinden daha kalın bir bilinemezlik ve korku dolu bir perde oluşturulmasından başka bir sonuç getirmemiştir.

Kampanyayı başlatan CHP'li parlamenterler ve onları destekleyen Hürriyet gazetesi gibi yayınlar herhalde tam da böylesi bir sonucu elde etmek istemişlerdi. Ama şüphesiz sosyalistler için aynı şey söylenmemelidir. Çünkü onlar bu kampanyayı siyasal gerçeklerin açıklanması faaliyeti içinde düşünmüş olmalıydılar. Kontr-gerilla etrafında dönen sorun tam da bu tip bir faaliyetin konusu olabilecek nitelikteydi.

Ama ne var ki sonuç ortadadır. Bu ise bir siyasal gerçekleri açıklama kampanyasıyla varılmak istenen sonucun sanırım tam tersine bir sonuçtur.

Bu bakımdan sözkonusu kampanya siyasal gerçekleri açıklama faaliyetinin nasıl yürütülmemesi gerektiğini gösteren bir örnektir. Sosyalistler bu olumsuz örnek üzerinde durmakla, tüm «siyasal olay»ları hangi (nasıl bir) platformda tanımlamaları, bu siyasal olayın yarattığı sorunları nereden bakarak tesbit etmeleri gerektiğini görebilirler.

Bilindiği gibi Kontr-gerilla konusu, bir kısım CHP'li parlamenterin yaptığı «sansasyonel» açıklamalarla anîden gündeme getirildi.

Açıklamalar sansasyonel niteliktey-di; çünkü öteden beri bu konuda söylenenlere yeni bir kanıt, özellikle bu tip konular için kesinlikle gerekli olan yeni belgeler getirilmiyor; ama buna karşılık devletin güvenlik servislerinde yöneticilik yapmış bazı emekli generaller ile CHP'li parlamenterlerin biri (Niyazi Ünsal adlı senatör) arasında geçtiği öne sürülen özel konuşmalardan söz ediliyordu.

Bu konuşmalar, Kontr-gerilla konusunda önceden bilinenlerle uyum halinde olduğu gibi, bu konuda yazılı bazı kitaplardaki (örneğin Emin Değer'in yazdığı CIA ve Kontr-gerilla kitabı) bilgileri de doğrular niteliktedir. Dolayısıyla adı Kontr-gerilla olsun ya da olmasın resmî kimliklerle «görev yapan» bir gizli organizasyonun, örgütlenmenin varlığı konusundaki güçlü karine-

leri desteklemekte, bu organizasyonun emperyalist sistemin tümünde geçerli kılınan ve Pentagon, CIA gibi kuruluşların yönetim ve yönlendiriciliğinde hazırlanan sistemin genel güvenlik ve korunma politikalarıyla ilişkili, bağıntılı olduğu yolundaki yerleşik yargıları doğrulamaktadır.

Bu haliyle yapılan açıklamalarda yadırganacak bir yan yok gibidir. Hattâ yaptıkları bu işten dolayı CHP'li parlamenterleri alkışlamak gerekeceği bile söylenebilir. Bu yüzdendir ki örneğin CHP'li senetör Ünsal, özel konuşmalardan edindiği bilgilerin bir kısmını açıklamakla hayatını tehlikeye atmış olduğunu söyleyince, herkes ona hak verdi ve cesaretinden dolayı kutladı.

Ancak ufak bir soru var: Bu gözüpek senatör bütün bu «bilgileri» neden dolayı açıklamak gereğini duymuştur? Bu açıklamaların yapılması hangi yararları sağlayacaktır?

Ünsal'ın bu ufak soruya verdiği cevap özetle şöyle: Türkiye'de özellikle şu son dört yıldır süren çatışmaları başlatanlar işte bu dışa da bağımlı olan ve asıl olarak bu «dışardan» yönetilen Kontr-gerilla v.b. örgütlerdir. Devrimci ve demokrat kesimle muhafazakâr faşist kesim arasında yıllardır süren ve yığınla ölüye, yaralıya malolan çatışmaların gerisinde bu gizli örgütler vardır. Ama ne var ki taraflar bu gerçeğin farkında değillerdir. Onlar, nedeni kendilerinden bilmektedirler. Ünsal'ın ancak bir kısmını açıklayabildiği gerçekler ortaya çıkabilsin, taraflar değil vuruşmak, birbirleriyle sarmaş dolaş olup barışmak gerektiğini göreceklerdir.

Tarihî kahramanların, ya da daha genel bir ifadeyle, insan-üstü güce sahip kişiler ve örgütlerin (iyi ya da kötü amaçlı ama üstün, seçkin bir zümredir bunlar ve amaçlarını gerçekleştirmek için sıradan insanları —kitleyi— kullanırlar) yönlendirdiğini kabul eden geleneksel anlayışa uyarlı bir tez karşısında olduğumuz açıktır. Bu anlayışın çağımızda bir dizi varyasyonunu görebilmekteyiz.

Türkiye sosyalist hareketinde, 12 Mart dönemi yenilgisinden sonra görülen ünlü «provokasyon teorileri» burjuva teorik anlayışının sosyalist hareket içindeki yansımalarına ilginç bir örnektir. Geleneksel tarih anlayışına temelden karşı çıktığını her fırsatta ilan eden hareketimiz uğradığı yenilginin emperyalist sistemin mihraklarındaki gizli örgütlere, onların şaşmaz planlarına bağlayan bir akımın kendi içinde doğduğunu gördü. Gerçi bu akım çok güçlenmedi. Görülen odur. Ama daha sonraları Türkiye sosyalist hareketinde yaygınlık kazanan sakat «enternasyonalizm» anlayışının altında acaba aynı eğilimin bir eşi yok mudur?

12 Mart döneminin provokasyon teorisi, sosyalistlerin aslında birer piyon gibi yönlendirildiklerini söylüyordu. Sosyalistler kendilerini harekete geçiren toplumsal nedenler ne kadar güçlü olursa olsun, dünya çapındaki gizli güçlerin on yıllar öncesinden yaptığı planları bozamıyor, onların bilerek hazırladıkları kanallar içinde hareket etmekten kurtulamıyor; amacına varmak bir yana; bu gizli güçlerin amaçlarını gerçekleştirmelerine hizmet eden araçlar haline geliyorlardı. Tam bu sonuca varılmadan önce, sosyalistler hâlâ kendi yollarını kendi çizdiklerine inanabiliyor, hata ve başarılarının nedenlerini kendi eylemleri içinde arayabiliyorlardı. Ama bu yanıltıcıydı. Sonradan görülüyordu ki her şeyi gizli güçler belirlemişlerdir.

Bundan çıkan pratik sonuç, eylemin imkânsızlığına kadar varır. Hiçbir şeyi **biz** değiştiremeyiz. Bizim eylemimiz amacına varamaz. Dünyayı, tarihi yönlendiren güçler vardır ve biz ancak bu güçlerin belirlediği genel çerçeve içinde mümkün bir eylemi yapabiliriz. Ya güçlerden birinin «iyi» olduğunu görür ve eylemimizi onunla uyumlu, onun desteğinde sürdürebiliriz ya da «güçler arasındaki çelişki»lerden yararlanabiliriz v.b.

Bay Ünsal, açıklamalarıyla özellikle 1973-1978 dönemindeki olayları yalnızca sosyalist hareketin değil, faşistlerin de kabul etmesini istediği geniş bir provokasyon teorisi içinde ele almamızı istiyor. Çatışan iki taraf da kendilerini oluşturan, harekete geçiren birtakım toplumsal nedenlerden sözedebilirler, çatışmakla birşeyleri, bazı sorunları çözümleyeceklerini sanabilirler; ama «gerçek» şudur ki sorunları çözümleme hakkı, imkânı onlardan kesinlikle uzaktır; bu hak ve imkân «güçler»in elindedir diyor Bay Ünsal. Kendi formülünde bu güçlerden kötü olanı CIA'ya kadar uzanan Kontr-gerilla v.b. örgütlerdir. İyi olanı ise, şimdi CHP'nin kötülerden arındırmaya çalıştığı devlettir.

İyi niyeti konusunda olumlu ya da olumsuz bir yargımız olmasa bile, hattâ kendisini iyi niyetli saysak bile Bay Ünsal'ın açıklamalarının temelinde yatan bu düşünceye; kitleleri bağımsız siyasal eylem yeteneğinden, gücünden yoksun savan, onları ancak yönlendirilen bir kalabalık sayıp, yeni alternatifler oluşturma imkân ve eğilimlerinden şüphe etmelerini empoze eden bu anlayışa, sosyalistler temelden karşı olmak durumundadırlar. Faşist tedhiş ve ölüm kampanyalarının aslında somut faşist hareketin değil, onun da içine yerleşmiş «gizli örgüt» kışkırtıcılarının eseri olduğunu öne sürmek biçimindeki hiç de önemsiz olmayan «yan sonuç»lar üzerinde ayrıca durmaya gerek bile görmüyoruz. Su anda belirtmeye çalıştığımız şey, Ünsal'ın tezinin sevimli yüzü ardında yatan kitleleri apolotize konumda olmaya zorlayan, orada tutan bildik anlayıştır.

Ünsal ve diğer CHP'li parlamenterler, başlattıkları kampanyada çok şeyler bilen insanlar olarak lanse ettiler kendilerini. Hattâ Bay Ünsal, eğer bildiklerinin çoğunu açıklarsa hayatını yitirebileceğini ilan etti.

Demek ki ortada iktidardaki partinin bir senatörünü bile öldürmekten çekinmeyecek güçler vardır. «Hayatını tehlikeye atarak» açıklamalarda bulunan Bay Ünsal'ın söylediklerine bakılırsa, böyle bir yargıya hemen varılabilirdi O güne kadar «gizli örgüt»ler olarak MİT ve Kontr-gerilla'yı bilen kamuoyu, sözkonusu açıklamalarda STK, EBU ve Dev-Kurt gibi yeni örgütlerin varlığını da öğrendi. Bunca geniş bir gizli örgütler ağı varken ve bunlar ünü bilinen CIA'ya Pentagon'a kadar uzanıyorken; değil sıradan vatandaşın, değil senatörlerin, Başbakan Ecevit'in de suskunlaşması doğal karşılanmalıydı. Gerçekten de Ecevit, 1973 seçimleri arefesinden bu yana birçok kez varlığını kabul etmiş göründüğü, kendisinden hesap sorulacağını söylediği, Kontr-gerilla örgütünün «devletin resmî güçleri arasında yer almadığı»nı söyleyerek bir anlamda bu görüşü benimsedi.

Demirel'in Ecevit'i polemiğe zorlarken söyledikleri de ilgiye değerdi.

Açıklamalarda sözü edilen bir dizi örgüt» Ordu'yla yakın bağ içindevdi. Birer gizli örgüt olarak sunulan STK. EBU, Dev-Kurt ve bilinen MİT ve Kontrgerilla böyleydi. Bu durumda Kontr-gerilla'ya yüklenen tüm suçlamaların aslında Ordu'ya, devletin bu en büyük organizasyonuna yönelik olduğu söylenmeliydi.

Bu yüzden Demirel, eğer Kontr-gerilla'nın varlığı ve ona yönelik suçlamaların gerçekliği kabul edildiğinde devlet suçlanmış olacaktır, diyebiliyordu.

MC döneminde iyice sarsılan toplum ve devlet ilişkisini ve özel olarak devlet mekanizmasını yeniden restore etmekle görevli hükümetin başbakanı olarak Ecevit'in Demirel karşısında şöyleyebileceği şey belliydi ve Ecevit de onu söyledi: «Devletin resmî güçleri arasında Kontr-gerilla yoktur.»

Şüphesiz Ecevit'in bu sözleri Kontrgerilla deyimiyle anlatılmak istenen gerçekliğin varolmadığı anlamına gelmiyor. Nitekim Ecevit «resmen yoktur» derken, bu «nüans»ı belirtmiş oluyor, ama bu «nüans»ın üzerine gidilmeme-

sini, tartışma açılmamasını da misyonu ve konumu gereği istiyor .

1 Mayıs katliamı ertesinde Cumhurbaşkanı'na gönderdiği özel mektupta varlığını kabul ettiği bir gerçekliğin aydınlığa çıkarılması yolundaki çabalardan cayılmasını istemekle Ecevit, çelişkili bir duruma düşmüş ve Ünsal gibilerin yaptığı açıklamalarla yaratılan güçlü ve kendisiyle uğraşılması tehlikeli olan gizli örgütler imajını beslemiş oluyordu.

Kontr-gerilla tartışması böylece sona erdi.

Sosyalistlerin bu tartışmalar ve kampanya içindeki tutumunu değerlendirilirken öncelikle «bilgi yoksunluğu ve bağımlılığı» konusundan söz etmeliyiz.

Sosyalistler, bu kampanyada CHP'li parlamenterlerin yaptığı açıklamalardaki bilgileri hiç incelemeksizin kullandılar.

Bunlar ise daha önce belirttiğimiz gibi somut, yeni bilgiler değildi ve daha da ötesinde açıkça yanlıştılar da. STK gizli bir örgüt değil, yıllardır Genelkurmay bünyesi içinde yeralan bir kuruluştu. Ordunun organik bir örgütüydü. Askerî istihbarat ve özel savaş konularıyla ilgili olmasından ötürü MİT ile ve onun özellikle 12 Mart dönemi içinde bilinen faaliyetlerini yürüten özel ekipleriyle çok yakın bağıntı içinde olması doğaldı.

EBU, Esas Bilgi Unsurları bir istihbarat terimidir ve bir örgüt olarak ilan edilmesi gülünçtür. EBU'yu bir örgüt gibi gösteren Bay Türün'dü, onun işkenceler konusunda kendisini savunmak için yaptığı bir kıvırtmanın ürünü idi. Ünsal'a davanarak özellikle **Politika** gazetesinin lanse ettiği Dev-Kurt ise, yine bir örgüt değil, tüm devlet organizasyonunun ayaklanma, sıkıyönetim v.b. durumlarda hangi önlemleri alacağını gösteren önceden hazırlanmış bir plandı ve herhalde tüm devlet organizasyonlarının böyle bir planı vardır. Devletlerin hazır bulundurmak zorunda oldukları planlardan ilk akla gelenlerden biridir bu.

Kampanyada kullanılan bilgilerin ne kadar derme çatma olduğunu gösteriyor bunlar. «Çok şeyler bilen» kişilerin edasıyla Bay Ünsal gibiler kamuoyuna yeni gelebilecek birtakım terimleri örgüt isimleri gibi sunarak, sorunun özünü iyice karmaşıklaştırıp bulanıklaştırmışlardır. Karşı bir bilgilendirme kampanyasına girişilip sözü edilen terimlerin ne anlama geldiğinin açıklanmasına gerek duymadıysa birileri, sanırız bu bir dizi örgütten söz ederek bulanıklaştırılan havanın işlerine yaradığını görmelerinden, ilginin bu örgüt adlarına dağılıp, gerçek sorun üzerine yoğunlaşmasına engel olduğunu görmelerinden dolayıdır.

Bu siyasal gerçeğe, Ecevit'in konuya ilişkin sözlerinden yola çıkarak varabiliriz. Ecevit diyordu ki:

«Yaptığım araştırmalara göre Türkiye'de devletçe düzenlenmiş kontr-gerilla yoktur. Yani Kontr-gerilla devletin güvenlik kuvvetleri arasında yoktur. Ancak öyle anlaşılıyor ki evvelce, devlet görevlerinde bulunmuş kimselerin yapmış oldukları yanlış tanımla ve bir adlandırmanın ardında bir yanlış yorumlamanın da bulunduğu bellidir. Bu yanlış yorumu yapanların, yanlış uygulama yaptıkları da bellidir...»

(3 Şubat 1978 tarihli basın toplantısındaki Ecevit'in konuşması. 4 Şubat 1978, Milliyet gazetesi).

Ecevit, Kontr-gerilla olarak adlandırılan gerçekliğin varlığını kabul ediyor ve bunun oluşma nedenini de birtakım devlet görevlilerinin yanlış yorumları olduğunu söylüyor.

Birtakım devlet görevlilerinin bazen «yanlış yorum»larla, bazen de düpedüz keyfi amaçları için devlet içinde özel örgütler oluşturmaları geçmişte sıkça görülen olaylardandı.

Burada akla hemen CIA — Kontr-gerilla ilişkisini vurgulayan, kanıtlayan tezler geliyor. Bu tezlerin açıklandığı kitaplarda Türkiye dahil tüm emperyalist sistem içinde Kontr-gerilla tipi örgüt ve uygulamaların asıl olarak Pente-

gon veya CIA'nın empoze ettiği, bunların yardım ve direktifleriyle oluşturulduğu yeterince açık gösterilmektedir.

Bu tezler, özel olarak Kontr-gerilla örgütünün nasıl oluşturulduğu sorusuna cevap vermekte, amaç bu olay nedeniyle ortaya çıkan daha temel sorulara cevap getirmekte yetersiz kalmaktadır.

Şüphesiz kendimizi sırf Kontr-gerilla türü örgütlerin yarattığı sorunlarla sınırlarsak, vurgulamaya uğraşacağımız gerçek, Türkiye'nin «dışa bağımlı olduğu» gerçeği olacaktır. Yürüteceğimiz «siyasal gerçekleri açıklama kampanyası» buna dayalı olacaktır.

Varolan yapısı, işlevleri ve imkânları ile Türkiye devletinin —veya herhangi bir benzer devletin— dışa bağımlı olmasıydı. Kontr-gerilla türü bir örgüt oluşturmayacağını iddia edemeyeceğimize göre, bu «dışa bağımlı»lık gerçeğiyle yetinemeyiz. Geçmişte ve günümüzde devletler benzer «yasalarda yeri olmayan», ama gerçekte varolan örgütler oluşturmuşlardır ve oluşturmaya da devam edeceklerdir. Kontr-gerilla olayının bu bakımdan tek ilginç yanı ABD patentli olmasıdır. «Biçim» ABD'den alınmadır, ama «öz», «yerli»dir, daha doğrusu bizzat devlet olgusunun evrensel niteliğinden gelmektedir.

Kontr-gerilla olayı nedeniyle açığa çıkan «siyasal gerçek», bize burjuva demokrasinin temel bir eleştirisini yapma imkânını somut biçimde gösterir.

Burjuva demokrat siyasal düzenin başlıca kurumları arasında hemen göze çarpan bir ayrılık vardır. Parlamento, yerel yönetim meclisleri ve hükümet üyeleri ve bazı toplumlarda yargıçlar seçimle tespit edilir, ama öte yandan yerel yönetim ve genel devlet mekanizması için bu sözkonusu değildir.

Burjuva demokratik anlayışa göre siyasal düzenin en üst kurumu parlamentolardır. Parlamento toplum adına, toplumsal hayatı düzenleyecek yasaları çıkarır ve devlet mekanizmasının bu yasaları işlerliğe koyuşunu denetler.

Burjuva parlamenter düzende toplumun devlet üzerindeki denetimi iki biçimde olur: Parlamentoda seçilen hükümetin, mekanizmanın yönetiminde bulunması yoluyla ve hükümet de dahil tüm devlet mekanizmasının, parlamentonun denetimi ve yaptığı yasal düzenlemelere bağlı oluşuyla.

Bu işleyişin dikta yönetimlerini önlemediği bir gerçek. Devletin baskı güçleri, parlamento ve hükümeti dağıtarak yönetim ve yasa koyuculuk işlevini ele geçirirler ve böylece toplumun devlet mekanizması üzerindeki denetim ve yönlendirme imkânını yok ederler. Yukarıdaki terimleri kullanırsak Devlet mekanizmasının toplumu denetleyip yönlendirdiği bir durum demektir bu.

Burjuva demokratik düzenlerin ilk oluşturulduğu dönemlerde devlet mekanizmasından gelecek bu tür girişimleri önlemek için, resmî ordunun yanısıra ayrıca milis veya millî muhafız adıyla silahlı örgütler oluşturulmuştu. Özellikle ordu kadrolarının feodal kökenli oluşundan ötürü, buradan kaynaklanacak bir darbe girişimini dengelemek için çağın burjuva demokratları, toplumun devlet üzerindeki denetim hakkını korumak için bu doğrudan parlamentoya bağımlı milis gücüne gerek duyuyorlardı. Böylece parlamento, hukuken sahip olduğu siyasal düzenin en üst otoriteye sahip kurumu olma konumunu, sahip olduğu fiili güçle koruyabiliyordu.

Burjuvazi, feodal devleti kendi isterleri yönünde değiştirip yetkinleştirdikçe, «mekanizma»yı kendine göre oluşturdukça, vaktiyle bu mekanizmaya karşı kurulmuş olan milis v.b. örgütler de gereksizleşti, zayıfladı ve çoğu yerde kaldırıldı. Böylece parlamentolar doğrudan fiili güçten yoksun sırf «yasa koyucu» ve «denetimci» kurumlar haline geldiler.

Ama öte yandan devlet mekanizması büyümektedir.

Bu sürecin ayrıntılarına girmek konumuz değil. Günümüzdeki bazı olguları belirterek bu parlamento devlet

mekanizması ilişkisinin şu anda ne durumda olduğunu görmeye çalışalım.

Parlamento, devlet mekanizmasını denetleme güç ve yetkisini kullanamaz hale gelmiştir. Parlamentonun ve devlet mekanizmalarının haldeki nesnel yapılarının doğal bir sonucudur bu.

Temel işlevi, kapitalist toplum düzenini korumak olan devletin, bu bağlamda düzenin, egemen sınıfının çıkarlarını koruduğunu, bu temel gerçeği belirtmeye gerek görmüyoruz. Bu bakımdan yukarıda sözü edilen «devlet mekanizmasının büyümesi» olgusunun egemen sınıfı tedirgin edici bir yanı elbette yoktur.

Ama parlamento da yalnız egemen sınıf değil, diğer sınıf ve zümrelerin de temsilcileri vardır. Son yıllarda ABD ve Kanada gibi ülkelerde parlamentolar ile özellikle devlet mekanizmaları içinde giderek etkinliği artan kurumlar arasında çıkan sürtüşmeleri ve parlamentoların bu kurumlar üzerinde daha etkin bir denetim kurma çabalarını değerlendirirken bu durumu dikkate almalıyız.

Devlet mekanizmasının büyümesi derken kasteddiğimiz asıl olarak bir «etkinlik artışı»dır ve bunu doğuran şey de tamamen nesnel bir süreçtir. Şöyle ki; bilimsel ve teknolojik gelişmeler öncelikle devlet güçlerine dönük olarak biçimlendirilmekte ve sözkonusu gelişmeler topluma aynı ölçüde yansımadığı için, giderek toplum ile devlet arasındaki «güç dengesi» devlet lehine bozulmaktadır. Devlet toplum karşısında aşırı büyümektedir.

Şu da var ki öncelikle kendisine tahsis edilen bilimsel-teknik imkânlar vasıtasıyla devlet mekanizması, özellikle, ordu, polis ve güvenlik servisleri, yalnızca daha genişlemekle kalmıyorlar, yasalarla kendilerine tanınmış işlevlerden daha da fazlasını yapabilir hale geliyorlar. Böylece hem diğer kurumların işlev alanlarına el atabiliyorlar ve hem de edindikleri güç ve imkân nedeniyle, giderek «denetlenmesi imkânsız» kurumlar haline geliyorlar.

Burjuva demokratik siyasal düzenin seçimle gelen kurumlarının teorik olarak sahip bulundukları «üst konum», denetleyicilik ve yönlendiricilik işlevi, fiilen geçersiz kalmakta, parlamento işlevini yitirmekte, giderek sembolik bir kurum haline gelmektedir.

ABD ve Kanada'da parlamentoların özellikle güçlü gizli güvenlik ve istihbarat örgütlerine yönelik girişimleri bu bakımdan anlamlıdır. Bu ülkelerde basının da sözkonusu girişimleri desteklemesi aynı nedenlere dayalıdır.

Burjuva demokratik anlayış, temsilî sistemin üstünlüğü ve rasyonelliğini övmeye devam edebilir; burjuva demokratik siyasal düzenin kurumsal yapısının büyük bölümünde, yürütme mekanizması gibi temel temsilî sistemin geçerli olmadığını, bu mekanizma içindeki görevlilerin seçiminde toplumun herhangi bir hakkının olmadığını görmezden gelebilir ve bu «mekanizma»nın burjuva demokrasisinin ilan ettiği «parlamentonun millî iradenin üstünlüğü» ilkesinin fiilen geçersiz hale geldiğini görmeyebilir ve burjuva demokrasisinin tarihî süreci gözönüne getirilirse, başlangıçta varolabilen seçimle oluşan kurumların, diğer kurumlar karşısındaki güçlülüğü olgusunun günümüzde tersine olduğu gerçeğine sırt çevirebilir.

Çağımızda burjuva demokrasisinin başından beri varolan çelişkisi alabildiğine açık görülebilmektedir. Bir yanda seçimle gelen ve bu niteliğinden ötürü toplumu temsil etme iddiasında olan kurumlar vardır ve bunlar toplum adına devleti denetlemek, yönlendirmek görev ve işlevine sahiptirler, ama bunu yapacak fiili güçten iyice yoksundurlar. Ellerinde yalnız hukukî, yasal güç vardır. Oysa bilimsel ve teknolojik imkânların öncelikle kendilerine tahsis edildiği «seçimle oluşmayan» kurumlar, hem fiili güç açısından, hem de parlamentoya ait sayılan toplumu yönlendirme işlevi için gerekli bilgi, deney ve araç imkânları açısından üstün konumdadırlar ve bunun bilincinde

olarak yasal statülerinin belirlediği görevlerinden daha fazlasını yapmaya yönelmektedirler; bunun için artık eskiden olduğu gibi parlamentonun yönlendiriciliğine, onun yasal imkân tanımasına gerek görmemeye başlamışlar ve kendi yapacakları işleri şimdilik «yanlış» ya da «doğru» **yorum**larla gerekçelendirmektedirler. Toplum adına onları denetleme durumunda olan parlamentolar ise, son örneğini Türkiye'de gördüğümüz gibi olayın üzerine gidememektedirler.

Gidebilseler ne olacaktır?

Bu soruya içten bir burjuva demokrat olarak Ecevit'in verdiği cevabı görmeden önce; «devlet mekanizmasının toplumun (somutta parlamentonun) denetiminden bağımsızlaşması, özerkleşmesi» diye tanımlayabileceğimiz bu olgunun; Kontr-gerilla v.b. örgütlerin oluşturulması biçiminde kendini gösteren yanı (olgunun bu «yansıma biçimi») üzerinde kısaca duralım.

Ecevit'in «birtakım devlet görevlileri»nin «yanlış yorum»ları ile oluştuğunu söylediği Kontr-gerilla türü örgütler, «yasa dışı» örgütlerdir. Yani diğer tüm kurumları belli bir yasanın —toplum adına parlamentonun yaptığı yasanın— hükümlerince kurulan; görevleri, yetkileri, iç işleyiş kuralları ve öteki kurumlarla ilişkileri, yasalarca belirlenen devlet mekanizması içinde, bu tipten olmayan bir örgüt kuruluyor. Onu oluşturanlar, bunu kişisel amaçları için değil, devletin çok daha etkili görev yapması için yapıyorlar. Kontr-gerilla bağlamında düşünürsek, «devlet»in yasal olarak yapamadığı, ama yapılmasını gerekli gördüğü «iş»leri yapmak için başvuruyorlar bu yola. Parlamentodan yasal imkân istenmiyor, «yorum»la yetiniliyor. Asıl ilginç yan, bu «yorum»a dayalı uygulama, yasalarla çelişse bile, genel devlet mekanizmasının teorik olarak yasalarla, tüzüklerle belirlenen iç işleyişi bozulmuyor, yasa dışı örgüt pekâlâ kendi aralarında kurallı bir «çalışma düzeni» kurabiliyorlar.

Devletin hukukî varlığı değişmiyor, ama bu «hukukî varlık» altındaki gerçeklik kendi kendisini değiştiriyor. Varlık gerekçesini, «meşruluğunu» geçerli hukukta, yasa sisteminde bulan, bunlara uyarlı olarak oluşturulduğu söylenen «devlet», artık «hukukun dışında» oluşturuyor kendini. Hukuk ile, yasa ile bağını koparıyor. Bu bakımdan parlamento istediği kadar yasaları değiştirsin, «devlet gerçekliği»ni değiştirmiş olmuyor.

Ecevit'in Kontr-gerilla türü olayların nasıl önlenebileceğine ilişkin yaklaşımında, devletin haldeki nesnel gerçekliği gözetilmeyerek, seçimle gelen kurumların denetim işlevini hâlâ sürdürebileceği varsayılmakta, buna göre önlemler düşünülmektedir:

> «... Her ne gerekçe ile olursa olsun hiçbir kimseye devlet denetimi ve sorumluluğu dışında kamu görevi yapma, güvenliği sağlama, yetkisi tanınmayacaktır. Bu gibi önemli ve hassas yetkilerle ve görevlerle donatılan herkes, çok etkin bir demokratik bir denetim altında, demokratik hukuk devleti denetimi altında tutulacaktır.»

Kontr-gerilla adını verdiğimiz örgütün bilinen yöntemleri ile yaptığı «hassas ve önemli görevleri» yapabilecek bir örgüt, yine varolacak, ama «çok etkin bir demokratik denetim» altında altında olacaktır. Söylenen bu.

«Demokratik hukuk devleti»nde bu «çok etkin» denetimin parlamento ve hükümet tarafından yapılacağı varsayılır.

Geçmişteki Kontr-gerilla uygulamalarında, varolan hükümetin açık, parlamentonun sessiz, örtülü onayının varolduğu bilinmektedir.

12 Mart dönemindeki durumu bir yana bıraksak bile, şu sıra devlet ve ordu savunuculuğuna sıvanmış olan Demirel'in 1977 Haziran seçimleri öncesinde Ecevit'e gönderdiği ve kendisine yapılacak bir suikasttan sözettiği mektup olayı bile çok şeyi anlatacak bir örnektir. Demirel gibi bir politikacının tam

seçim arefesinde Ecevit'e hayli yararı dokunacak böyle bir girişimde bulunmasını «hata» olarak niteleyenler, Demirel'in Ecevit'in bu mektubu açıklayacağını ummadığını söylediler. Bugüne kadar ne Demirel ne de Ecevit bu suikast olayının üzerine gitmediler.

Demirel kimden almıştı bu istihbaratı ve bu suikastı düzenleyenler kimlerdi, bunlar hakkında hangi işlemler yapılmıştı? Tam o sıralarda ortaya çıkan darbe söylentileriyle alelacele emekli edilmekle yetinilen bazı generaller üzerine gitmekten kaçınıyorsa, ortada bir «devlet sırrı», «mekanizma»yı gocunduracak bir şeyler mi vardır?

Türkiye gibi «devlet sırrı», «milletin çıkarı» gibi temaların sıkça kullanıldığı ülkelerde olsun, bunlara gerek duyulmayan diğer ülkelerde olsun, hükümet ve parlamentonun «etkin denetim» hakkı hukuken her zaman vardı, ama bu gerçek bir denetim yapabilmesine yetmemektedir. Çoğu yerde parlamentolar ve hattâ hükümet de bu devlet kurumlarından hesap soramamakta, onların bağımsızmışcasına hareket edebilmelerini önleyememektedir.

Hükümeti ve parlamentoyu toplum adına denetim yapan kurumlar olarak kabul etsek bile, şu anda gözlemlenen gerçek şudur ki parlamento ve hükümetin devlet mekanizmasını denetlemeye muktedir oldukları, olabilecekleri yolundaki burjuva demokratik anlayışın temelindeki varsayım artık geçersizleşmektedir. Devlet mekanizmasının yetkinleşmesini, gelişmesini sağlayan nesnel süreçlerin doğal sonucudur bu. Tıpkı gelişen üretici güçlerin kendine uyarlı üretim ilişkilerini değişime zorlaması gibi; bilimsel-teknik imkânlar sayesinde gelişen devlet güçleri de bir zaman kendine uyarlı olan genel devlet içi ilişkilerini, bunların ifadesi olan devlet kurumları arasındaki yasal ilişkileri değişime zorlamaktadır.

Eğer fizikî güç, bilgi toplama ve toplum içi iletişimi denetleme alanlarındaki bilimsel-teknolojik gelişmelerin öncelikle devlet mekanizmasına tahsis edilmesi, bu alanlarda doğan dev imkânların «devletin görevini yapması» için biçimlendirilmesi yolundaki uygulama sürüp giderse; ve bilimin yarattığı imkânlar, devletin «mekanizması»nda somutlaştırılır, ama onu yönlendiren, denetliyen bundan yoksun kalırsa sonuçta öyle olacaktır ki artık mekanizmayla onu yönlendiren kurumlar arasındaki ilişkileri eski biçimde sürdürmek imkânsız hale gelecek «mekanizma» kendi kendini yönlendirebileceği gibi, toplum adına mekanizmayı denetleme hukukî işlerine sahip parlamentoyu da, bizzat toplumu da yönetmek, yönlendirmek hak ve imkânını kendinde görecektir.

«Devlet güçleri»nin gelişmesine uyarlı olarak kurulacak ilişkiler içinde parlamento gibi bir kuruma gerek duyulmayacaktır. Son yıllarda sıkça duyulmaya başlanan «teknokrasi» gibi siyasal düzen önerilerinin altında bu amaç vardır.

Çağımızda devlet mekanizmaları içinde Kontr-gerilla veya başka türden örgütlerin oluşturulabilmeleri veya belli devlet örgütlerinin yasal yetki ve işlevlerini aşan girişimlerde bulunmaları türünden olaylara sıkça raslanabilmektedir.

Nedenlerini anlatmaya çalıştığımız bu olayların yarattığı siyasal sorunlara eğer burjuva demokratik çerçeve içinde kalınarak çözüm aranırsa, ancak Ecevit'in önerileri türünden çözümlere varılabilir. Parlamento «etkin denetim» için kendi çıkardığı yasalarla kendi yetkilerini **hukuken** artırabilir. Ama bu hukukî plandaki güçleniş, gerçek planında güçlenme anlamına gelmeyecektir. Devlet mekanizması hukukun kendine sağladığı imkânlarla değil, bilimsel-teknolojik gelişmelerin kendine sağladığı nesnel imkânlar sayesinde parlamento denetiminden sıyrılabilmekte, hattâ ondan bağımsızlaşabilmektedir. Bu bakımdan, bu olgunun yarattığı soruna «hukukî düzenlemeler»le değil, olguyu yaratan nesnel süreçler planında çözüm aranmalıdır.

Bundan dolayıdır ki Marksistler, soruna buradan yaklaşırlarken öncelikle şunu belirtirler ki; burjuva demokratik siyasal düzenin seçimle oluşan kurumları ile, bu nitelikte olmayan kurumları arasındaki ilişki özünde toplum ile devlet arasındaki ilişkidir. Seçimle oluşan kurumlar toplumun iradesini, toplumun kendi kendisini yönlendirme ve yönetme hakkını **temsil etmektedirler.** Toplumu temsil eden bu kurumlar karşısında devlet mekanizması bir araçtır. Ya da burjuva demokratik anlayışın ön-kabullerine göre böyle olmalıdır.

Toplum kendisinde olan bazı hak ve işlevleri —zor kullanma, yargılama v.b.— bu mekanizmaya devretmiş, onu bu işlevleri daha iyi yerine getirecek hak ve yetkilerle, araçlarla donatmıştır. Toplum mekanizmayı kendi denetim ve yönlendirmesi altında tutabilmek için seçtiği temsilcilerden oluşan kurumlara güvenmiştir.

Ancak artık görülmektedir ki, toplum, **temsilî kurumlar eliyle** devlet mekanizmasını yönlendirememekte, onu gereğince denetleyememekte, ve mekanizmanın giderek bağımsızlaşmasını önleyememektedir. Mekanizma olarak devlet, toplum karşısında giderek güçlenmektedir. Toplum, devlet mekanizmasına verdiği kendi hak ve işlevlerinin kullanılış biçimini sınırlayamamakta, bu mekanizmanın kendine verilmemiş işlevleri ve giderek temsilî kurumlara ait işlevleri de üstlenebilme eğilimi göstermesi karşısında; temsilî kurumların fiili güçsüzlüğü nedeniyle, bir şey yapamamaktadır.

O halde toplumun kendine ait yönlendirme ve denetim hakkını temsilî kurumlara devretmesi biçimindeki burjuva demokratik perspektifle sınırlı kalınamaz. Toplum bu hak ve işlevleri doğrudan üzerine almalı ve temsilî kurumlar (parlamentolar) yerine, yönlendirme ve yönetim işlevinin yapılacağı yeni tür kurumlar oluşturulmalıdır. Toplum bu kurumlar içinde sözkonusu işleve aktif biçimde katılabilmeli, devlet üzerinde söz sahibi hale gelmelidir.

Bunun olabilmesi için aynı zamanda devletin haldeki mekanizması içinde yerine getirilen, özünde topluma ait hak ve görevlerin yeniden **topluma,** yukarda sözü edilen kurumlar içinde, örgütlenmiş topluma **dönmesi,** döndürülmesi onun tarafından yapılır hale getirilmesi süreci başlatılmalıdır. Devlet mekanizmasının bu görevleri yapmak, bu hakları kullanmak için kendisine tahsis edilmesini istediği bilimsel-teknolojik imkânlar, artık bu hak ve görevlerden yoksunlaştırılacak devlet mekanizmasına dönük olarak değil, topluma dönük olarak biçimlendirilmelidir.

Sosyalist demokrasinin perspektifi budur. Eğer içten burjuva demokratlar «çok etkin demokratik denetim»in gereğinden söz ederken, devlet mekanizması içinde doğabilecek olan Kontr-gerilla türü oluşumları kesin olarak önlemek istiyorlarsa, eğer bu tür oluşumları kendi kaderini belirleme hakkının kesin bir ihlâli, yok sayılması eğilimi olduğunu görebiliyorlarsa ve çağımızdaki sivasal gelişmelerin genel manzarası dikkate alındığında birtakım devlet kurumlarının üst yöneticilerinden ve büyük ekonomik güç sahiplerinden oluşan seçkin bir azınlığın giderek toplumların elindeki her tür karar alma imkânlarını kendi ellerinde toparlamaya başladıklarını ve böylece toplumları güdülen sürüler haline getirebildiklerini gözlemleyebiliyor ve bu sürecin nedenlerini az çok kavrayabiliyorlarsa; «etkin demokratik denetim»lerin, parlamentolar eliyle, hukuki düzenlemeler yoluyla değil bizzat toplumun yeni bir siyasal-toplumsal örgütlenmesiyle ve bu örgütlenme içinde işlerliğe konulacak fiili güçlere sahip olunmasıyla sağlanabileceğini kabule hazır olmalıdırlar.

Son yıllarda uluslararası sosyalist hareket içinde peşi sıra öyle olaylara ta-

nık olduk, daha önce olsa rahatlıkla imkânsız diyebileceğimiz türden olayları öylesine kanıksadık ki, artık «sosyalist hareket içinde şu tip bir uygulama, olay olmaz», «kendisine sosyalist diyen kişi veya örgütler şu asgari müştereklere uyarlar» gibisinden yargıları ileri süremez hale geldik. Genel sosyalist hareket içinde artık her şeyin mümkün olduğu, «ilke»lerden söz etmenin anlamsız olduğu yolunda artık bir ön-kabul iyice yerleşmiş durumdadır şimdi. Ve bunun sonucu olarak gerek «kendi hareketimiz» ve gerekse diğer ülkelerdeki sosyalist hareketler içinde meydana gelen ve her biri de şu anda kâğıt üzerinde kalmış «sosyalist ilke»lere aykırı olan bir dizi olay karşısında sessiz, ilgisiz ve umursamaz olabiliyoruz.

Bu yüzdendir ki geçen ay Vietnam - Kamboçya savaşı ile sosyalist anlayışın fiilen çoktan geçersizleşmiş ama «resmen» hâlâ ayakta duran son bir varsayımı, bir «asgari müştereği» de çökerken; iki sosyalist toplumun savaşması gibi herşeye karşın kabulde en fazla güçlük çekeceğimiz, tüm belirtilere karşın yine de olamayacağına inanmakta devam ettiğimiz bir olayla ilk kez karşılaştığımız halde ne bir şaşkınlık ne de dışa vurulmuş, «olamaz bu» diyen bir isyan duygusu görüldü. Türkiye'de çoktandır küçük Kamboçya - Vietnam savaşlarını yaşamaya alıştığımız için belkide her yerden fazla Türkiye için normaldir bu durum.

Vietnam ve Kamboçya adlı iki toplum savaşmışlardı; iki sosyalist toplum değil. **Birikim** olarak olayı böyle değerlendiriyoruz. Bu olayın başka türlü ele alınmasına imkân görmüyoruz.

Vietnam mı Kamboçya mı haklı gibisinden bir soruyu ancak bundan sonra sorabiliriz. **Birikim**'in bu sayısında sözkonusu olaya ilişkin bir yazı var. Orada bu soru için veri olabilecek bazı bilgiler bulunmaktadır.

Sosyalistler, sosyalist toplumlar arasında savaş olabileceğini kabul edecek kadar «realist sosyalist» olamadığımız ve olmamak gerektiğinin bilincinde olduğumuz için bu olay nedeniyle söyleyebileceğimiz tek şey, **sosyalistlerin**, real sosyalizmin sınırları, varabileceği noktalar konusunda alabildiğine yoğun bir ilgiyle yönelmeleri ve sosyalizmi bu real sosyalizm ve real politika batağından çıkarmak yolunda tüm düşünsel, moral ve her tür pratik çabalarını yöneltmeleri zorunluluğunu vurgulamaktır.

Bu sayımızda, dördüncü yayın yılına girmemiz dolayısıyla yapmayı gerekli gördüğümüz uzunca bir değerlendirme yer alıyor. Dünyada ve Türkiye'de ilginç bir döneme girdiğimiz için, bu değerlendirmeyi oldukça geniş bir bağlam içerisine yerleştirdik.

Server Tanilli'nin bu sayıdaki yazısı, Şişli Siyasal Bilimler Yüksek Okulu'nda ders yılının açılması dolayısıyla yaptığı konuşmanın metnidir. Berna Moran, üzerine daha çok incelemeler yapmaya değer bir romancı ve yazar olan Ahmet Hamdi Tanpınar'ın **Saatleri Ayarlama Enstitüsü**'nde kullanılan mizah çeşitlerini her zamanki titizliğiyle inceliyor.

Kemal Özer'in bu sayımızda okuyacağınız şiirleri, Altan Yalçın'ın «Haliç'te Bir Gezinti» adlı belgesel filmi için yazılmıştır.

Birikim

BİRİKİM'in 4. Yayın Yılı Dolayısıyla Genel Bir Değerlendirme

Birikim bu sayısıyla dördüncü yayın yılına başlamış oluyor. Üç yıl süresince **Birikim,** sosyalist hareketin temel önemde sorunlarını ele alan incelemeler yanında kültürel konuları da içeren bir yayın sürdürdü.

Derginin içeriğini böyle tesbit etmesi olsun, içinde yer alan teorik incelemelerde öne sürülen görüşler olsun geçen üç yıl içinde değişik biçimlerde yorumlandı. Çeşitli zamanlarda **Birikim**'in yerine getirmeye çalıştığı işlevi ve gerekçelerini açıklamaya çalışan yazılar yayımlamış olmamıza karşın çoğu kez «eleştirel» nitelikte olan bu yorumlar hâlâ da devam etmektedir.

Üç yıl gibi uzun sayılabilecek bir süre yayınını sürdürmüş olmasına karşın **Birikim,** üstlenmeye çalıştığı işlevin varolan koşullarda gerekli kıldığı ilk programı henüz tamamlamış değildir. Ama bugüne kadar sürdürülen faaliyet, **Birikim**'in üstlendiği bu işlevi, bunun gerekçelerini ve ne ölçüde yerine getirebildiğini değerlendirecek yeterli kanıtları vermektedir.

Birikim özellikle, sosyalist hareketin siyasal sorunları ile yoğun biçimde uğraşıp belli görüşler öne sürmesine karşılık, bir «siyaset» olmaya yönelmeyen genel tutumuyla alışılanın dışında bir yayın organıydı. Eleştirilerin büyük çoğunluğu da bu «çelişki»den kaynaklanmaktadır.

Bu bakımdan aşağıdaki hayli geniş yazıda özellikle 1960 sonrası Türkiye ve Dünya Sosyalist Hareketi'nin gelişim süreci üzerine analizlere hayli geniş bir yer verilmiş olması doğal karşılanmalıdır. Çünkü, **Birikim** dergisinin alışılmışın dışındaki durumu, yerine getirmeye çalıştığı —teorik— işlevin kapsamı ve bu faaliyet içinde ağırlıkla üzerinde durulan konular ve sorunlar; sözkonusu dönemin analizinden çakırılan sonuçlarla sıkı sıkıya bağıntılıdır.

⁂

Türkiye'de 1960 ertesinde etkili bir toplumsal-politik olgu olarak ortaya çıkan Türkiye Sosyalist Hareketi, denilebilir ki ta başlangıcından bu yana, bölünmeye açık olan ve bölünmeye sık sık uğrayan bir gelişme göstermiştir. 1960'larda bütün dünya sosyalizminde böyle bir eğilim olduğu elbette söylenebilir; ne var ki, bölünme, Türkiye'de, başka ülkelerle kıyaslanmayacak kadar sık, yaygın ve çeşitlidir ve neredeyse Türkiye sosyalizminin karakteristik niteliği haline gelmiştir. Dünyada ortaya çıkan yeni ve değişik sosyalist stratejiler, başka ülkelerde yankı bulmazken, Türkiye'de çevresinde önemli sayıda insan toplayabilecek kadar etkili olabiliyordu. Dünya sosyalizminde varolan ana kamplar da, Türkiye'de, yaklaşık olarak eşit sayıda kadroyu bir araya getiren gruplaşmalar yaratabiliyordu. Örneğin Latin Amerika'ya özgü bir strateji Asya'da, Asya'ya özgü bir strateji Latin Amerika'da tutunamazken, Türkiye'de bunlar ve başkaları yaşayabiliyor, kendini yeniden üretecek koşulları bulabiliyordu. 1970'lerden bu yana, Türkiye Sosyalist Hareketi ideolojik-örgütsel bakımdan en fazla parçalanmış bir hareket olma özelliğini sürdürmekte. Üstelik 12 Mart döneminden çıkarılacak dersler veya 1973 sonrasında yoğunlaşan faşist hareket de bu bölünme sürecini durduramadı. Bu gibi tehditlere karşı güçlü olabilmek için **birliğin** gerekliliği herkesce ilke olarak kabul edildiği halde, içine girilen her yeni dönemden, biraz daha bölünüp parçalanmış olarak çıkıldı.

Gelgelelim, bütün bu bölünmeler, genel hareketin büyük bir güç olmasını geciktirmekle birlikte, sosyalizmin **gelişmesini** durduramadı. Ülke çapında, programını belirlemiş, merkezî bir güç olamadığı halde, toplumun her köşesine yayıldı ve çeşitli toplumsal sınıf ve tabakalarda doğan politik hareketli-

liğin ve arayışın kendisine yöneldiği bir «kanal» olma imkânını kaybetmedi.

Bu durum, yüzeysel bir bakışla, iki vargıyı getiriyor: a) Türkiye'de sosyalizmin gelişme potansiyeli büyüktür; b) Hareketin bölünmüşlüğü yüzünden bu potansiyel değerlendirilememektedir. Böylece, şu ortak sonuca geliyoruz; sosyalist hareket birliğini sağlayamadığı sürece, radikalleşen halk kesimleri başka siyasal alternatiflere kayacak, sosyalizmin ektiğini onlar biçecek, sosyalist hareket başarısız kalacaktır.

Ampirik bir görünürlüğe sahip olan bu yaklaşımı benimseyenler, genellikle, sosyalist hareketin sempatizanları, taraftarları, alışılmış deyimle, hareketin «kitle»sidir. Bu sempatizan ve taraftarlar neyi özler? Bölünmeye yol açan tutumlardan kaçınılmasını, ayrılığı değil, «birleşme»yi amaçlayan noktalara yönelinmesini; «asgarî müşterekler» zemininin oluşturulmasını; bu zemin üzerinde örgütsel birliğin sağlanmasını.

Yaklaşım görünüşte «sağduyulu»dur. Marksizmin genel teorik-pratik sorunları (örneğin Çin-Sovyet kutuplaşması ve buna bağlı olarak gelişen, sosyalizmin niteliğine ilişkin tartışma), birliğin bozulmasına yol açan tartışmalar yarattığına göre, böylece sosyalizm güçsüzleştiğine göre, bu tartışmalar bir yana bırakılmalı, en azından ertelenmelidir. Birlik platformu bir kez kurulduktan sonra biz bunları kendi aramızda tartışabiliriz. Ama o zaman da kırıcı tartışmadan sakınmalı, yeni bölünmelere, ayrılıklara sebep olmamalıdır.

Bu yaklaşım, örtük ya da belirtik biçimde, şu düşünceleri de içerir. Dünyanın başka birçok ülkesinde sosyalistlerin temel örgütlenme sorunu şu veya bu yoldan çözülmüştür. Bu çözüldükten sonra, böyle tartışmalar bi sakınca olmaktan çıkar, çünkü kurulan birlik kolay kolay bozulmaz. Üstelik onlarca da yeterli biçimde çözülmemiş olan bu sorunları burada kadroların durmadan tartışması bir «lüks»tür. Çin - Sovyet tartışması gibi olayların, bizim sosyalist hareketimizin ilk ve ana sorunlarıyla doğrudan bağlantısı yoktur. Bu tartışmalarla bölüneceğimize sözkonusu ilk ve ana görevleri yerine getirelim.

Sempatizanların bu tür yaklaşımlarına karşılık, «kadro»ların yaklaşımları apayrı bir mantık çizgisi izler. Kadrolar ilke sorunlarına büyük önem vermekte, «doğru ilkeden yana tavır alma»nın zorunluğunu vurgulayıp durmaktadır. «Birlik», elbette sağlanmalıdır; ama «asgarî müşterekler»de değil, «ilkeler»de. Tabiî her grup, bu ilkelerin en doğrusunu savunduğuna göre, kurulacak birlik, onun çevresinde kurulmalıdır. Böyle olmazsa, kurulacak her birlik dağılacağı gibi, ilkesiz bir hareketin sonuçları da çok vahim olur.

Böylece, sempatizan yaklaşımıyla kadro yaklaşımı arasında varolan bu karşıtlık, kadrolar arasındaki tartışmaların sürekli yeni bölünmelere yol açmasıyla iyiden iyiye belirginleşmiştir. Her hareketin kendi «taban»ı bile, yapılan tartışmaların gitgide **skolastik** bir nitelik kazanmasından bıkarak soğumuş, olup bitenleri anlamsız bulmaya başlamıştır. Bu anlamsızlık nasıl açıklanabilir? En kolay akla gelecek bir açıklama biçimi, bütün bu fırtınanın kadro yöneticilerinin öznel, «kariyerist» tutumlarından ileri gelmesi olabilir. Bu öznelci açıklama, hattâ bir harekette militan olarak çalışmış kişileri bile sonuçta hareketten uzaklaştırmış, «pasifize» olmasına yol açmıştır.

1975 başlarında **Birikim** asıl olarak sosyalist hareketin sorunlarını ele alan teorik bir dergi olarak yayına başlarken, yukarıda özetlenen durum olanca çıplaklığıyla ortadaydı. Bu durum karşısında derginin «tavrı» ne olacaktı? **Birikim,** «önce birlik» çağrısı yapan «sağduyulu» kesimin isteklerini mi dile getirecekti, yoksa «ayrılık»ların üstüne gidilmesinden yana olan ikinci tavrın mı yanında yer alacaktı?

Varolan gruplaşmalardan bağımsız kimliğiyle **Birikim**'in birinci yaklaşımı benimsemesi beklenirken, özellikle geçen zaman içinde bunun tam tersi bir tutumda olduğu görüldü. Ne var ki bu, kadroların yukarıda anlattığımız yaklaşımından da farklı bir tutumdu.

Sosyalist politik harekette alışılagelmiş bir uygulama vardır: politik sorunları ele alan bir yayın organı ya bir partinin, ya da yeni deyimle bir «siyaset»in tesbit edilmiş görüşlerini yaymak için kurulur. Ya da «siyaset» haline gelmek için, politik güç edinmek için yayın organından yararlanılır, ondan başlanır.

Birikim ise ilk çıktığından beri varolan grup veya partilerin herhangi birinin organı

olmadığını ve ayrıca kendi çevresinde bir politik güç oluşturma amacı gütmediğini belirtti. Bu sözlere pek inanmayanlar bir süre **Birikim**'in hangi eğilimi —gizlice— desteklediği üstüne spekülasyonlar yaptılar, hâlâ da yapıyor olabilirler. Ama bu yorumlar doğru çıkmayınca, ayrıca yayının politik niteliğine karşın grup yaratma çabasına girilmediği, veya **Birikim** genel yaklaşımını benimseyen kişilerin bilinen politik mücadele yöntemlerini uygulamaya girişmediği görülünce bu kez de «siyasetsizlik» suçlamaları işitilmeye başlandı.

Ardında bir politik güç olmadan, böyle bir politik gücün pratiğine bağlı olmadan sırf bir «teorik organ» olarak çıkmak... buydu **Birikim**'in yaptığı ve alışılmış kurala aykırıydı. İlk akla gelecek eleştiri de, «pratikten kopuk teori olamayacağı» doğrusuydu. Bu eleştiri şüphesiz doğrudur, sosyalist bireyler için, topluluklar için, **kalıcı** bir durum olamaz **Birikim**'in konumu. Ama bütün bunları, **Birikim**'i çıkaranlar da biliyordu. Bu «kural-dışı» tutumu seçmelerinin nedeni, dünya sosyalist hareketinin ve Türkiye'deki hareketin özel durumuydu. Sosyalist politikaya teorik müdahale diyebileceğimiz tutumunu sürdürürken, «pratikten kopuk» olmanın eksikliği elbette duyuluyordu.

Ancak, bu eksiklik, bu tür eleştirileri yapanların «pratik» anlayışı içinde kalınarak giderilemezdi. İkincisi ve daha önemlisi, «sosyalist politik eylem», **Birikim**'in yalnızca bir ögesi olduğu Türkiye Sosyalist Hareketinin genel ve temel bir eksikliğiydi. Bu eksikliğin, «pratikten kopuksunuz» diyenlerin «pratik» anlayışı ölçüleri içinde çözüleceğine inanılsaydı, kolaydı sorunun çözümü: her geçen gün sayıları artan ve kendilerine hiç de «siyasetsiz» denilemeyecek gruplardan biri haline gelmek yeterdi bunun için.

Ama sorun **Birikim**'e, bu dergide yürütülen etkinliğin yükünü taşıyanlara yöneltilen eleştirilerden kurtulmak değildi. Sorun, sosyalist hareketin tümünü ilgilendirmekteydi ve bugün de ilgilendiriyor. Uluslararası sosyalist hareketin bütün alanlarını saran derin bunalım içinde Marksist sosyalizm anlayışının aslî değer ve hedeflerinden cayma eğilimlerinin sürekli güçlendiği ve kemikleştiği bir ortamda, bütün bu olumsuz etmenlere karşın, Marksist politik hedefe götürecek imkânları aramaktan hâlâ yılmayan ve günümüzde bir kat daha zorlaşan bu çabayı hayatın her alanında, ağır yenilgiler ve umut kırıcı sonuçlar karşısında sürdürmeye çalışan bütün sosyalistler için sözkonusudur bu sorun.

Böyle sosyalistler bütün dünyada var. Türkiye'de de var. Türkiye'de bunca olumsuz koşula karşın hâlâ yoğun bir iç hareketlilik yaşıyorsa, Çin-Sovyet kutupsallığına tepkiden kaynaklanan bir sosyalist hareket oluşturma yolunda şimdiye kadarki çabaların bütün başarısızlığına karşın, ÇKP ve SBKP'nin «gerçekçi» ve «rahatlatıcı» önerilerine direnerek arayışını hâlâ sürdürebiliyorsa, bu onun Marksist politik hedefe varma yolunda güçlü bir potansiyele sahip olduğunu gösterir.

TÜRKİYE'DE AYDIN MUHALEFETİNİN BAŞLANGIÇLARI

Türkiye'deki Marksist kadrolara özgü bu karakter, elbette kişilerin bireysel özelliklerinden kaynaklanmıyor. Kadroların sahip olduğu potansiyel, 1950'lerden beri tarihî bir geçiş süreci yaşamakta olan Türkiye toplumsal formasyonunun dinamiğidir. Geçiş sürecinin toplumda sürekli yarattığı yeni gerilimlerle, sosyalist hareket de, bütün olumsuzlukları içinde büsbütün tıkanmamayı başararak, hareketliliğini sürdürüyor.

1950'lere kadar Türkiye toplumsal formasyonunda **egemen** ve **yaygın** olan üretim ilişkileri kapitalizm-öncesi ilişkilerdi. Birbirinden ayrı dinî ve etnik topluluklar, birbirlerinden bir hayli kopuk bölgeleri içinde kendilerine özgü kültür ve hayat tarzlarını kurmuş, görece kendine yeterli bir ekonomik temel üzerinde varlıklarını sürdürüyorlardı. Bu yapı, merkezî bir politik otorite karşısında birleşik bir muhalefet gücü oluşturabilme imkânlarından yoksundu. Merkezî devlet, toplumu «düzen» altında tutarak kolayca yönetebiliyordu. Ekonomik ve politik durgunluk, 1950 öncesi Türkiye'sinin başlıca özellikleriydi.

Kapitalizmin, II. Dünya Savaşı sonrasında başlayan ve 1960'larda iyice hızlanan gelişmesi hem bölgesel nitelikteki ekonomileri kendi içlerindeki en ufak birimlere kadar değişmeye zorladı, hem de bölgeler arasındaki ilişkileri yoğunlaştırarak onları ülke ekonomisinin birbirlerini gerektiren parçaları haline

getirmeye başladı. Bu gelişmeler geleneksel hayat tarzlarını içinden sarstı, kültür ve değer yargıları hızla değişmeye başladı. Bürokrasinin, eşrafın ve toprak beylerinin 1950'lere kadar süregelen egemenliği ve saygınlığı, yükselen ticaret burjuvazisinin gölgesi altında kalırken, bu sınıf içinden doğan sanayi burjuvazisi de 1960'larda gittikçe etkileşti.

1950'lere kadar ya yaygın devlet aygıtında ya da yine devletin sahip olduğu büyük işletmelerde istihdam imkânı bulan ülke aydınları, gelişen özel girişimler sayesinde devlet dışı alanlarda da büyük sayılar halinde iş bulmaya başladılar. Bu olgunun Türkiye aydınlarının ideolojik değişiminde önemli bir yeri vardır. Geniş aydın-bürokrat kesimleri o döneme kadar içinde yer aldıkları devlet mekanizmasının gücü sayesinde kendilerini güçlü, ekonomik açıdan rahat ve toplumsal olarak saygın bir konumda bulmuşlardı. Bu konumlarını sarsan toplumsal gelişmeler karşısında tedirginliğe kapılmaları doğaldı. «Kendi devletleri»nin giderek yükselen yeni sınıflarca belirlendiğini görüyor, bir zümre olarak, eskiden sahip oldukları ayrıcalıkların kısıtlanması karşısında ta Osmanlılıktan miras kalan «yönetici ideolojisi»ni öne çıkararak yeniden «devlete sahip çıkmak», toplumsal değişimi, kendi konumlarını bozmayacak şekilde «düzen içinde» yürütmek istiyorlardı.

1960 askerî darbesinin ve daha sonraki iki sonuçsuz girişimin temel nedenleri arasında bu olgu da vardır. Ama bizim bundan söz etmemizin nedeni, sözkonusu gelişmenin, 1960 sonrası Türkiye Sosyalist Hareketini etkileyen «Kemalist», «cuntacı» hareketin sınıfsal-zümresel kökenlerini, ideolojisinin niteliğini ve bir «hareket» olarak ortaya çıkış koşullarını açıklamasıdır.

1950'lerden sonraki gelişmelerin genel olarak aydınlar üzerinde yarattığı etkiler iki yöne doğru ayrıştı. Başlangıçta bir gibi görünen, uzun bir süre ittifak içinde yürüyen, hattâ ayrıldığına öznel olarak karar verildiği bir anda alttan alta birlikteliğini sürdüren iki eğilim oluştu. Bir tanesi «eski statüko» özlemini paradoksal bir biçimde, «ilerici» bir terminoloji içinde sunar ve son analizde düzenin «re-organizasyonunu» savunurken, öbür eğilim sosyalizme yöneldi ve giderek «düzen» dışına çıktı. 1960'larda, geleneksel kanatla ittifakı öneren kesim kadar, sosyalist ideoloji ve eylemi öneren TİP'de de, hareket sağlayan ögeler, küçük burjuva aydın niteliğinde (ya da buna aday görünen) öğrenci gençlikti. Türkiye'nin özel koşulları ve özgül gelişme süreci, şaşılacak derecede güçlü ve kendini yeniden üretebilen bir «sosyalist-aydın» hareketi yaratmıştı.

Bu hareket, bütün gençliği ve toyluğu içinde, kendi toplumunda bir yığın engele toslayacak, zigzaglar çizecekti. Ama iş bununla kalmıyordu. Türkiye'nin 1960 öncesi sosyalist hareketiyle de organik bağ içinde oluşmayan bu hareket, daha ilk ortaya çıktığı anda, uluslararası sosyalist harekette uç vermeye başlayan bunalımla karşılaştı. Okuduğu teorik metinlerle gördüğü pratik arasındaki uyumsuzluk, kendi gençliği ile karşılaştığı yaşlı ve sinik «Marksizm» arasındaki uyumsuzluk, o zamanlar belki tam bilincine varılmayan, ama belirleyici etkilerini de göstermekten geri kalmayan koşullanmalar yaratacaktı. Türkiye sosyalizmi bu dönemde umutlarla doluydu. Dışarıdan «Marksist taktik» öğrendiğini sanırken, aslında burjuva politika anlayışına teslim olmuş yorgun bir devlet politikacılığının derslerini öğrendiğinin bilincine varamadı. Bu yüzden, tarihini yeterince yakından yaşayıp öğrenemediği dünya sosyalist hareketinde olup bitenlerin özüne inemeden, duyduğu yakınlık ve uzaklıkları kendi gençliğinin rezonansına göre ayarlayarak, sosyalizm adına girişilmiş her yeni harekette kendine bir çıkış yolu, bir eylem imkânı arayan bir seyir izledi. Dünya Marksist hareketinin öğrettiği «real-politik» etkisiyle, popülizme, cuntacılığa, sendikalizme ve daha birçok Marksizm-dışı eğilime —en soylu niyetlerle— prim vermek durumunda kaldı.

ALTMIŞLARDAN BU YANA

I. «Yapı Analizi»: MDD - SD Tartışması

1960'larda toplumsal muhalefetin öncüsü, yönlendiricisi, aydınlardı. Türkiye İşçi Partisi, bir sendikacılar grubu tarafından kurulmuş olmakla birlikte, gerçek anlamda işçi tabanına oturan bir parti değildi. Oyunu etnik ve dinî baskı altında olan köylülüğün yaşadığı bölgelerden, şehirlerdeki öğrenci-aydın

kesimlerden ve ancak sınırlı sayıda işçiden alı yordu. Hareketin militan kadroları da aydınlar ve öğrencilerdi. Ülkede sanayileşmenin, dolayısıyla işçi sınıfı oluşumunun yeniliği düşünülürse, şaşılacak bir şey yoktu bunda.

Bu durumda, geleneksel yaklaşıma sadık kalınacaksa, yapılacak olan şey işçi sınıfının gelişmesini beklemek ve bu süre içinde işçi sınıfını giderek daha fazla oranda parti çevresinde toparlayacak ideolojik-örgütsel çabalara girişmekti. Bu dönemde TİP'in yönetiminde bulunanlar —sonradan görüşleri farklılaşacaktı— bu görüşlerde birleşiyorlardı.

TİP'in temsil ettiği, işçi sınıfına ve kitleye dönük stratejinin karşısına çıkarılan tezleri formülleştirmek ise, 1960 öncesi hareketin şöyle veya böyle, tartışmalı bir biçimde dışına itilmiş olanlara düştü. Daha önce hüküm giydikleri için TİP'e yasal olarak giremeyen bu kişilerin parti içinde taraftarları vardı. Mihri Belli ve Dr. Kıvılcımlı'nın TİP'e karşı başlattıkları kampanyanın özü TİP'in «Türkiye'ye özgü» bir devrimci imkândan yararlanmaktan uzak durmasıydı. Bu devrimci imkân ise, yukarıda sözü edilen «cuntacı» hareketti. Biz burada Belli'nin veya Kıvılcımlı'nın teorileri üstünde değil, her iki tezin altında yatan varsayımları üzerinde durmak istiyoruz. Bilindiği gibi 1965'den 1970'lere kadar süregiden Millî Demokratik Devrim-Sosyalist Devrim tartışmasının çevresinde döndüğü soru, «Türkiye'nin sosyo-ekonomik yapısı nedir?» sorusuydu. Bu soru, «Türkiye'de egemen üretim tarzı nedir?» şeklinde de soruluyordu.

Tarafların bu soruya verdikleri cevap biliniyor. Önemli olan, iki tezin de ortak bir temelden yola çıkması, bu temeli tartışmayı hiç aklına getirmemesidir. Bu ortak temeli şöyle özetleyebiliriz: Sosyalist politik eylemin içeriğini toplumun «sosyo-ekonomik yapısı» belirler. Bu yapı «kapitalist» ise, sosyalistlerin eylemi de «sosyalist devrim» yönünde olur; yok eğer yapı «feodal» veya «yarı-feodal» ise, o zaman eylem «demokratik» olmalıdır.

Bu varsayımın altında ünlü çizgisel tarih anlayışının, yani bütün toplumların zorunlu olarak başlıca beş üretim tarzından geçerek evrileceği tezinin yattığını görmek güç değil. Türkiye toplumunun «yapı»sı üzerine süren tartışmalarda ülkenin ekonomik durumunu gösteren yığınla istatistiğin yer aldığı metinler yayımlandı. Türkiye'nin yüzde kaç oranında kapitalist, yüzde kaç oranında feodal olduğunu tesbit eden analizler yapıldı. Böyle rakamlara, istatistiklere dayanan «nesnel» çalışmalar yapıldığı halde niçin aynı, en azından benzer sonuçlara varılamadığı da, bütün bu «yapı» tartışmalarının altında yatan bilinmedikçe, kolay kolay anlaşılamaz.

Herkesin —özellikle MDD'yi savunanların— «yapı»nın ne olduğuna önceden karar verdiği bir tartışmaydı bu. Kullanılacak politik güç hesaplanmış, buna teorik kılıf hazırlayacak «yapı» da tesbit edilmişti. Marx, «gerçeklik devrimcidir» demiş... Sözkonusu bağlamda bu sözün anlamı şuydu: **bizim** stratejimiz devrimci (çünkü politik güçle bağıntılı), öyleyse gerçeklik de bu stratejiye uymalı. MDD tezinin şüphesiz Marksist demokratik devrim teziyle de bir ilgisi yoktu. İkincisi, politik iktidarı, temsilî demokratik bir düzen kurmayı amaçlayan bir halk hareketiyle ele geçirme mantığına dayanır. Oysa MDD, siyasal iktidarın cuntacı askerler tarafından ele geçirilmesi hesabı üzerine kuruluydu. Bu hesapta, sosyalizm adına meşrulaştırılmış bir real-politik vardı ve Marksist literatürün «demokratik devrim» kavramını çarpıtıyordu. Ne var ki bu çarpıtma, Marksizmin bir başka çarpıtılma biçimiyle yanyana yürüyordu: ekonomist çarpıtma. Bir toplumda hangi nitelikte bir devrimin mümkün olduğuna o toplumun «yapı»sına bakarak karar verme anlayışı işte bu ekonomist çarpıtmanın temel özelliğidir. Sovyet Devrimine karşı çıkan ekonomizm akımında, daha sonra da değişik biçimlerde, örneğin beş aşamalı tarih anlayışında ve kimi zaman da sosyalist devrimin önüne bir dizi «aşama» koyan anlayışta hep bu temel özellikle karşılaşırız.

Yapı analizi elbette gereklidir. Ama, devrime hangi koşullardan **başlayacağımızı** göstermek bakımından önemlidir, nerede **duracağımızı,** neyle **yetineceğimizi** göstermek bakımından değil. Bu nedenle de «yapı analizi» statik değil, dinamik olmalıdır ;toplumun şu andaki istatistiksel kesitini değil, gelişme doğrultusunu ve hızını, temposunu vermelidir. Yapı analizinin örneğini de, «önümüzdeki adım»ı neyin belirleyeceğinin ölçüsünü de, bize en iyi gösteren Lenin'dir. Lenin de, **Rusya'da Kapitalizmin Gelişmesi**'nde, bir yapı

analizine girişir. Ama Rusya'nın kesitini çıkarmaz bu incelemesinde, Rusya toplumsal formasyonunun dinamiğini, gelişme doğrultusunu yakalar, kapitalizmin gelişmekte olduğu sonucuna varır. Büyük ölçüde feodal bir ülke olarak algılanan, öncelikle geriliği göze çarpan Rusya'da, kapitalist gelişmenin belirleyiciliği gerçeğini yakalar.

Öte yandan, **Nisan Tezleri**'ni yazdığı dönemde Lenin'e «biz bu işin altından kalkabiliriz» dedirten şey de, o andaki fabrikaların hacmi, girdi-çıktı hesapları, işçi ve köylü nüfusunun orantıları ve benzeri etmenler değil doğrudan doğruya, kendiliğinden gelişen hareket içinde sovyetlerin **kurulabilmiş olmasıdır.** Yani, yapı analiziyle değil, politik hareketin olgunluk düzeyi ölçütüyle Lenin bu yargıya varmıştır. Örneğin bir «işçi-köylü ittifakı» soyut olarak her ülkeye uygulanabilecek ve son kertede istatistiksel yapı analizi sonucunda belirlenecek bir strateji değildir: Köylü hareketinin eriştiği boyut belirler bu ittifakın geçerliliğini (yapı analizi de, dinamik biçimde, bu potansiyelin özelliğini bize bildirir). Rusya'daki asker-köylülerin niteliğiyle Çin'de devrimin temel gücü olan köylülerin niteliği ve örneğin Fransa veya Almanya'da köylülerin niteliği farklıdır. Ama devrimin niteliği ve bu devrime götürecek eylemin niteliği belirlidir. Bu eylemi gerçekleştirecek sınıfsal ittifakların bileşimi ise somut konjonktürlerde belirlenir.

Bütün toplumsal sınıflar içinde, hayatın her alanında, yerleşik politik, toplumsal ve kültürel işleyişe, alışkanlıklara **devrimci** ve **inandırıcı** bir alternatif getiren, yerleşik örgüt yapıları yerine kitlelerin politikada etken olmalarına imkân veren yeni yapılar oluşturan bir sosyalist hareket, demokratik devrimi, devlet katında değil, öncelikle toplum düzeyinde gündeme getirip bunun mücadelesini verdiği zaman, hem gerçek bir demokratik devrimi, hem de bu eylem içinde doğan devrimci ittifakları **gerçeklik** haline getirir ve burjuva-demokratik ya da başka biçim devlete yönelik halk hareketinin üzerinde yükseleceği temeli oluşturur.

İşte bütün bunları düşünerek, **Birikim**'de alışılmış tarzda «yapı analizi»ne gitmedik. Bundan, her türlü yapısal analize inançsızlık duyduğumuz gibi saçma bir sonuç çıkarılmasın. Aslında, sırası geldikçe bu tür yazılara yer verdik ve bundan sonra, bugünün yeni koşullarında, daha da fazla ağırlık tanımak amacındayız. Ama, özellikle yetmişlerden sonra moda haline gelen, bir grubun kendini öbürlerinden ayırdetmek için icat ettiği ve içinde koyu bir skolastizm yatan, «alameti farika» niteliğindeki yapı ve «aşama» tesbitlerinden kaçındık. Bugün bunların türlüsü var ortalıkta. İşte İDD, işte MDD veya UDD, işte DHD, UDHD, MDHD. Çoğaltıldıkça saçmalaşan bu harf dizileri, henüz biri gelip tılsımlı değneğiyle dokunarak doğru yapıyı ve doğru aşamayı tesbit edemediği için böyle anlamsızlaşmıyor. «Yapısal analiz» dediğimiz şeye yaklaşımın temeldeki yanlışlığından ötürü ortaya çıkıyor H20 tarzında formüller.

II. «Sosyo-Ekonomik Yapı» Tartışmasından «Temel Mücadele Biçimi» ve «Devrimin Rotası» Tartışmasına Geçiş

1969 seçimlerinden sonra TİP ve MDD kanatları kesinlikle ayrılmış oldu. «Türkiye'nin sosyo-ekonomik yapısı» tartışması ile aslında cunta oldu-bittisi karşısında nasıl tavır alınması gerektiğini tartışmış olan Türkiye Sosyalist Hareketi, bu konudaki tutumlar netleşmeye yüz tutarken yeni bir tartışmanın içine girdi.

TİP'de Aybar ve taraftarlarının ayrılmasıyla sonuçlanan bölünme Çekoslovakya işgali üzerine patlak verdi. Bu olay ve yarattığı anlaşmazlık birçok bakımdan önemli olmakla birlikte, ayrılığın bütününü açıklamaya yetmez. Çünkü bunun yanısıra, TİP'in eyleminin içeriği, hangi sınıf ve tabakalara dayanacağı, toplumdaki hangi eğilimleri kendine temel yapacağı sorunları da vardı.

Aybar'ın «ceberrut devlet» tezi, özgürlük sorununda odaklaşan «halk-devlet» çelişkisini ön plana çıkarmakla, MDD'nin üzerine strateji kurduğu kemalist cuntaya karşı tavrını almıştı. Bu tavır, bu ölçüde, öbür kanatça da alınmıştı. Ama Aybar böylelikle, TİP'in Türkiye'nin kapitalist olduğunu tesbitten yola çıkan programını ve eylem perspektifini de ikinci plana itmiş oluyordu. Çünkü bu görüş içinde işçi sınıfı, «devlet-halk» çelişkisi bütünlüğünde halkın ancak bir parçası idi. Oysa TİP'in **Emek** dergisi kanadı partinin eylemini asıl

olarak işçi sınıfı üzerinde yoğunlaştırma gereğine inanıyordu. İki kanadın teorik sözcüleri, TİP içinde bileşimlerini değiştirmeksizin varolan çeşitli «toplumsal potansiyel» temsilcilerine, kendilerinin TİP için çizdikleri rotada bu temsilcilere nasıl bir yer düşeceğini anlatmaya çalıştılar —bu, bir taviz yarışına yol açtı. Aybar'ın popülizmi önceleri partideki aydınlar ve militanlar dışındaki kesimlere daha çekici geldi. Ama zamanla, ilkin sendikacılar, sonra da Kürt sosyalistleri, Aybar'ı terkettiler.

Sosyalist eylemin içeriği sorunu MDD saflarında da bir dizi ayrılığa yol açtı.

MDD, Türkiye'nin «yarı-feodal» olduğunu kabullenmekle, cuntayı onaylamış, ona destek olmayı kabullenmişti. Ama sorun böylece «ilerici» cuntanın iktidara gelmesine bağlanınca, bu gruba, cunta için ajitasyon dışında yerine getirilecek görev kalmıyordu. Nitekim, sonradan «PDA» grubunu oluşturacak olanlar, «Türkiye'de işçi sınıfının devrime öncülük etmesinin öznel ve nesnel koşulları yoktur» görüşüyle bir ayrılık başlattılar. MDD içinde kalanlarsa, bu grubu «pasifizmle» suçladı.

Evet, ama kabullenilen bu MDD stratejisi içinde «aktif» tutum neydi? Bu soruya, Türkiye toplumsal formasyonunun benimsenmiş analizleri içinden bir cevap bulmak gerçekten güçtü. Aranan **somut** cevabı bulabilmek için, Uluslararası Sosyalist Hareketin teorik-pratik platformuna yoğun bir ilgi duyulması böylece doğal oldu.

Umutlarla gerçeklik arasında önemli bir uçurum vardı. Hareket, kendi kaderini bir başkasının (cunta hareketi) gücüne bağlamıştı. ama bir yandan da, beklenen olay bir gerçekleşse, iktidara ortak olunabilir, hattâ ittifak kurulan gücün «ilericiliğe açık» karakteri dolayısıyla, **iktidar bile** olunabilirdi. İşte, kendi önünde böylesine bir perspektif bulunduğunu hayal eden devrimci, dünya sosyalizminin sorunlarına baktığında, başka ülkelerdeki sosyalistlerin iktidara yönelik bir hareket içinde bulunmamalarını, önlerine çıkan «devrimci» imkânlardan yararlanmaya **niyetli olmamalarıyla** açıklamakta, bu duruma düşmek istememektedir. Böylece devrimcilik gibi devrim kendisi de bireyselleşmektedir gözünde. Sosyalist dünya hareketi içindeki tartışmalara da bu **benmerkezli** (egosantrik) açıdan bakmakta ve tartışılan çizgilerin doğruluğuna karar verirken öncelikle kendi «özel sorun»unu dikkate almaktadır.

Ve bir yandan da, ne deneyli, oturmuş, işçi sınıfına dayalı bir partisi, ne de geniş köylü kitlelerinin ayaklanma ihtimalinin belirtisi vardır.

THKP - C ve THKO gibi hareketlerin o yıllarda Güney Amerika'da canlılık gösteren gerilla hareketlerine yönelmelerinin nedeni budur. Yerleşmiş bir işçi sınıfı partisine ve geniş bir halk hareketine dayanmadan, politik iktidara (ve aslında devletten çok hükümete) karşı gerilla yöntemleriyle başkaldıran bu hareketler, gerek partinin oluşturulmasını, gerekse geniş bir halk hareketinin yaratılmasını daha sonraya bırakıyorlardı. Parti, hareket **öncesinde** değil, hareket **içinde** oluşturulacaktı. Halk hareketi gerilla hareketinin etkisiyle, onun açtığı yoldan başlayacak ve gelişecekti. 12 Mart arefesinde ve süresinde adını en çok duyuran bu iki hareket, kendi yakın çevreleri içinde ne tür sorunlarla hesaplaşarak bu yöne doğru ilerlediler?

Birtakım olgular alabildiğince yalın bir biçimde kendini gösterene kadar, MDD grubu içinde, cuntanın «ilerici» özelliklerinden kuşkulanılmadı. Ne var ki, cuntadan beklenen «anti-emperyalizm»di. Ama bu genel stratejiyi şimdiye kadar desteklemiş olan, bir yandan da okudukları ve yaptıklarıyla destekledikleri hareketin çok ötelerine varmış olan MDD grubunun öğrenci kökenli devrimcileri, artık bununla yetinemezlerdi. Bu sıralarda yaygın biçimde tartışılan «temel mücadele biçimi» ve «devrimin rotası» gibi terimlerin sağladığı paravana arkasında gerçekte tartışılan konu, sözkonusu kadroları artık ciddî bir şekilde tedirgin eden konu, MDD stratejisinin yürürlükte olduğu bir dönemde sosyalistlere düşen eylemsel görev konusuydu.

Sorulan sorunun Türkiye'ye ilişkin kısmı bir yerde statikleşmiş olduğuna göre, dünya sosyalist hareketinin bu açmaza sağlayacağı cevap ne olabilirdi?

Sovyetler Birliği'nin vereceği fazla bir cevap yoktu. Çünkü bu görüş «ilerici» cuntaları destekliyor, cuntanın olduğu ülkedeki devrimcilere de ayrı bir eylem biçimi önermiyordu. O yıllarda Mısır, Sudan ve bir kısım Güney Amerika ülkelerinde resmî Komünist Partileri bu

tür ilerici darbelerle ya ortak bir birleşik program sürdürmekte ya da sürdürebilmenin yollarını aramaktaydı. «İlerici darbe» olayına ÇKP de karşı değildi. Gelgelelim, Lin Piao'nun etkin olduğu dönemde Çin'in ayrıca önerdiği, devrimcilere önerdiği bir başka yol vardı. «Dünyanın kırlarından şehirlerine doğru» mecazıyla formüllenen bu yol, o sırada Çinhindi'ndeki kurtuluş savaşı dolayısıyla büyük prestij kazanan «halk savaşı »idi.

Ama bütün bu büyük prestijine karşın «halk savaşı» MDD blokunun o günkü sorununa cevap getirmiyordu. Uzun vadede şanlı bir hedef olmakla birlikte, Türkiye'nin fiilî gerçekliği cuntadan başlıyordu. Yakın vadede böyle bir somut imkân varken soyutta bir halk savaşının lakırdısını etmek, aslında gerçek olaydan uzak düşmek, bu olayın içinde yer almaktan kaçmak demekti. Olaydan uzak düşen ve bunun yeterince bilincinde olan PDA bu sıralar birdenbire Marksist klasiklere dönmüş, örneğin Dr. Kıvılcımlı'ya Marksizmin ordu ve devlet üstüne tezlerini anlatmaya başlamıştı. Ama önerdiği halk savaşı kavramının bütün inkâr edilmezliğine karşın MDD'ci çoğunluk tarafından «pasifist» damgasını yemekten kurtulamadı. Çünkü o anda bu öneriyi getirmekle kendini günün canalıcı pratiğinin dışında bir yere çekmiş oluyor, dolayısıyla asıl belirleyici eyleme yan çiziyordu. PDA dışındaki MDD'cilerin hiç vicdan azabı duymadan vardıkları bu «pasifizm» yargısı, sonradan PDA'nın kendi içindeki bölünmelerin de temelini oluşturacaktı.

Böylece Çin'in o sıralar sunduğu alternatif de MDD hareketi içinde sosyalizmi öğrenmiş ve bilinciyle bu sınırları aşmış devrimci kadroların aradığı çözümü veremiyordu. İleri kapitalist ülkelerde devrimci atılım nicedir duraklamış, Amerika'da yıllar boyunca sosyalizmin adı bile söylenmemiş, buna karşılık geri kalmış ülkeler uzun bir süredir bir hareketlilik göstermişti. «Klasik» sayılan örgütlenmeler, bu gibi ülkelerde de battal durumdaydı. Örneğin bir Cezayir'de, Komünist Partisinin kurtuluş savaşına katkısı yok denecek ölçüdeydi. Latin Amerika böyleydi. Buna karşılık, Küba'da, bütün bu ülkelerde görülen devrimci hareketlerin en ileri sonuçlarını vermiş olanı, gene kurulu partiden bağımsız olarak başarılmıştı. Bütün bunların **ampirik olarak** gösterdiği, geleneksel «çalışma tarzı»nın tükendiği ve yeni bir sosyalist politik eylemin gerekliliğiydi.

Geriye kalan son alternatif olan Latin Amerika'dan daha dolaysızca etkilenen THKO hareketi, **fokoyu,** aşağı yukarı bir model uyarlaması halinde benimsedi. THKP - C hareketi ise daha zor bir alanı seçerek, dış ülkelerden aldığı esinlerle yerli gerçekliğe dayalı bir özgün teori ve örgütlenme deneyine girişti. Her iki hareketin de nesnel belirleyicisi cuntaydı bundan kurtulmak için giriştikleri bütün çabalara karşın. Ama bu nesnel etmeni vurgulayarak, bu hareketlerde yer alanların kendilerini cunta politikası dışına çıkarmak için harcadıkları çabayı görmezden gelmek ve dünya hareketi üzerine gözlemlerinin getirdiği karamsarlığı aşmak üzere giriştikleri inançlı uğraşı küçümsemek büyük bir haksızlık olur.

III. Dünya Sosyalist Hareketinde Zamanında İyi Anlaşılamayan Bir Parantez: Çin Kültür Devrimi

Altmışların sonlarında Çin'de başgösteren kültür devrimi, dünya çapında yankılar yarattığı halde, ne yapanlar tarafından yeterince anlatılabildi, ne de eleştirel veya dostça olayı izleyen devrimciler tarafından yeterince anlaşılabildi. Türkiye'deki hareketin gelişmesini anlatırken birdenbire bu konuya geçmemiz yadırgatıcı olabilir. Özellikle bilinç düzeyinde, Türkiye'deki hareket üzerinde herhangi bir etkisi olmadı kültür devriminin (Çin' den yana tavır alanların mistik övgülerine temel olmak dışında). Ama bilinçaltı düzeyde, dolaylı etkileri önemlidir.

Şöyle ki, kültür devrimi, sosyalist iktidarın sosyalist toplumu kurmaya yeteceği yolundaki eski iyimser inancın iflasının sonucuydu. Bu eski (ekonomist) inanca göre, sosyalistler bir ülkede iktidara gelince mülkiyet düzenini değiştirip üretici güçleri harekete geçirir ve geliştirirler, topluma dehşetli bir dinamizm yayılır, kendi başına buyruk olamayacak üstyapı da gelişen üretici güçlerle doğrusal orantı içinde değişir ve yepyeni insanlarla dolu sosyalist toplum ortaya çıkardı. Sovyet devriminin 1950'lerdeki sonuçları bu inancı doğrulamadığı gibi, Mao, kendi ülkesinde de sosyalizmin bu beklenen kolaylıkla oluşmadığını gördü. Böylece kültür devrimi girişimi, **sos-**

yalist iktidardan sonra sosyalist topluma erişmek için başlatılmış bir hareket oldu.

Ama o yıllarda yeterince anlaşılamadı. Çin'in önderleri bilimsellik dışı jargonlarıyla eleştirdikleri şeyi anlaşılmaz hale getirdiler. Batı'daki, Stalinist Sovyet yapısından ve bunun uzantısı olan Avrupa'daki Komünist Partilerin statik bürokratizminden usanmış aydınlar ise tez vakitte hayranlığa ve büyük umutlara kapılıp tavırlarını heyecanlarının üzerine oturttular. Bu tarihi onlar kadar yakından yaşamayan bizler ise, belki daha da az anladık olup bitenleri. Ne var ki, —kendimizle de çok açıkça konuşmadığımız bazı sorunlarımız düzeyinde— herkes bir şeyler sezdi, hissetti. Gerek kültür devriminin başlangıcında, gerekse sonunda. Bu sonun, beklenen büyük atılımları getirmediğini sezmek çok da güç değildi. Ne olmuş, ne aksamış, ne eksik kalmıştı, bunu bilmeye pek imkân yoktu; ama beklenen olmamıştı. Öbür başarısızlıklar gibi bunun da sessizliğe itilmesi gerekiyordu. Böylece, sosyalist iktidarla sosyalist toplum ilişkisi, sosyalist toplumun niteliği sorunu, sessizce, gündemin en aşağıdaki maddeleri arasına kondu; en başa da, sosyalistlerin politik iktidarı nasıl ele geçirmeleri gerektiği sorusu getirildi. Şüphesiz bu, sosyalist toplumun ne olduğu sorusunu herkesin belleğinden büsbütün silip atmadı. Atmadı, fakat düşünüldüğü bağlamı daralttı. Örneğin bir «taç» simgesinin, krallıkla ilgili her türlü olayı temsil etmesi, ya da bir başka deyişle, krallığa ilişkin bütün özelliklerin böyle bir simgeye **aktarılması** gibi, sosyalizmle ilgili her şey de belirli bir sorunun içine sıkıştırıldı, orada yoğunlaştırıldı. «Devrim» kavramı, «iktidarı ele geçirmek»le sınırlı bir içeriğe indirgendi. «Kültür Devrimi»nin ortaya attığı iktidar sonrası sorunları, —Devrimin kavramının içeriği içindeki bu sorunlar— kavram dışı bırakıldı.

«SİLÂHLI MÜCADELE»NİN FETİŞLEŞTİRİLMESİ

«Mücadelenin biçimi» tartışmalarından çıkan sonuç, mücadelenin silahlı olması gereğiydi. Bu sonuca varılmasının nedeni açıktı. Tarihte kesin başarı kazanmış bütün hareketler silahlı mücadele ile yürütülmüştü. Tersi de vardı. Revizyonistliği, dönekliği tescil olmuş bütün hareketler silaha karşı çıkmışlardı. Kautsky'lerin veya Menşeviklerin sağ sapmasından, yeni çağda Avrupa Komünist Partilerinin etkisizleşmesine, düzenle uzlaşarak uyuşuklaşmasına kadar bir dizi olgu, bu perspektif içinde anlamlandırılabilirdi. «Silah», karşısında alınan tavır, devrim eşiğinde söylenen kesin «evet/hayır»a eşitti. Bu işin, devrimciliğin, **son kerte**'si buydu.

Sözkonusu dönemde, yalnız Türkiye'de değil, bütün dünyada —ama ortodoks Marksizmin dışında— «silahlı mücadele» kavramının birdenbire çok büyütüldüğünü görüyoruz. Çin halk savaşını öneriyor, Çinhindi'nde halk savaşı fiilen sürüyordu. Küba devriminde gerilla savaşının oynadığı romantik rolün yankıları devam ederken, Guevara'nın hayatı bir hayatî seçme konusunda sanki kılavuzluk eder gibiydi. Küba'nın kurtuluşunu sağladıktan sonra burada sosyalist inşa döneminin bir yetkilisi olarak kalacağı yerde gidip başka yerlerdeki kurtuluş savaşlarına katılması, Guevara'yı büyük bir kahraman yaptı. Oysa bu davranışın içinde, Marksistlerin henüz çözememiş olduğu bir çelişki vardı; hattâ davranışının temeli bu çelişkiydi. Guevara, sosyalist inşa döneminin «bürokrat»ı olmak istememişti 1917 devriminin büyük heyecanı ile altmışların, yetmişlerin Sovyet bürokrat tipi arasındaki uyumsuzluğu sezen herkesin derdinden derine yaşadığı bir çelişki içinde tavır almaktı Guevara'nın yaptığı.

Ama çözümsüzlüğü aşamıyor, daha doğrusu, tarihî düzeyde belirmiş çözümsüzlüğü bireysel varoluş içinde uzlaştırır görünüyordu. Çünkü, savaşla, silahla, gerillayla v.b. bütün dünya kurtulduktan, hedefimiz olduğunu hep söylediğimiz gibi, **savaş gereği ortadan kalktıktan sonra** ne olacaktı? Savaşı ve silahı bıraktığımızda, devrimciliğimizin sona ereceği korkusuna kadar varmıştı iş, ama «donma» durumunun gözle görünen hali öylesine ürkütücüydü ki, bu dönemde birçok insan devrimi yalnızca silahla özdeşlemenin çelişkilerini görmezlikten geldi, buna katlandı. Guevara'nın yaydığı anlayış dışında başka yorumlar da gelişti. Örneğin, bir Marksist olduğunu söyleyemeyeceğimiz Franz Fanon, bir psikolog yetkisine de dayanarak, kurtuluş savaşlarında uygulanan devrimci şiddetin, emperyalist baskı altında çarpılmış insan kişiliğine sağlık getirdiğini, neredeyse bir

tedavi olduğunu savunuyordu. Nedense, bir kurtuluş mücadelesine katılmış olmanın **bütününün** yarattığı sağlıklı etkileri, koşullarını değiştirmeye başlayan ve kendini de bu koşullar ortasında değişmiş bulan bir insanın olumlu gelişmesini görmüyor da, sanki silah bütün bunları sağlayan büyülü bir araçmış gibi, yalnızca onu abartıyordu. İşin öbür yanını ise tamamen gözden kaçırıyordu. İnsanın giderek bir silahın uzantısı haline gelmesinin sağlıksız etkilerini, savaşın insanları büyük kahramanlık ve fedakârlıklara zorladığı kadar, belki ondan da fazla, büyük bencillikler ve büyük katılaşmalar getirdiğini. Ama, örneğin Sartre gibi bir düşünür de Fanon'un kitaplarına önsözler yazabiliyordu.

İki kahredici savaş yaşamış olan dünyanın, altmışlardan sonra devrimci savaşlar karşısında duygulanması, umutlanması normal karşılanmalı belki. Türkiye'nin genç devrimci hareketi de bunun pek dışında kalamazdı. Silah aşamasına varmış ve böylece kararlılığı, dönülmezliği garantiye alınmış bir mücadelenin «arıtıcı» niteliğine bağlanan umut, kökünde mistik, ama anlaşılır bir duyguydu. «Mücadele biçimi» ne olmalı tartışması, geniş bir çoğunluk içinde, «silahlı mücadele» kavramının kesin zaferiyle sonuçlandı. Türkiye'nin kendi özel üstyapısının buna katkısı azımsanmamalı; öte yandan, evrensel konumun etkilerinin belirleyiciliği hiç unutulmamalı.

Ama Türkiye'deki kadrolar 12 Mart arefesinde **nasıl** bir «silahlı mücadele» yönteminde karar kıldılar ve bunu neler belirledi? Çünkü bu dönemde birden fazla yöntem önerisi vardı: halk savaşı (hattâ «Sovyetik ayaklanma» da bir silahlı mücadele biçimi sayılabilirdi hâlâ), çeşitli biçimleriyle gerilla savaşı. THKO ve THKP - C aslında bunların hiçbirini yadsımak istemedi, ama kesin tercihini içlerinden en yeni öneri doğrultusunda yaptı: şehir gerillası. «Silahlı mücadele» başından beri kutsallaştırıldığına göre, bir bakıma çelişki değildi bu seçim. Ama buraya gelene kadar bir hayli zigzag çizilmiş olması nihaî seçimin «pragmatik» gerekçelere dayandığını işaret ediyor.

Bu hareketlerin içinde olanlar, varılmak istenen yere göre olmaktan çok, kendi konumlarına göre bir seçme yapmışlardı. Arka-plandaki belirleyici gene askerî darbe ihtimalidir. Öbür mücadele biçimleri için hem hayli uzun bir süre, hem de sözkonusu grupların o tür mücadeleye göre kendilerini radikal biçimde dönüştürmeleri zorunluydu. Oysa an meselesi haline gelen cunta karşısında bekleyecek zaman kalmamıştı. Kendi dışlarında gelişen bu olayı etkileyebilmek için, en kısa ve vurucu görünen alternatifi, şehir gerillasını seçtiler. Bu da hareketin paradoksunu gösterir. Kökünde «cunta» yatan; olabileceğin en sağında bir hareket ve son ana kadar, kendi özel tarihi gereği «ilerici» olacağını reddedemediği bu «cunta»yı kesinlikle karşısına almayı da bir türlü başaramıyor öte yandan, iplerin onun elinde kalmaması için kesin mücadeleye de giriyor. Bu paradoks bütün 12 Mart döneminde yaşanmaya devam etti. «Şehir gerillası»nın seçimi pragmatikti; ama «silahlı mücadele»nin seçimi pragmatik değil, dünya sosyalist hareketinin o günkü durumuna karşı bir tepkiydi. Şüphesiz, o durumun çelişkilerini gerçekten aşamayan, aşamadığı için de, devrimin bütün potansiyellerini anlamaktan uzak kalıp silahı fetişleştiren bir tepki.

12 MART VE SONRASI

12 Mart dönemi Türkiye Sosyalist Hareketi içindeki bütün gruplar için bir yenilgi dönemi oldu. Daha 1972 yılının ortalarında hemen hemen tüm gruplar önde gelen militanlarının öldürülmesi, büyük kısmının yakalanması ve geri kalanların da hareket imkânlarını yitirmesi nedeniyle fiilî mücadelede bulunamaz hale geldiler. Herkesin ortakça kabul etmek zorunda kaldığı bu yenilgi, 1971 öncesinde oluşturulmuş görüşlerin, strateji ve taktiklerin karşılaştıkları ilk ciddî sınavı veremediklerini gösteriyordu. Bu sonuç, kaçınılmaz olarak bir eleştiri, yenilgi nedenlerini arama ve bir iç hesaplaşma çabasını başlattı.

Ama grupların çoğu kez kendi içlerinde, bazan da ötekilerle diyalog halinde sürdürdükleri bu eleştiri çabaları ne 1971 öncesinin ayrılıklarını giderdi, ne de yeni bölünmeleri önledi. Üstelik, 12 Mart sırasında ve ertesinde ciddî boyutlara ulaşan faşizm tehlikesi de sosyalistlerin iç bölünmelerini durdurmadı.

Çünkü 12 Mart sonrasında Sosyalist Hareket büyük ölçüde beklemediği birtakım olumlu gelişmelerle karşılaştı.

«Küçük burjuva kökenli» devrimciliğin kaypak ve kararsız olduğu anlayışına göre hesap yapanların açıklayamadığı bir biçimde, gene öğrenci kökenli bir genç devrimci kuşak eskisinden de geniş bir kitle halinde belirmişti. «Silahlı mücadele» yürüten gruplar ağır yenilgilere uğradığı halde, bu yeni kuşak içinde birçok genç o tür hareketlere sempatisini yitirmemiş, aynı yolda yürümeye kararlılığını ilân etmekteydi.

Ama bundan da önemlisi, 1971 öncelerinde «hareketsiz» olduğu kabul edilen Türkiye toplumsal formasyonunun köklü biçimde değiştiği olgusudur. Özellikle işçi sınıfının yoğun bir hareketlilik içinde, güçlü bir politikleşme eğilimiyle ortaya çıkışı, Türkiye Sosyalist Hareketinin 1971 öncesinde duyduğu büyük eksikliğin giderilme imkânının artık varolduğunu göstermesi bakımından temel önemde bir olguydu. İşçi sınıfı dışında da geniş «emekçi yığınları» harekete geçiren bir dinamizm vardı. 1971'e kadar yalnızca metropol kentler ve çevresinde süren politik dinamizm bütün ülkeye yayılmıştı.

Bu olumlu gelişmeler, 12 Mart yenilgisi ve faşizm tehlikesi gibi olumsuz etmenlerin yaratabileceği birleştirici eğilimlerin tersine bir eğilimi güçlendirdiler. Çünkü varolan her grup sözkonusu olumlu gelişmelerde kendisini doğrulayan «somut gerekçeler» bulabiliyordu.

Ama şu da var ki, bu «olumlu gelişmeler» aynı zamanda 1971 öncesinde oluşmuş görüşlerin her birinin temelinde yatan varsayımların geçersiz olduğunu da gösteriyordu. Hiçbir grup bunları görmeden edemezdi. Böylece, çeşitli yeni tavırlar alındı. Görünüşte herkes büyük ölçüde eski tezlerini savunuyordu. Örneğin, THKO gibi Maoculuğa geçerek eski tavrını uzaktan bakana epey radikal görünecek şekilde değiştirmiş olanlar bile, eskiden kendilerine militan kazandırmış olan özelliklerini —örneğin savaşçılık, eylemcilik v.b.— yeni kılıkları içinde sürdürüyorlardı. Bazı gruplar, hareketlerinin başlangıçtaki eylemlerinin genç kuşaklar üzerindeki prestijini yaşatmak için o eylemlere temel oluşturan teorik görüşleri de aynı biçimde savundular. Ama o zamanki ideolojinin üzerine kurulduğu politik ortamın artık varolmadığını biliyorlardı. Aynı eylem de artık yapılamazdı. Bu ikilem, sözkonusu gruplarda üstü mümkün olduğu kadar örtülü tutulmaya çalışılan bir gerilim yaratacaktı: Savunulan statikleşmiş görüşlerle altta süren arayış arasındaki gerilim.

12 Mart döneminin ortalarından (1972'den), 1974'deki affa ya da bunun biraz sonrasına kadar geçen kısa dönem bir bakıma oldukça karmaşık, yoğun ve çelişkiliydi. Birlikler dağılıyor, yeniden kuruluyor, huzursuzluk geçmiyordu. Örneğin THKO gibi bir hareket bölünüyor, bunların bir kesimi açık yenilgi karşısında özeleştiriyi «taktik» düzeyde tutmaya çalışarak böylece geçmişin köklü eleştirisinden kaçınıyor, ama bir süre sonra Mao Zedung düşüncesini kabul etmekle geçmişi tamamen terketmiş oluyordu. Gelgelelim, onlar «halk savaşı»nın çekiciliğiyle bu noktaya gelirken Çin kendisi bu tutumunu değiştirdiği için bu sefer de «Üç Dünya Teorisi»ni ve buna bağlı olarak, örneğin «Dördüncü Ordunun Kars'a gitmesini» savunmak durumunda kalıyorlardı. Çünkü Sosyalist Dünya da, bizim 12 Mart serüvenimizden önce bildiğimiz dünya değildi artık.

Değişen Türkiye ve değişen dünya koşulları içinde 12 Mart öncesinden varolan bazı gruplar, soğukkanlı ve bilinçli biçimde etkinliklerini sürdürdüler. Örneğin, bir uçta TİP, herhangi bir özeleştiri yapma gereğini duymadan, daha önceki yapısını değiştirmeye çalışmadan (sadece, bu yapıdan geriye kalanları eski biçime mümkün olduğu kadar benzer biçimde yeniden bir araya getirerek) eski tutumunu sürdürdü. Karşı uçta, şimdi «Halkın Sesi» olan PDA da, Çin'in kendinde yaptığı değişimi tekrarlamakla yetindi. Yaptığını kendi kararlaştırmadığı ölçüde, ne yaptığını en iyi bilen gruplardan biriydi bu da. Türkiye'de değişen durumun bu kümeleri çok etkilememesi doğaldı, çünkü örneğin «cunta» hesabının ortadan kalkması, zaten hiçbir zaman cunta üstüne plan kurmamış olan TİP için de, MDD kanadında cuntayla ilişkisini en erken kesen PDA için de —kendi stratejileri açısından— çok önemli değildi. Ülkeye işçi sınıfının gelişmesi perspektifi içinde bakan TİP bu konuda doğrulanmış oluyor, feodal olduğunu söyleyen PDA ise, yeni üç dünya teorisiyle bunları aştığı için, hızlı sanayileşme karşısında pek fazla mahcup olma gereği duymuyordu. Dış dünyaya gelince, orada olanlar da bu gruplar için yeni veya şaşırtıcı değildi.

ÇKP ile SBKP arasındaki mücadele önceleri ideolojik düzeyde sürmüştü. Ama yetmişlerde Çin her düzeyde saldırıya geçince, iki ülke, dünya politikası içinde çatışan ve çarpışan iki düşman haline geldi. Bu olurken, savundukları görüşler de değişti. ÇKP 1971 öncesindeki «dünyanın kırlarından şehirleri kuşatma» stratejisini bırakarak Üç Dünya Teorisini ortaya attı. Böylece eski kuşatıcı Üçüncü Dünya ülkelerine «başka emperyalist ülkeler»le ittifak kurup iki süper-devletle mücadele etme görevi düştü. Zamanla «iki süper-devlet»in de göstermelik bir deyim olduğu, baş sorunun Sovyetlere saldırmaktan ibaret kaldığı anlaşıldı. Değişiklik SBKP'de de vardı. Eskiden hiç değilse sözü edilen «Sovyetik Devrim» tezi iyice işitilmez olmuş, yerini «toplumsal ilerleme» veya «ileri demokratik düzen» gibi deyimlere bırakmıştı. Aslında, yetmiş öncesinde de «kapitalist olmayan yol» gibi tezler savunulduğuna göre, o kampta olan, «halk savaşı» yanlısı, ABD'nin amansız düşmanı ve ortodoks Marksizm - Leninizm sözcüsü kimliğindeki ÇKP'nin Amerika ile iyi ilişkiler kurup sözünü ettiğimiz yeni stratejileri savunması kadar çarpıcı değildi.

Öte yandan, yetmiş öncesinde SBKP ve ÇKP tezlerine karşı bir devrimci alternatif görünümü veren Güney Amerika silahlı mücadele modelleri de Türkiye'deki hareket gibi yenilgiye uğramışlardı. Gerillacılığın ideolojik merkezi gibi davranan Küba önce Allende'nin barışçı geçiş deneyini destekledi, sonra Sovyetler'den yana kesin tavır aldı.

Bir zamanlar Küba gibi Vietnam da, Türkiye'de veya başka yerlerde, ÇKP/SBKP kavgasında taraf olmak istemeyen devrimcilere bir tarafsızlık imkânı tanımıştı. Ama Çinhindi'nde savaş sona ererken Vietnam'ın Sovyetlere, Kamboçya'nınsa Çin'e yaklaşacağı anlaşılmıştı. Tarafsız kalma direnci, o zamana kadar pek az tanınmış önderlerin Türkiye'de birden prestij kazanmasına yol açtı: örneğin Kim İl Sung adının birdenbire popülerleşmesinin anlamı, sadece bu tarafsız kalma isteğiydi (bu dış destek arayışı, Türkiye'deki devrimcilerin kendilerine karşı duydukları bilinçaltı güvensizlikten kaynaklanıyor; örneğin son dönemde de, bazı grupların ÇKP ve «Üç Dünya» cenderesinden kendilerini kurtarmak için bu sefer Arnavutluk'a sarılmaları da böyle oldu).

Ancak, o dönemde Dünya Sosyalist Hareketi kutuplaşmanın iki kampı eksenlinde taraf olmaya itiliyordu ve bu yönsemin Türkiye'de de şiddetle duyulması kaçınılmazdı. Buradaki bir farklılık şöyle özetlenebilir. Başka ülkelerde durmuş oturmuş partiler veya sosyalist hükümetler kendi somut konumlarının gereklerini hesaplayarak tavır aldılar. Türkiye'de ise, ayakta durabilmek için sağlam zemin arayan grupların varlığı sözkonusuydu. Kutuplaşmada can havliyle taraf olacak bu grupların tavırlarının da olağanüstü dogmatikleşmesi doğaldı. Daha önceleri, örneğin eski TİP'in dördüncü kongresinde PDA'lı delege de bulunabiliyordu. Ama 1974 sonrasında Türkiye'deki Maocuların ÇKP'yi izleyerek başlattıkları «Sosyal-emperyalizm/faşizm» kampanyası, gerilimi alabildiğine yükselterek her türlü diyalog imkânını koparttı. Aynı zamanda, SBKP ile ÇKP'nin birbirlerine uyguladıkları ve aslında devrimcilerin burjuvaziye karşı uygulamaları halinde bile doğruluğunu çok ciddî biçimde düşünmemiz gereken «real-politik», dünya çapındaki bu sosyalist düşmanlıkla, sosyalistlerin birbirlerine uygulayabilecekleri bir şey haline geldi. «Real-politik» anlayışı Türkiye'deki hareketin tümüne egemen oldu.

Saydığımız bu etmenler, içte değişen durum ve gelişen halk hareketi, CHP'nin oynamaya başladığı rol v.b., Uluslararası Sosyalist Hareketin yeni konumu, Türkiye'deki grupların eski yanlışları ve yeni umutları arasındaki denge, sosyalistlerin karşısında son derece karmaşık teorik sorunlar çıkarıyordu. Şüphesiz SBKP ve ÇKP yanlılarına göre böyle bir karmaşıklık yoktu. Onlar ne dünyadaki, ne de Türkiye'deki hareket üzerine düşünme gereğini görmüyorlardı. Bunu yapmak, tabi olunan mihrakın hakkıydı. O, bilir ve iletirdi. Gelgelelim, bu mihrakları genel olarak kabul etmekle birlikte, kendilerinde daha önceden kalan devrimcilik anlayışına uygun ufak tefek değişiklikler yapmak isteyenler de vardı. Mao Zedung düşüncesini tutup da, iyiden iyiye Amerika destekçisi bir politika yapmak istemeyenler veya Sovyetlerin her şeyi en bilen olduğunu kabul edip de, kendi ülkelerinde daha militanca bir politik mücadele yürütmek isteyenler gibi. Bu nedenle, kampiaşmadaki taraflar arasında, değişik nüansları temsil etmek isteyen alt-gruplar da oluştu. Oysa bu nüansları

vurgulamak, kutuplaşmada bir kere taraf olduktan sonra mümkün değildir. Eninde sonunda, «en iyi temsilci»nin örgütünde erimek kaçınılmazdır.

Bu konu üstünde durmadan önce 1973 sonralarının ilginç bir olayından da söz etmeliyiz. Bu, Dr. Kıvılcımlı'nın görüşlerinin geçici bir süre için prestij kazanıp sonra da yeniden doğal etki sınırına çekilmesi olayı.

İlk bakışta bu yükseliş anlaşılmaz görünüyor. Çünkü Dr. Kıvılcımlı 12 Mart öncesindeki ünlü «Türk ordusunun devrimci geleneği» tezinin en önde gelen savunucusu ve asıl teorisyenidir. 12 Mart darbesini de teorisi uyarınca olumlu karşılamıştı. Ordunun devrimciliği tezine Kıvılcımlı tarzında varmamış olsa da onun kadar sahip çıkmış olan asıl MDD teorisyeni Mihri Belli 12 Mart olayından sonra tam bir prestij kaybına uğrarken, nasıl oldu da Kıvılcımlı bu sıralarda ansızın büyük bir prestij kazandı?

Bunun çeşitli nedenleri olmalı. Mihri Belli'yi eleştirmiş, işçi sınıfına dayalı (ama «vurucu gücü» kendi dışında) partiyi savunmuş, derleniş çağrısında bulunmuş olması; «en eski» geleneği temsil etmesi; kapalı bir sistem halinde bir tarih tezi vaad etmesi (genel hareketin biraz da dünya görüşü ihtiyacı duyduğu, ama henüz gerçekten bilimsel bir tarih anlayışının gerekli ögelerine de sahip olamadığı bir dönemde bu ideolojik tarih tezi talebe tam uygundu); ama bunlardan daha köklü nedenler de vardı.

Bunlar biri, klasik MDD tezinin «işbirlikçi komprador/feodal ağa» ikilisine dayalı **statik** toplum modeline karşılık, Kıvılcımlı'nın «finans-kapital»li toplum modelinin, Türkiye'nin gözle görülür kapitalist gelişmesine daha uygun bir açıklama tarzı sağlaması olabilir. Örneğin TİP de başka türlü bir açıklama söylemi içinde bu gelişmeyi önceliyordu; buna karşılık, TİP'in modelinde de öğrenci/aydın kökenli devrimci hareket, hareketin başlangıcına özgü geçici bir olaydı. Gelişme bu anlayışı yalanladı, oysa Kıvılcımlı'nın Türkiye modelinde bu sürekliliğe yer bırakılmıştı.

Bunun da ötesinde Kıvılcımlı, geçmişiyle, diliyle, görüşleriyle, bir **yerliliğin** temsilcisiydi. Altmış sonrası mücadelelerde yetişmiş devrimcilere, nicedir susamış oldukları bir şeyleri, bir yandan Türkiye tarihiyle, bir yandan da, «pahalılık ve işsizlik» formülleri ya da Vatan Partisi programı ilkeleri kapsamında, «halk»la haşır neşirliği sağlayacak gibiydi.

Ama yükseliş uzun sürmedi. Gerilemenin nedenleri arasında, Kıvılcımlı teorisinin «ordu» hesabından ayrılmazlığı, öte yandan, somut eylem programının popülist niteliğinin açığa çıkması sayılabilir. Kıvılcımlı'nın yükseliş ve düşüşüyle altmış öncesi sosyalist hareketin resmî çizgisinden ayrılmış eğilimlerin hepsi «denenmiş» oluyordu. 1975 başlarından itibaren bu kez de «resmî» çizginin kendisinin yükselişi başlayacak ve o da 1977 sonlarındaki açık duraklamadan sonra iniş sürecine geçecektir. Böylece Türkiye Sosyalist Hareketi bu kısa süre içinde hem dünyada varolan bütün farklı eğilimlere, hem de 1960 öncesi «miras»ının her bir ögesine somut tarihte «denenme» imkânı vermiş gibidir. Bütün bu «deney»lerden sonra, hareketin bütününün çok parlak bir noktaya varmış olduğu söylenemez.

Vardığımız bu noktada, yalnızca sosyalist politik eylemin içeriğine ilişkin tezler değil, bu tezlerin de temelinde yatan ve şimdiye kadar hèrkesce eleştirisiz kabul edilen bazı ilkelere ve kavramlara duyulan güven de sarsılmıştır. Örneğin bir Enternasyonalizm kavramı... 12 Mart yenilgisi sırasında, enternasyonalizmin eksikliğini yenilginin nedeni gibi gören çok olmuştu. Ama böylece enternasyonalizm de bir «sihirli değnek» haline getirilmişti. Oysa gerçekte Enternasyonalizm neleri ve nasıl bir sosyalist tutumu benimsetmek için **kullanılıyordu.** Örneğin «işçi sınıfı» kavramı... Ünlü «küçük burjuva pisliklerimiz»i giderecek bir sihirli değnekti bu da. 1971 sonrasında, öncesine oranla, devrimcilerle işçiler arasında daha sıkı bağlar kuruldu. Ama bu da, şüphesiz daha olumlu sonuçlar yaratmakla birlikte, beklenen «sihirli» etkileri yaratmaya yetmedi. Çünkü Enternasyonalizm, «Partimiz» veya işçi sınıfı, içeriği belirlenmiş veri olarak kabul edilmişti ve kabul edilirken, bu kavramlar üzerinde gerçekleştirilmiş çarpıtmalar görülememişti.

Şimdi bir dönüm noktasındayız: ya Marksist teoriyi eleştirel bir anlayışla yeniden kavrama ve ideolojik tortularından arındırma çabasına ciddîyetle gireriz, ya da kendi gerçekliğine tekabül etmez hale gelmiş kavramlarla

giderek sinikleşir, «real-politik»in içinde pişeriz.

Birikim'in 1975 yılından günümüze kadar sürdürdüğü etkinlik buraya kadar genel çizgileriyle anlatmaya çalıştığımız 1960 ertesi Türkiye sosyalist hareketinin gelişim sürecinden çıkarılan sonuçlara dayalıdır.

Bu çıkarılan sonuçlardan ilki, **Birikim**'in işlevinin neden dolayı «teorik müdahale» olarak niteleyebileceğimiz içerikte olduğunu açıklar.

TEORİ SORUNU - «MARKSİZMİN BUNALIMI»

1960 başlarından itibaren ÇKP ve SBKP arasında önce «yoldaşça eleştiriler»den başlayıp daha sonra karşılıklı suçlamalar içinde devam eden ve sonuçta tam bir düşmanlığa varan tartışmalar ve böylece doğan Uluslararası Sosyalist Hareketteki bunalımın bir ve en önemli sonucu genel Marksist Teori üzerinde yarattığı belirsizlikti. Gerek ÇKP ve SBKP ve gerekse bu iki kutbun «ortasında» yeralan eğilimler dünya sosyalist hareketi için önerdikleri eylem programını ve tezleri Marksizm - Leninizm'in belli bir yorum biçimine, genel Marksist literatürden verilen teorik kanıtlara dayandırmaktaydılar. Böylece bunalımın iyice belirginleştiği 1960 ortalarından itibaren karşılıklı tartışmalar içinde, Marx'dan Engels'den veya Lenin'den yapılmış alıntıların yine aynı kişilere ait alıntılara karşı çıkarıldığı bir teorik keşmekeşe varılmış olduğu görüldü. «Barış içinde yanyana yaşama»yı savunan Lenin, ihtilâl vurgulayan Lenin'e «koşulların değiştiğini» anlatmaya çalışıyor, «aşamalı, kesintisiz devrimi» ve «işçi-köylü ittifakı»nı ilk öneren Marx, aşamasız «sosyalist devrim»i ve işçi sınıfının tek devrimci sınıf olduğunu söyleyen Marx'ı eleştiriyor; Lenin «devrimin ancak emperyalist aşamada mümkün olacağı»nı ve «tek ülkede sosyalizm»in kurulacağını göremeyen Marx'ın yanılgısını gösteriyordu. İhtilâlci Lenin'i ve onun «Sovyetik devrim modeli»ni savunan biri, İhtilâlci Lenin'i benimsemekle birlikte onun (Lenin'in) savunduğu modelin çağımızda geçersizleştiğini söyleyen ve artık «halk savaşı»nın geçerli olduğunu öne süren biri tarafından eleştiriliyor ama bu kez de o, gerek ihtilâlci Lenin'e ve ihtilâlci Mao'ya saygı duyan ama çağımız koşullarında artık Küba'nın açtığı yoldan yürünmesi gerektiğini öneren bir başkası tarafından eleştirilmekten kurtulamıyordu.

Genel Marksist literatür ve sosyalist hareketin tarihî deneyleri, ayrı eylem programlarını (devrim modeli) savunanlar tarafından parsellenmiş ve her bir parsel ötekilerin geçersizleştiğini ispat etmekte kullanılır hale gelmiştir.

«Devrim modeli» tartışmaların doruğa vardığı 1971 öncesinde, genel Marksist literatür ve deneyi kendi devrim modeli ışığında yorumlayıp bir kısmına sahip çıkan başka bölümlerin ise «değişen koşullar» nedeniyle geçersizleştiğini iddia eden bir anlayış egemendi. Her eğilim kendi teorik sistematiğine uyarlı olmaya çalışıyor, başkalarıyla paylaştığı teorilerin tekabül ettiği sorun için verilen mücadelede ötekilerle ittifak edebiliyordu.

Oysa Uluslararası Sosyalist Hareketteki bunalımın doruğuna varıp çürümeye başladığı 1971 sonrasında teori artık tüm bağlayıcılığını yitirmiştir.* Sözde savunulan teorilerle uygulanan pratik arasında ilgi kurmak imkânsız hale gelmiştir ve çoğu eğilimin sürekli teori ve tez değiştirmesi artık çoğu kez gerek duyulmasa da basit bir «özeleştiri» lle olup bitmektedir.

Revizyonizme küfretmeyi sürdürürken bir dizi revizyon yapan herhangi bir eğilimin böyle konulmuş bir sorun karşısında şiddetle ayağa kalkıp, kendisi için böyle bir sorun olmadığını, kendisinin «yüce Marksizm - Leninizm»in bilimsel değerinden hiç şüphesi olmadığını ilan edeceği açıktır.

Birikim, işte bu «yüce Marksizm - Leninizm»in Marksizm - Leninizm olmadığı düşüncesindeydi. ÇKP ve SBKP anlayışlarının belirlediği Uluslararası Sosyalist Hareketteki bunalımın teorik-pratik platformunu oluşturan bu «yüce» sıfatlı «Marksizm - Leninizm», sözkonusu platform içinde kalan her eğilimin dile-

* Bunun en ilginç örneği, bunalımın en üst boyutlara vardığı yerlerin başında gelen Türkiye'de görüldü. Hemen tüm grup ve eğilimler tarafından ortakça benimsenen bir faşizm teorisi varken ve bu teoriyi benimseyen aynı gruplar ülkede faşizmin en büyük tehlike olduğunu «ilan etmekte birleşmiş»lerken ve bu teori gayet açık biçimde faşizme karşı *herkesin «birleşik cephe»*de yeralmasının zorunluluğunu vurgulamaktayken herkesin yakından bildiği üzere teori yalnızca ilan edilmekle kaldı.

diği parçasını alıp almamakta özgür olduğu bu genel anlayışın kendisi, Marksizm-Leninizmin vülger ekonomist bir yorumundan başka bir şey değildir.

Uluslararası Sosyalist Hareketteki bunalım, Marksizm - Leninizm'in bunalımı değil işte bu Marksizmin ekonomist yorumunun bunalımıydı. Genel hareketin ve özel olarak Türkiye sosyalist hareketinin içinde sorunlarını analiz etmeye çalıştığı platformun kendisi Marksizm-dışı idi. Ve bunun içinde kalınarak hiçbir şey çözülemezdi.

Eğer bunalımdan çıkılmak isteniyorsa, eğer sosyalist hareketin dünyada ve Türkiye'de karşılaştığı temel önemde sorunlar çözülmek isteniyorsa önce bu platformun vülger -ekonomist niteliği kavranmalı, onun bunalıma düşmesine yol açan olgular açığa çıkarılmalı, sözkonusu platformun her iki kutbu tarafından gizlenen ve çözülemezliği kabul edilen sorunlar Marksizm - Leninizm'in yaratıcı özünde, kaynağında ele alınmalıdır.

Günümüzdeki sosyalist eylemin önünde duran ve genel burjuva bilim anlayışı tarafından açıkça, onunla özdeş ekonomizm tarafından ise örtük biçimde çözülmezliği kabul edilen bu sorunlar, ancak Marksizm-Leninizm'in bilimsel ufku içinde çözülebilecek niteliktedir.

Birikim'i, onun işlevini, yürüttüğü etkinliğin içeriğini belirleyen bu temel tespittir. İçinde bulunduğumuz durumda, Türkiye sosyalist hareketinin karşılaştığı tüm sorunların çözülmesi için öncelikle bugün sözkonusu sorunları ele aldığımız teorik çerçeve —deyim yerindeyse— parçalanmalıdır. Çünkü bu çerçevenin kendisi, sosyalist hareketi bunalıma sürükleyen ve ona Makyavelizmden kuyrukçuluğa kadar bir dizi anlayışın «bulaşması»na, hattâ yerleşmesine yol açan nedenlerin başında gelmektedir.

Bunu en açık biçimde sosyalist politik eylemin içeriğine ilişkin çabalarda görebiliriz.

Yürürlükteki ekonomist Marksizm anlayışı, bize sosyalist politik eylemin içeriğini nasıl tespit edeceğimiz konusunda kullanılmak üzere bir şema verir.

Buna göre; belli bir ülkedeki sosyalist eylemin içeriğini o ülkenin «sosyo-ekonomik yapısı belirler, «sosyo-ekonomik yapı» devlet yapısının (iktidarda hangi sınıfların olduğunu) nasıl olduğunu gösterir ve böylece de sosyalistlerin hangi sınıf ve güçlerle ittifak edeceği de ortaya çıkar. Bu ittifak temeli üzerine de «devrim stratejisi» kurulur.

Görüleceği üzere «sosyo - ekonomik yapı»dan başlanıp devrim stratejisine varan bir çember sunuluyor bize. Bu çemberin herhangi bir ögesini nasıl tesbit etmişsek öbürlerini de nasıl tespit ettiğimiz belli oluyor. Diyelim «ittifak»lar konusunda görüşünü belirten birinin «sosyo-ekonomik yapı», «devlet» ve strateji hakkında ne diyeceği o söylemese bile bellidir.

Daha önce bu «sosyo - ekonomik yapı» tesbiti işinin nasıl yapıldığını, bunun statik niteliğini ve toplumun sürekli değiştiğini temel alan Marksizm için kabul edilemez bir yaklaşım olduğunu belirtmeye çalışmıştık.

Şimdi de bu yaklaşımın yol açtığı politik sonuçları görelim.

1960 - 1971 dönemi tartışmalarından söz ederken de değindiğimiz üzere burada tartışanlardan herbirinin kafasında bir «devrim stratejl»si vardı. Daha doğrusu bu «stratejinin» yöntem ve taktiklerle biçimlendirildiği «devrim modelleri» vardı. Önce bu model seçimi yapılmıştı ve sonra da sırayla ittifaklar, devlet ve «yapı» bu modeli gerekli kılacak tarzda açıklanmıştı.

«Hangi güçlerle ittifak edip iktidarı ele geçirebiliriz veya ona ortak olabiliriz»: İlk sorulan soru aslında buydu. Soy MDD cuntacılıkla, bu politik güçle ittifak edilirse iktidara ortak olacağını kestirince sosyo - ekonomik yapı, devlet, ittifaklar ve strateji ögelerinden oluşan çember de buna göre biçimlendirildi. Ordunun devrimci geleneği, Türkiye ordusunun özel niteliği keşfedilerek «anti - emperyalist ideoloji» sahibi olduğu ilan edilerek «Kemalist cunta» ile «ittifak»ın gereği açıklandı. Bütün bunların Marksist devlet teorisiyle çeliştiği bilinmesine karşın yapılabildi. Çünkü bu «müttefik»lerle «devrim» yapacaktık, yani iktidarı ele geçirecektik. Belirleyici olan buydu, ve bunun için her şey mübahtı. Örneğin müttefiklerimizi ürkütmemek, onları hoşnut etmek için «sosyalizm»den de söz etmemek gerekiyorsa onu da yapmalıydık. Soy MDD çizgisi bunu yaptı. «Önümüzdeki adım»ın gereği olarak «sosyalist devrim»den söz etmemek gerektiği öğretildi kadrolara, bundan söz edenin «hain» sayılması gerektiği söylendi. «Sosyo-

ekonomik yapı» bizi iktidara ortak edeceğini umduğumuz «müttefik»lerin onaylayacağı biçimde sunulmalıydı: Türkiye «emperyalizme bağımlı yarı-feodal yarı-sömürge» bir toplumdu.

Şüphesiz bu yaklaşım içinde, bu «müttefik»lere göre ağız ve tavır değiştirme mantığı içinde kalındığı için, yani kendimizi müttefiklerimizin kabul edeceği bir biçime sokmamıza inanıldığı için doğal olarak burjuva siyasal anlayışa göre hareket ediliyordu. «Müttefik»lerimiz bizden daha güçlüyse tutumumuzu niteleyecek tek kelime vardı: Kuyrukçuluk.

Türkiye'de sosyalistler çok uzun yıllar boyunca kendi güçleriyle «devrim» yapamayacaklarına inandıkları için hep kendilerinden güçlü «müttefik»ler edinmeye çalışmışlardır. Bu yüzden Türkiye sosyalist hareketinde «geleneği» belirleyen «eğilim» kuyrukçuluktur. 1946'ya kadar Kemalist devlet, 1946 - 1950 arasında DP, 1960 - 1971 arasında Kemalist cunta, 1973 sonrasında CHP... «müttefik» olmaya çalışılan güçler bunlardı. 1944'de «faşist»likle nitelenen Saraçoğlu'nun CHP hükümetine karşı, «kahrolsun» diyen pankart asan ve bu yüzden tutuklanan soy MDD teorisyeni M. Belli, bu CHP iktidarlarının yerine geçen DP hareketini, 1960 sonrasında «karşı-devrim» olarak nitelerken «müttefik»lerinin de duygularını dile getirmekteydi.

Suç Belli'nin miydi? O muydu tüm teorilerimizi «müttefik»leri dikkate alarak düzenlememiz gerektiği temel yaklaşımın mucidi? İktidarı hangi güçlerle ittifak ederek ele geçirebileceğimizi veya ortak olacağımızı saptayıp, ondan sonra «önümüzde şu aşama» vardır deyip, o güne kadar adı duyulmamış bir «aşama»dan söz etmekte tereddüt etmeyen anlayış hâlâ egemen değil midir?

Hiç mi ittifak yapılmayacak? İttifakı reddetmek saçmadır. Siyasal-toplumsal mücadele ittifaklarla yürür. Ama önemli nokta şudur burada. İttifak bir şeye **karşı** yapılır. Siyasal-toplumsal hedefleri başka olan hareketler, kendilerine **karşı** güçler ve hareketlerin eylemine birlikte direnmek üzere ittifak ederler. Ama ittifak edenler bilir ki farklı nitelikteki hareketlerdir her biri. Sürecin belli bir anında ortakça karşılaştıkları bir tehlike onları bir araya getirmiştir. **İttifakı** zorunlu kılan şey, her birinin içsel özelliklerinden bazılarının aynı olması değildir. Daha sonra sosyalist siyasal eylemin belirleyici niteliği ve genel olarak içeriği konusuna geldiğimizde görülecektir ki, sosyalist hareket, burjuva siyasal anlayış içindeki her tür muhalefet hareketi ile niteliksel olarak farklıdır. Her ikisinin de ortakça kullanabildiği bazı terim ve kavramlara farklı içerikler verirler. Örneğin demokrasi kavramına.

İttifakın eylem programı, sosyalistlerin kendi «güç»lerini oluşturmak için neler yapmaları gerektiğini belirlemez, bununla ilgisi yoktur. İttifakın eylem programı düşmana karşı yapılacak olan hareketleri, müttefiklerle ortak biçimde yapacağımız işleri belirtir. Bunun ötesinde müttefik hareketler kendi güçlerini hangi ideolojik-toplumsal ve örgütsel biçimler içinde oluşturuyorlarsa ona göre davranırlar. Bunun yanısıra her müttefik, diğerlerine, ortakça karşı olunan düşmana kendisinin niçin, hangi gerekçelerle karşı olduğunu, kendi dünya görüşü ve siyasal toplumsal hedefi açısından «düşman»ın nasıl kavranması gerektiğini açıklamaktan geri durmaz.

Örnek mi isteniyor? Sosyalist harekette ittifak sorununun teorik içeriği ve uygulanması konusunda temel ilkeleri ilk ve açık biçimde gösteren Lenin'in yaklaşımı ortadadır.

Daha önce Lenin'in 1905 ve 1917 devrimci dönemlerindeki tutumu üzerinde kısaca da olsa durduğumuz için*, burada yalnızca şu noktayı belirtmekle yetinelim. 1905'de «işçi ve köylülerin devrimci demokratik iktidarı» tezi, hiç de sosyalistlerin müttefikleri olan köylülere yönelik bir sosyalist propoganda yürütmelerine engel olmamıştı. 1917 Sovyetlerinde birleşen geniş köylü (asker) yığınlarının varlığı bu Sovyetlerde sosyalist devrimin mümkün olduğu yolunda propoganda yapılmasına engel sayılmamıştı. Çarlık Rusya'nın «sosyo-ekonomik yapı»sı hiç de kapitalist yapı değilken —Lenin 1918'de Rusya'da 5 ayrı «toplumsal-ekonomik yapı» sayar— ve tüm ekonomistler bu «sosyo-ekonomik yapı» ile sosyalizmin mümkün olmadığını ilan ederlerken ve böylece de tıpkı şimdiki aşama tespitçileri gibi davranırlarken yapılıyordu bunlar.

Ancak şu var ki Lenin sonrasında üçüncü

* Okur bu konuda *Birikim*'in 32. sayısındaki «Colletti ve Sosyalist Siyasal Bilinç» adlı yazıda daha geniş açıklamalar bulabilir.

Enternasyonale giderek egemen olan eğilim, ekonomizmin real politikçi yorumu, yukarda anılan «şema»yı sosyalist politik eylemin içeriğini tespitte kullanılacak şey olarak empoze edebilmiştir.

Çin Devrimi bu «şema»cı anlayıştan az çekmedi, Küba Devrimi dünyanın, toplumun niçin kendi şemalarına göre gelişmediğini bir türlü anlayamayan ve şemaya aykırı gelişmelere kızmaktan geri durmayan «ortodoks» kimlikli kişilere karşın gerçekleşti.

Teori sorununu vurgulamamızın nedeni buralardadır. Birileriyle «teorik tartışma» yapmak veya kendi ideolojimizin ötekilerden ne kadar üstün olduğunu kanıtlayıp güç gösterisi yapabilmek için gerekli değildir Teori.

Kendi başına bir amaç ise kesinlikle değildir. **Birikim**'in bütün yayın süresi boyunca Teori-pratik birliğini, bu Marksizmin temel ilkesini ikide bir suçlama gerekçesi olarak ileri sürenlerden bu temel gerçeği öğrenecek değildik. Teori sorununu vurgularken her şeyi bırakıp teorl ile uğraşmak gerektiği yolunda ne ufak bir söz edildi, ne de Marksist teori üzerinde bunca kaos yaratılmışken, sosyalist hareketin karşı karşıya olduğu güncel görevleri yerine getirmeye çalışan binlerce eylem adamının bu zor pratiğinin önemini inkâr eden bir tutum takınıldı.

Birikim'in bu güncel ve zorunlu pratik için somut öneriler getirmediği, şu durumda şöyle somut işler yapılmalıdır gibi beyanlarda bulunmadığı doğrudur. Kendimizi sosyalist hareketin trafik polisi gibi görmediğimiz için, yukardan, dışardan ahkâm kesmenin anlamsızlığını bildiğimiz içindi bu. «Biz söylemiştik» tavrının bu söyleme ile sorumluluktan kurtulma tavrının karşısında olduğumuz içindir bu.

Şunu söylememiz alçak gönüllülük değil. Genel bir ifade ile formüle edersek, yürütülen pratiğin yanlışlarını, eksikliklerini görüyor, bunları giderecek bir eylem programını tasarlayabiliyorduk. Ama bu tasarıların gerçek haline getirilmesi konusunda, benzer bir tasarı yapabilecek olan bir eylem adamından çok daha ilerde değildik.

Ama şunu biliyorduk ki, sosyalist siyasal-toplumsal hedefin ölçütlerine göre yaptığımız bu «tasarı»nın kesinlikle gerçek haline getirilmesi zorunludur. Bunun imkânları kesinlikle olmalıdır. Şu anda bu imkânları göremiyorsak bu zaten imkânın olmadığı anlamına gelmez. Çağımızın genel koşulları ve Türkiye toplumunun bu tarihî süreç içindeki benzersiz durumu içinde bu imkânlar mutlaka vardır. Şu anda göremiyorsak bu yalnızca bakış ufkumuzla ilişkin bir sorundur. Teorik yetersizliğimizden ve genel olarak Marksist teorinin alabildiğince kaosa sürüklenmiş olduğundan ötürüdür bu.

Birikim'in tüm sosyalistlere yönelik olarak yaptığı teori sorununa eğilmek gerektiği yolundaki çağrılar, platonik kaldı. Ama bu, **Birikim**'in kendi dar imkânları içinde bir dizi engelleyici koşula karşın öneminin bilincinde olduğu sorunu ele almaktan uzaklaşmasına neden olamazdı. Bu dergide uğraş verenlerin güncel pratikte yer almamanın getirebileceği eksikliklerin bilincinde olarak sosyalist hareketin içinde bulunduğu bunalımın nedeni ve başlıca göstergesi olan «Teori sorunu»na eğilmeleri bunun gereği ve sonucudur.

Teorl, sosyalist siyasal-toplumsal hedefi **gerçekleştirme imkânlarını gösterecek** aracımızdır bizim. Günümüz bunalımını doğuran olgusal gerçek sosyalist hedef ile sosyalistlerin bugünkü durumu arasındaki çelişkidir. Yalnızca kapitalist toplumlardaki sosyalist hareketlerin devrimi gerçekleştirememesi veya bu hedeften uzaklaşışları ile sınırlayamayız bu durumu. Sosyalistlerin uzun süredir iktidarda oldukları toplumlarda, sosyalist siyasal-toplumsal hedeflere varılamamış olması, dahası «iktidardaki sosyalistler»in bu hedefin gerçekleştirilemezliği yargısına varıp, «real» olanla yetinmek gerektiğini empoze eder hale gelişleri de sözkonusu durumun bir ve en önemli yanıdır.

Çin - Sovyet çatışmasını doğuran şey, sosyalistlerin durumu ile hedefleri arasındaki çelişkinin verdiği «huzursuzluk», bu çelişkiden doğan sorunun çözülmesi ihtiyacı değil midir?

ÇİN - SOVYET ÇATIŞMASI: 1960 SONRASI ULUSLARARASI SOSYALİST HAREKETTEKİ BUNALIM SORUNU VE BİRİKİM'İN TUTUMU

Birikim'de özellikle bu «Uluslararası Sosyalist Hareketteki bunalım» konusu ile ilgili yayınların geniş yer tuttuğu bilinir. Hemen her sayısındaki «siyasal» nitelikteki teorik yazıların ana teması buydu ve «bunalım»ın her

yeni gelişmesi —ÇKP'nin üçlü dünya teorisi, FKP'nin proletarya diktatörlüğü kavramından vazgeçmesi, ÇKP'de Mao'nun ölümünden sonraki gelişmeler— üzerinde önemle durulmaktaydı.

Bu konu(lar) ile ilgili görüşlerimizi yeniden anlatmayacağız. Temel önem verdiğimiz bu konudaki ayrıntılı görüşlerimizi bu yazı içinde de yeri geldikçe özetlemiştik.

Burada üzerinde duracağımız nokta. daha çok bu konu(lar) ile ilgili olarak **Birikim** de yapılan analizler üzerine yöneltilen suçlama ve eleştirilerdir.

Birikim'in ÇKP - SBKP çatışmasının teorik içeriği konusunda «ekonomist anlayış içinde doğan bir kutupsallık» biçiminde formüle edebileceğimiz bir görüş getirdiğini biliyoruz.

Gerek kullanılan «ekonomizm» ve «kutupsallık» kavramları gerekse sözkonusu kutupsallığın ortaya çıkış nedenleri üzerine yapılan analizlerde değinilen bazı konular, **Birikim**'e pek çok çevre tarafından yöneltilen «kafa karıştırmak» veya «üzerine vazife olmayan konularla gereksiz biçimde uğraşmak» yolundaki eleştiri ve suçlamalara neden oldu.

Bütün bu suçlamaların nedeni, ÇKP - SBKP çatışmasını tarafların belirledikleri teorik-pratik çerçeve içinde ele almayışımızdı.

«Çin - Sovyet çatışması»nı yalnızca günümüzde tarafların koyduğu biçim ve sınırlar içinde veya bu çatışmanın resmen başladığı tarihten itibaren değil, çok daha gerilerden Marksizmin Uluslararası Sosyalist Harekette etkin hale gelişinden başlayan bir süreç içinde ve burada doğan öbür bunalımlarla bağıntısı içinde ele aldık. Böyle yapıldığında günümüz bunalımının teorik ve olgusal kökenlerinin hiç de SBKP ve ÇKP'nin iddia ettiği gibi olmadığını görmek mümkün hale geliyordu.

Günümüz bunalımı ne SBKP yöneticilerinin «revizyonizm»inden ve ÇKP yöneticilerinin «şoven milliyetçi» oluşlarından ne de yine yöneticilere özgü başka tür eğilimlerden ileri gelmekteydi. «Yönetici»lerde bu ve benzer eğilimler yok değildi elbette ama bunlar neden değil, sonuçlardan biriydi yalnızca.

Aralarındaki çatışmayı **bu** sonuçları neden gibi göstererek açıklamaya çalışan SBKP ve ÇKP'nin bu tutumları nasıl açıklanabilirdi? Marksizm, tarihî olayları kişilerin öznel tavır ve eğilimleri ile açıklamanın yanlış olduğunu o kadar vurgulamışken, bu tür açıklamalar sunmanın gerekçesi ne olabilirdi?

Marksizm ile SBKP ve ÇKP'nin ortak açıklama biçimlerinde dile gelen «Marksizm» arasındaki açık çelişki, bize varolan bunalımın teorik-pratik platformuyla yetinmememiz gerektiğini gösterdi.

Buradan hareket ettiğimizde Uluslararası Sosyalist Hareketteki önceki bunalımlar ile günümüz bunalımı arasındaki bağıntıları kurmak; ayrı biçimlerde tartışılmış olmasına karşın sorunların özünde aynı olduğunu görmek mümkün hale geliyordu.

Bu sorunların tekabül ettiği olgular da aynı nitelikteydi.

Birikim'de çıkan çeşitli analizlerde ayrıntılarıyla açıklanmaya çalışılan bu olgular, tüm bunalım dönemlerinde aynı ekonomist Marksizm yorumu tarafından ya Marksizmin hesaba katmadığı olgular olarak, ya da açıklamakta yetersiz kaldığı olgular olarak kabul edilegelmişti. Çin - Sovyet çatışmasına gelinceye kadar sözkonusu ekonomist Marksizm anlayışı sahipleri, bu olguların sosyalist siyasal-toplumsal eylem önünde çözülmez sorunlar yarattığına hiç değilse açıkça kabullenerek kendi yaklaşımlarını ve siyasal-toplumsal hedeflerini buna göre revize etmişlerdi.

İkisi de aynı ekonomist yaklaşımın değişik biçimlerini temsil eden SBKP ve ÇKP ise, çözülmez saymakta birleştikleri aynı nitelikte olguları, bunların yarattığı sorunları tartışma platformuna getirmekten bile kaçınıyorlar, bunları yok sayan bir çerçeve içinde kalınmasına çalışıyorlar; sözkonusu sorunların çözülmezliği temel alındığında yürütülecek bir «sosyalist eylem»in nasıl olabileceğini tartışıyorlardı.

O halde Uluslararası Sosyalist Hareketteki bunalımı ele alırken yapılacak ilk şey, bu gözardı edilen olguları ve sorunları tartışma platformuna getirmekti. «Kafaların karışmasına» aldırılmaksızın yapılması gereken şey buydu.

Kimilerinin açıkca ortaya konulduğunda kadroları Marksizmin geçerliliği konusunda endişeye sürükleyeceğini sandıkları bu olguların neler olduğunu daha önce sıralamıştık.

BİRLİK - BİRLEŞME - ÖRGÜTLENME VE PARTİ SORUNU / BİRİKİM'İN YAKLAŞIMI

Buraya kadar anlatılanlara fazlasıyla karşı çıkmasa bile yine de **Birikim**'in bugüne kadarki faaliyetinin «teorik sorun»larla uğraşmak olarak nitelenebileceğini, bu derginin «sosyalist hareketin pratik sorunları»ndan uzak durduğunu düşünenler olabilir. Örneğin derginin bu sayısında yayımladığımız **Birikim**'in sürekli okuyucusu olduğunu belirten bir okurumuzun mektubundan çıkan en ılımlı sonuç bu. «En ılımlı» diyoruz; çünkü bu okurumuz, mektubunda sıraladığı «sosyalist hareketin somut sorunları»na, kendisinin mümkün gördüğü cevap biçimlerinden herhangi birl doğrultusunda cevap vermeyen bir **Birikim**'in, bu haliyle «varlık nedeni»nin ne olduğunu sormaktadır. Bu «pratik sorunlar»la uğraşmayan, her parti veya «siyaset»in kendine göre belli bir cevap getirdiği bu sorulara aynı biçimde cevap vermeyen bir dergi neden yayını sürdürüyor diye soruyor bu okurumuz.

Şimdi açıklamaya çalışacağımız şey, bu okurumuzun dile getirdiği **Birikim** hakkındaki yerleşik yargının tersine, bu derginin tüm yayınının bu «pratik sorunlar»a yönelik olduğu, bunlara cevap aramak için faaliyetini sürdürdüğüdür.

Fark şuradadır: **Birikim,** «sosyalist hareketin pratik sorunları»nın her birine verilen ve herkesçe de hemen hemen ortakça kabul edilen içeriği yeterli görmemekte, çok daha kapsamlı olduğunu kabul etmekte ve «sorun»a bu kapsamı içinde cevap aramaktadır. Bu yüzden de aynı sorunu dile getirmek için sorulan sorular farklı olmaktadır. Bunun yanısıra **Birikim,** günümüz sosyalist hareketi içinde henüz tartışılmayan, hattâ bazılarınca tartışılma gereği bile duyulmayan olguları son derece önemli sorunlar olarak görmekte ve «sosyalist hareketin pratik sorunları»nın her birinin veya tümünün çözümlenmesi için **kesinlikle** bu olguların da dikkate alınması gerektiğini ve «pratik sorun»un bu şimdilik üzerinde durulmayan, veya şimdi tartışılan sorunlar çözümlendiği takdirde kendiliğinden çözümleneceği sanılan sorunları da içerecek biçimde tartışılması, bu kapsamıyla çözümlenmek zorunda olduğunu öne sürmektedir.

Aşağıda günümüzde sosyalist hareketin üzerinde durduğu başlıca «pratik sorunlar» olan, birlik, birleşme ve parti sorunlarını **Birikim**'in nasıl ele aldığını ve bunlara hangi cevapları getirdiğini anlatmaya çalışırken aynı zamanda bütün şimdiye kadar yazılanlar ile «pratik sorun»larımızın içsel bağı da görülebilecektir sanırız.

Bu yazının en başında Türkiye sosyalist hareketinin irili ufaklı çok parçaya ayrılmış yapısı karşısında «önce birlik» biçiminde bir çözüm öneren bir yaklaşımın özellikle genel sosyalist hareketin «kitle»sinde yaygın olduğunu belirttik.

Bazı «siyaset» ve partilerin de aynı yaklaşıma sahip olduklarını, «birlik» ve «derlenme» çağrıları yaptıklarını biliyoruz.

Birliği ve derlenmeyi vurgulayan eğilimlerin de kendi içlerinde bölünmekten kurtulamadıkları bir olgudur.

Birlik konusunda somut önerilerin hemen hiçbiri tüm grup, «siyaset» ve partilerin bir örgütlenme içinde toplanmasını öneremiyor. Bazı eğilimler dışta bırakılıyor. Örneğin «Maocular» dışındakilerin «birleşme»si, «Maocular ve goşistler dışındakiler»in birliği v.b. Bu tip birlik önerilerinin Uluslararası Sosyalist Haretketeki kamplaşma konusunda alınan tavır ölçütünü temel alarak yapıldığı görülüyor.

SBKP veya ÇKP'nin haklılığı konusunun son derece belirleyici bir konu olduğunun onca vurgulanmasına karşın ne genel olarak SBKP'nin haklılığını temel alan gruplar, ne de ÇKP tezlerini olanca güçleriyle savunan gruplar kendi aralarında bir türlü birleşemediler.

1971 ayrılıklarında silahlı mücadeleyi temel alıp almamak başlıca ölçüt idi ve günümüzde de önemli bir ölçüt sayılıyor. Ama ne 1971'de ne de 1973 sonrasında bu temel ölçüte göre aynı safta olanlar «birleştiler», hattâ biliniyor ki, gerek ÇKP - SBKP çatışması ve gerekse «silahlı mücadele» konusunda aynı safta bulunanlar içinde yeni ayrılıklar ortaya çıktı, aralarındaki mücadele hiç de diğerlerine karşı verilen mücadeleden daha az sert olmadı.

Suç kadrolarda mıdır? Onların öznel sapmaları mı yolaçmaktadır bu çelişik duruma? Çünkü sosyalist hareketin sorunları üstünde kafa yoran, tartışan, aktif girişimlerde deney kazanan ve bütün bunların sonucunda en önemli sorun budur diye ortaya çıkıp, bu sorun karşısındaki tavrın temel ölçüt olduğunu

vurgulayan onlardır; ama aynı tavrı benimseyenlerle birleşmeye çalışmayıp, başka ayrılık noktaları ileri sürenler de onlardır.

İşte yazımızın başında belirttiğimiz kadro-kitle yaklaşım farklılığına yolaçan ve «kitleye özgü yaklaşım»ı «sağduyu»lu gösteren şey de bu durumdur. Bu «sağduyu»lu yaklaşıma göre kadro niteliğinde olanların tutumu sağlıklı değildir. Bunlar sürekli ayrılık noktaları çıkararak birliği istemediklerini, bunu gerçekleştirecek yetenek ve anlayış içinde olmadıklarını gösteriyorlar. Sonuç: «bu kadrolarla pek bir yere varılamaz».

Birikim'in sözkonusu «birlik sorunu»na —ki bu şüphesiz sonuçta parti sorunudur— yaklaşımı, her şeyden önce bu sorunun temelinde yanlış ve sakat bir önkabulün yattığı düşüncesinden yola çıkmaktadır.

Birlik sorununa şu veya bu tip bir çözüm önerenlerin hemen tümü, kadrolar arasında birlik sağlanırsa sosyalist hareketin de birliğinin sağlanacağını veri almaktadır. Bu yüzden de birlik konusu hep kadroların birliği sorunu biçiminde tartışılmakta, öneriler buna göre oluşturulmaktadır.

Bu yaklaşım, şu anlamda «gerçekçi»dir. Bugün sosyalist hareketin geniş sempatizan, taraftar kitlesi, kendi içinde ayrışmış denilemez. Bu «kitle» diyelim bir ÇKP yanlısının bağış kampanyasına da katkıda bulunmakta, bir SBKP yanlısı grubun tertiplediği geceye de katılmakta, «goşist»lerin pankartları altında da yürümektedir.

«Kitle» varolan ayrılıklara göre bölünmüş olsa da sorun hemen hemen aynı niteliktedir. Kadrolar birleşirse, «kitle»ler de birleşir.

Burada şüphesiz ancak sosyalist siyasal anlayış için kabul edilemez nitelikte olan bir önkabul var. Kadro-kitle ayrımının mutlaklığı. Günümüzdeki durumda, eğer yukardan beri üzerinde durduğumuz kadro ve kitle yaklaşımları arasındaki **farklılığın** hattâ karşıtlığın **kendisi** sorun olarak görülmüyor, bu farklılığın üzerinde özel olarak durulmayıp, bunun «normal» olduğu kabulunden hareket ediliyorsa; böyle bir önkabul varolduğu içindir.

Genel olarak tüm siyasî hareketlerin, taraftarları, «kitle»si ile, kadro diye nitelenebilecek unsurları arasında bir yaklaşım farkının meydana gelmesi, hareketin karşılaştığı sorunların ele alınışında bu iki kesimin farklı önceliklere göre davranmaya başlaması ve böylece kadro-kitle ilişkilerinde bir kopukluğun ortaya çıkması; şüphesiz istenmeyen ama belirli durumlarda karşılaşılması doğal sayılan bir olgudur. Bir siyasal harekete katılış biçimleri, işlevleri farklı olan ve hareketin sorunları hakkındaki bilgi ve deney kapasiteleri birbirine eş olmayan, genel olarak kadro ve kitle diye ayırdığımız unsurlar arasında **bu işlev ve bilgi farklarından ötürü** belirli bir yaklaşım farkı her zaman vardır. Tüm siyasal hareketler, bu farkın iyice belirginleşerek kadrolar ile «kitle»nin birbirinden uzaklaşmasına yolaçmamasına çalışırlar. Yukarda anlatıldığı gibi bir durumun doğması hayatî önemde bir sorun olarak değerlendirilir ve öncelikle çözüme bağlanması gerektiği bilinir.

Burjuva siyasal anlayışa göre, bir hareketin «kadro»ları ile taraftarları, «kitle»si arasında doğan yaklaşım karşıtlığı, hareketin sorunlarının ele alınışında bu iki kesimin farklı önceliklere göre davranılmasını istemesi biçiminde kendini gösteren tutum farklılığı, aslında siyasal hareketlerin özünde bulunan, kaçınılmaz nitelikteki bir ayrımdan kaynaklanır. İnsanlar arasındaki «doğal» eşitsizliğin bir ifadesi olan yönetici-yönetilen ayrımı, siyasal hareketlerin (partilerin) içinde kadro-kitle ayrımı olarak yansır. Bu ayrımları ortadan kaldırmak imkânsızdır. Siyasal faaliyet iki karşıt konum olan bu yönetici ve yönetilen konumları arasında belirli bir ilişki bir uzlaşma sağlanması temelinde yürür. Bu bakımdan her siyasal hareket «yönetici»leri —kadrosu— ile yönetilenleri —kitle— arasındaki bu önlenmez, doğal farklılığı bilir ve bu farklılığın bir karşıtlık biçimine gelmemesine, yani yönetilenlerinin başka «yönetici»lerin ardına takılmamasına hareketin kendi yöneticilerinden yüzgeri etmemesine çalışır.

Ve dolayısıyla o, bu «çözümlenemez sorun»un ortaya çıkmaması için gerekli önlemlerin neler olabileceğini düşünmekle yetinir.

Sosyalist siyasal anlayışı, yerleşik —burjuva— siyasal anlayıştan köklü biçimde ayıran nokta da buradadır. Sosyalist siyasal anlayış, genel olarak yönetici-yönetilen, özel olarak kadro-kitle ayrımını değiştirilemez bir şey olarak nitelemez, yerleşik anlayışın «çözümlenemez dediği sorun» onun sürekli olarak çözümlemeye çalıştığı sorundur.

Marksist tarihî gelişim teorisinden kaynaklanan sosyalist siyasal anlayış sözkonusu sorunun çözüm biçimini «siyasetin toplumsallaşması» olarak formüle etmiştir.

Buna göre sosyalist hareket, başlangıçta kendi içinde de varolacak olan kadro-kitle ayrımının giderek geçersizleşmesine yönelik bir siyasal eylem sürdürmek zorunluluğu ile yükümlü olduğunun bilincindedir. **Bu eylem, yalnızca kitlelerin yerleşik önyargılarını sarsan ve onları siyasetin gerçek yapıcıları, oluşturucuları olabileceklerinin, olmaları gerektiğinin bilincine vardırtacak ideolojik aydınlatma çabaları ile değil, aynı zamanda bütün bunları mümkün kılacak, içinde kitlelerin giderek çok daha aktif biçimde siyasal eyleme katılmalarını sağlayacak örgütsel imkânların yaratılmasıyla birlikte yürür.** Bu süreç niteliği gereği sosyalist kadrolar ile «kitle»ler arasında başlangıçta varolan yaklaşım, tutum farklılığını giderecektir. Çünkü bütün bunların temelinde olan işlev farklılığı da ortadan kalkmaya başlayacaktır. Belirli bir dönem içinde yalnızca «kadrolar»ca yerine getirilebilen siyasal eylemlerin, bilgi ve deneyce zenginleşen «kitle»lerce yerine getirilmeye başlanması ve örgütsel yapıların bu sürece uyarlı olarak değişmesi içinde mümkün olabilecektir bu.

Eğer sosyalist siyasal anlayışın perspektifi buysa, günümüzde açıkça gözlemlenen bu kadro-kitle yaklaşımları arasındaki ayrılığın, her iki kesimin farklı önceliklerden hareket edilmesi eğiliminde oluşundan doğan karşıtlığın kendisi **ilk sorun** olarak görülmeli, bu durumun sosyalist hareket için tam anlamıyla bir çelişki olduğu, sosyalist siyasal hedef ile fiilî durum arasında «uzlaşmaz bir karşıtlığın» ortaya çıktığı kabul edilmelidir. Kadrolar arasındaki ayrılık sorununun da kökeni, **temeli** buradadır ve dolayısıyla şu anda göze çarpan kadrolar arasındaki ayrılık sorunu; sosyalist siyasal anlayış açısından temel önem verilen sorunun çözümlenmesi süreci içinde, bu yoldaki çabalar içinde çözümlenecek bir sorundur.

Böyle bir anlayış «kitlelerle bağ» terimine verdiğimiz içeriğin çok daha geniş kapsamlısını bu terimde yine de içsel olarak varolan kadro-kitle ayrımının aşılmasına yönelik bir çabayı öngörür.

Birlik sorununa bu yaklaşım içinde önerilen çözüm şöyle formüle edilebilir: Birlik sorunu öncelikle bir «örgüt anlayışı» sorunudur. Kadro-kitle ayrımının kendisini temel bir sorun olarak gören ve yapmaya çalıştığı örgütlenme faaliyetinde bu sorunun çözümlenmesine yönelik bir işleyişe sahip örgütler oluşturmayı temel alan bir hareketin veya —şu andaki ayrı hareketlerin— sağlayacağı birlik... Sosyalist anlamda birlik ancak budur. Böylesi bir hareketin şu andaki «genel sosyalist hareket»in tümünü içerip içermemesi sözkonusu değildir. Bu olur ya da olmaz. Ve çok büyük ihtimalle de bu olmayacaktır. Çünkü günümüzdeki genel sosyalist hareket içinde bazı eğilimler, kesinlikle yukarda anlatmaya çalıştığımız yaklaşımdan uzak, hattâ bunu kabul edilemez, imkânsız sayan bir anlayış içindedirler.

Bu sonuncuların şu andaki ideolojik-örgütsel faaliyetlerinin özü, resmî toplumun örgütsel yapısı içinde yerleşmek, bu örgütsel yapının bazı kollarını «kendi örgütleri» haline getirmektir. Böylece onlar resmî toplumun örgütleri içinde güçlenerek bu örgütlerden daha çoğunda yönetimi ele geçirerek gelişmek yolundadırlar. Bu gelişme oranında «siyasal güç»leri de artacaktır ve sonrası...

Yukarda anlatmaya çalıştığımız yaklaşım ise, sosyalistlerin kendi siyasal, toplumsal anlayışlarına özgü, yeni tip örgütler oluşturulmasını temel almaktadır. Bunlarda belirleyici özellik, sosyalistlerin yönetimde olması değil içinde giderek daha fazla sosyalistçe olmaya yönelik ilişkilerin gelişmesidir.

Varolan toplumun bağrında, onun her bireyi meslekî, siyasal, kültürel, dinsel... özellikleriyle ayrı örgütler içinde yeralmaya zorlayan, böylece —deyim yerindeyse— onu özelliklerine bölen örgütlenme mantığına aykırı örgütlerdir bunlar. Bireyler bu yeni tip örgütlenme içinde yalnızca görünür özelliklerinin, yeteneklerinin bileşik biçimde ifade edileceği bir eylemlikte bulunmakla kalmayacaklar, aynı zamanda varolan toplumsal işbölümü sonucunda gerçekleştirme imkânı bulamadıkları yeteneklerini dile getirebilecekler, birbirleriyle bu eylemlilik hali içinde yeni tip ilişkiler kurabileceklerdir. Çeşitli ezilen, yönetilen toplumsal sınıf ve zümrelerin, içinde, kendilerini bu konuma iten koşulların bilincine varacak-

ları ve bu koşulları değiştirebilmek için gerekli çok yönlü eylemlilik imkânına erişebilecekleri örgütler; bu nitelikleriyle **kapitalist toplum**a karşı alternatif örgütler olma durumundadırlar.

Böylesi örgütler, varolan toplumun yerleşik alışkanlıklarının, siyasal- toplumsal önyargılarının ve ilişki biçimlerinin baskısı altında ve şüphesiz aslî görevi «kapitalist toplum düzeni»ni korumak olan devletin ideolojik, fizik baskı girişimleri altında varlığını sürdürebilme ve geliştirme sorunuyla karşılaşacaklardır. Bunun gerektirdiği çok yönlü mücadeleyi vermek zorunda olacak örgütlerdir.

Birlik sorununun çözümü için önerilen bu yol, görüldüğü gibi «ideolojik birlik» platformuyla sınırlı kalmayan, belirli bir «örgütlenme biçimi»nde sorunun çözümünü gören bir yoldur.

«İdeolojik birlik» konusunu atladığımız sanılmamalıdır. Tersine ancak buradan geçilerek, bu «birlik»in sağlanması için gerekli yoğun, sonuna kadar tartışma sürecinden geçilerek varılan bir çözüm perspektifidir bu nokta.

Genel hatları yukarda çizilen bu perspektifin **Birikim**'de ilk kez şimdi formüle edildiği doğrudur. Ancak şu var ki, **Birikim**'deki tüm siyasal nitelikli incelemelerin, özellikle parti sorunu ile doğrudan ilişkili incelemeler ile bu konuları da içeren daha genel kapsamlı özel sayı ve teorik analizlerin mantığı bu doğrultudadır.

Şüphesiz burada akla iki soru geliyor: Birincisi, bu «alternatif örgüt» önerisi ile sosyalist harekette bir dizi bölünmelere yolaçan sorunlar arasında nasıl bir ilişki vardır? İkincisi ise, bu «alternatif örgüt» ile «parti» arasındaki ilişki sorusudur.

İlk sorudan başlayalım.

1960 başlarından 1977 yılına kadar bütün bir dönem Uluslararası Sosyalist Hareket içinde süren ve derin ayrılıklara neden olan tartışmalar «reel sosyalizm» ile sosyalist siyasal-toplumsal hedef arasındaki çelişkiden kaynaklanmaktaydı. Tartışmaların teorik içeriği böyle özetlenebilir.

Burada genel olarak kullandığımız «reel sosyalizm» kavramı, hem halen iktidarda bulunan hemen tüm sosyalist partiler hem de henüz iktidara gelmemiş sosyalist partiler için sözkonusu olan bir ortak anlayışı ifade etmek için kullanılıyor.

Bu iki ayrı konumdaki sosyalist partilerin ortak nitelikli bir «reel sosyalizm» anlayışına varmalarına neden olan olgular vardır.

Kısaca özetlemek gerekirse, özellikle ileri kapitalist toplumlardaki partiler, işçi sınıfının sahip olduğu refahlılık ve edindiği siyasal-toplumsal konumdan ötürü, aktif siyasal eylem ve taleplerden uzaklaştığını, yüzyılın başlarından beri gösterilen çabalara karşın bu sürecin durdurulamadığını görmektedirler. Bunun bir diğer nedeni —ki aynı zamanda sözkonusu partilerin de aktif siyasal eylemden vazgeçmelerinin **görünür** nedenidir— kapitalist devlet mekanizmasının aşırı güçlenmesi olgusudur.

Başlıca bu iki olgu, iktidarda olma mücadelesi veren sosyalistlerin, bunun için gerekli olan toplumu ve özel olarak işçi sınıfını politize etme işinde başarısız kalmalarına neden olmuştur. Geçmişte toplumu ve işçi sınıfını motive etmekte etkin olan temalar, onları politik harekete sürükleyen talepler artık bu sonucu vermemektedir.

İktidara gelme («devrim») konusunda uğraş veren partilerin, toplumu politize hale getirmekte karşılaştığı başarısızlık ve bunun yanısıra toplumun giderek daha apolitik hale gelmesini önleyememeleri durumu; bir başka biçimde aynen halen iktidarda bulunan partilerin de karşılaştığı durumdur.

İktidarın sosyalist partiler elinde bulunduğu toplumlarda, beklenen toplumsal ilişkiler, sosyalist topluma ayırt ediciliğini veren süreçler gerçekleşmemiş, geçim koşullarının şüphesiz iyileşmesine karşın, sosyalizmin yaratmayı hedeflediği etkin, çok yönlü insaniar, bu «yeni» insanlar oluşmamıştır. Yani sosyalist toplumlarda da aynı «apolitik toplum» sonucuna varılmıştır. Sosyalist siyasal-toplumsal hedefi formüle eden «politik toplum»un gerçekleşememesi, tersine başlangıç dönemlerinde daha «politik» olan toplumun giderek apolitik duruma gelmesi olgusu; iktidardaki partilerin şüphesiz sosyalist hedefle çeliştiğini bildikleri, ama değiştirilemezliğini kabul ettikleri olgu budur.

İktidar imkânları ve üretim araçları üzerindeki özel mülkiyetin kaldırılması ile bu olgunun gerçekliğini yitireceği, sosyalist si-

yasal-toplumsal hedefin öngördüğü tüm sonuçların görüleceği bir sürece girileceği varsayılmıştı. İşte bu varsayım gerçekleşmemiştir.

İktidarda olan ve olmayan sosyalist partileri 1960 başlarında «reel sosyalizm» ortak anlayışına vardırtan durum buydu

Başlangıçta ÇKP bu anlayışa karşı çıktı.

ÇKP bir Kültür Devrimi ile sonucun alınabileceğini düşündü. Diğerlerinin «gerçeği», yani toplumun politize hale gelmesinin imkânsızlığını kabul eden ve böylece «reel sosyalizm»e varan teslimiyetçi tavrına karşı bir atağa girişti. ÇKP, kendi yönetici konumunun sarsılması pahasına Çin'de tüm siyasal, kültürel, ekonomik ilişkileri altüst edip yeni baştan kurmaya yönelik bir hareketi göze alarak gerçekten tarihsel bir deneyi başlattı. Devlet-toplum, kafa-kol emeği ilişkisini, bilgi ve kültürün oluşturulmasının geleneksel biçimlerini değiştirmeye yönelik bir dizi deneyle geçen iki-üç yılın sonunda gerçekleşmesine çalışılan hedeflere varılmadı. Mao'nun ölümüyle birlikte Kültür Devrimi'nin önde gelen kadroları tasfiye edildi ve böylece Çin'de de «reel sosyalizm» teori ve pratiğinin yürürlüğe konulduğu dönem resmen başladı. 1970'li yılların başına kadar reel sosyalizme tepki bir anlayış içinde hareket eden ÇKP'nin de bir süre sonra aynı «reel sosyalizm»i benimsemesiyle artık «tartışma» sona ermiştir. Şu anda artık Çin - Sovyet çatışması, sosyalizmin sorunları üstüne bir çatışma değil, iki «reel sosyalist» gücün çatışmasıdır, «güçler çatışması»nın kurallarına ve yöntemlerine göre sürmektedir.

Reel sosyalist için artık sosyalizmin sorunları değil, reel sosyalist devletin —veya partinin— sorunları vardır ve bunlar apayrı nitelikte şeylerdir.

Eğer, aslında 1970 başında sona ermiş sayılabilecek ÇKP - SBKP çatışması altında «sosyalist siyasal-toplumsal hedefin mümkün olup olmadığı sorusu»nun yarattığını kabul ediyorsak; öncelikle şu iki soruya cevap vermeliyiz:

1) ÇKP ve SBKP'nin ve onlarla birlikte hemen tüm resmî komünist partilerin şu anda açıkça veya zımmen kabul etmiş oldukları «sosyalist siyasal-toplumsal hedefin gerçekleşmesi imkânsızdır» yollu anlayışı kabul ediyor muyuz?

2) Eğer bu kabul edilmiyorsa, a) reel sosyalizm anlayışına gerekçe olan olguların yarattığı sorun nasıl çözümlenebilir? b) bu sorunun günümüze kadarki sosyalist siyasal-toplumsal eylem tarafından çözümlenemeyişi nedendir?

Sosyalist siyasal - toplumsal hedefin gerçekleşme imkânını kabulden yola çıkan böylece yukarda sorulan, ilk soruya olumlu cevap veren **Birikim,** bu olumlu cevabının gerekçelerini bugüne değin sürdürdüğü yayın içinde özel bir yer tutan Marksist anlayış, tarihî gelişim teorisi konularına ilişkin incelemelerde hayli detaylı biçimde açıklamıştır.

Bu konuya ve ayrıca ikinci soruya getirdiğimiz yaklaşıma vardırtan teorik gerekçelere burada girmiyoruz. Daha çok olgusal kanıtlara dayalı olarak açıklamaya çalışacağız ikinci soruya getirdiğimiz yaklaşımı.

Sosyalist siyasal-toplumsal hedefin gerçekleştirilmesi sürecini iki ayrı döneme bölen bir yaklaşımın egemen olduğu, hattâ pek çoklarınca tartışmasız kabul edildiği bilinir. Buna göre sosyalist eylemin ilk dönemdeki görevi, iktidarı ele geçirmektir. Bundan sonra ancak ikinci döneme geçilir, «hedef» fiilen gerçekleştirilmeye çalışılır.

Parti, bütün bu süreç boyunca süren sosyalist eylemin yönetildiği, yönlendirildiği örgüt veya örgütler toplamıdır.

Parti, kapitalist toplum içinde doğan bunalımlar sonucu harekete geçen kitlelerin, özellikle işçi sınıfının öncüsü, yöneticisi olacak biçimde örgütlenir. Bunalım öncesinden başlatılan bu örgütlenme çabası, ayaklanan kitleler ile devlet güçleri arasında kopacak nihaî savaşı kazanmaya yöneliktir.

İktidar ele geçirildiğinde «yukardan aşağı» sosyalizmin kurulması dönemine geçilir. İktidarın ele geçirilmesine yönelik ilk dönemde olduğu gibi kuruluş sürecinde de parti öncü ve yöneticidir.

«Reel sosyalizm»le sonuçlanan yaklaşımın kısa özeti budur.

Bu yaklaşımın temelinde Marksist toplum teorisi ile çelişen bir kabul vardır. «Devleti (iktidarı) ele geçirmek»le kapitalist toplumun ortadan kaldırılabileceği kabulüdür bu. Devlet gücü ve imkânları ile sosyalist toplumun —şimdiye kadar kullandığımız deyimle sosyalist siyasal-toplumsal hedefin— kurulacağı

kabulü ile birliktedir bu («yukardan aşağı» sosyalizmin kurulması).

Burada şüphesiz çok daha genel kapsamlı açıklamalara gerek varsa da sanırız Marksist toplum teorisinin şu ilk ve temel formülasyonu bize «çelişki»yi gösterir: Devlet «üstyapı»ya ilişkin bir kurumdur ve bir üstyapı kurumu olarak o «altyapı»ca belirlenir.

«Altyapı»nın belirleyiciliği, bu temel ilke yukarda kısaca özetlenen yaklaşımda yansımıyor. Tersine, **bir** «üstyapı» kurumunun (devlet iktidarı) diğer üstyapı kurumlarını ve «altyapı»yı değiştireceği kabul ediliyor.

Sözkonusu temel ilke, şüphesiz yukarda özetlenen yaklaşım oluşturulurken bilinmiyor değildi. Buna karşın devlet iktidarı eliyle diğer üstyapı kurumlarının ve «altyapı»nın değiştirilebileceği kabul edildiyse, nedeni; bu «devlet» iktidarının bu kez «bilinçli» biçimde kullanılacağı idi. Böylesi bir kabul, «bilinçli insan eylemi»ne özel önem veren Marksizme uygun gözükmektedir. Kaldı ki, yukarda Marksizmle çeliştiği söylenen yaklaşımın bizzat Marx tarafından da kabul edilmiş olduğunu gösterir bir dizi alıntı yapılabilir. O da birçok kez sosyalizmin kurulması için ilkin devletin ele geçirilmesinden söz eder.

«Çelişki»yi buradan başlayarak görebiliriz. Gerek Marx, gerek Lenin «devletin ele geçirilmesi» konusunda özenle iki noktayı vurgularlar. İlki, «eski devlet mekanizmasının yıkılması, parçalanması» gereği, zorunluluğu; ikincisi ise, onun yerine «yeni tip bir devletin» Komün tipinde bir devletin kurulması zorunluluğu.

Marx, yıkılan eski devlet yapısı yerine kurulan Komün tipi devlet için, bu «devlet olmayan devlet» için «içinde emeğin iktisadî kurtuluşunun gerçekleşeceği nihayet bulunmuş biçim» derken, sosyalist toplumun **ancak** bu tip bir «devlet» eliyle, böyle bir «devlet»in bilinçli eylemiyle kurulacağını olabildiği kadar açık vurgulamıştır.

Gerek Sovyetler Birliği'nde, gerek Çin'de, gerekse diğer toplumlarda sosyalizmi «yukardan aşağı» kurmaya çalışan «devlet» Komün tipiyle uzaktan yakından ilgisi olmayan o bildik devletti, devralınan eski devletti.

Burada «Komün tipi devlet» üzerinde bu denli önemle durmamızın nedeninin sırf teorik bir gerekçesi var sayılabilir. Oysa tersine **son derece** önemli bir noktadır bu.

Görmeye çalışalım.

Sözünü ettiğimiz Sovyet ve Çin devrimlerinin sürecinde, buralarda tıpkı Paris Komünü gibi özgün, «devlet olmayan devlet» niteliğinde kurumların ortaya çıktığını biliyoruz. «Sovyet», «köylü birlikleri» veya bunların bir ölçüde değiştirilmiş biçimi olan Kurtarılmış Bölge'deki siyasal-toplumsal iktidar kurumları.

Bunlar «içinde emeğin iktisadî kurtuluşunun gerçekleşeceği», «devlet» olmadılar. Sovyet, genel Sovyetler Birliği devlet yapısına bağlı yerel idare birimi oldu. Köylü birlikleri de köy (komün) idarî aygıtına indirgendi.

İçsavaşların, kuşatmaların v.b. koşulları içinde bu «devlet olmayan devlet»lerin giderek işlemez, işletilemez hale geldiğini biliyoruz. Sözkonusu koşullar geniş ölçüde ortadan kalkınca da bu kurumlar yeniden oluşturulmadı. Sosyalizm, bildik eski devlet yapısı ile hattâ bunun daha da yetkinleştirilmiş bir biçimiyle bu «yukarı» ile «yukardan aşağı» kurulmaya çalışıldı.

Sonuç bilinmektedir. Ama şüphesiz bu sonucu «devlet olmayan devlet»in olmayışına bağlamak için henüz yeterli kanıt öne sürmüş sayılmayız. Devam edelim.

Az önce gördük ki, Sovyet ve Çin devrimleri esnasında «devlet olmayan devlet» tipindeki özgün siyasal kurumlar **kendiliğinden** ortaya çıkmışlardı.

Partilerin bunda «bilinçli» bir katkısı olduğu söylenemez. Devrimi gerçekleştirmek için kurulmuş, örgütlenmiş partiler, devrim sürecine girildiğinde bu kurumlarla karşılaştılar.

Sovyet ve Çin devrimlerinin teorisyenleri ve önderleri, Lenin ve Mao, bu özgün kurumların büyük önemini vurgularlar. Nitekim Lenin, «eğer devrimci sınıfların yaratıcı halk dehası sovyetleri yaratmamış olsaydı Rusya'da proleter devrimi mahkûm olurdu» der. Aynı vurgulamanın Nisan Tezleri'nde de yapıldığını biliyoruz.

Mao'nun «köylü birlikleri» konusundaki tutumu da aynı niteliktedir. Partinin görevlisi olarak gittiği Hunan'da gördüğü bu olgu karşısında hayretini gizlemez ve partiye derhal tutum değiştirip bu köylü hareketine yönelmek gerektiğini ısrarla belirtir. Çünkü: «Köylüler yaygın örgütlenmelerinin gücüyle harekete»

geçmişler ve «köylük bölgelerde dört ay içinde tarihte eşi görülmedik bir devrim yapmışlardır.

Mao bu devrimin toplumsal hayatın her alanında yeni ilişkiler yarattığını özenle belirtir.

Buraya kadar kendilerinden sözetmediğimiz diğer devrimlerde de —Vietnam ve özellikle Küba'da— benzer, aynı nitelikte olguların varolduğunu da belirtelim bu arada.

Önemli nokta şuradadır. Günümüze kadarki devrimlerde partiler kendi iç, özel örgütlenmelerinin **dışında** gerçekleşmiş olan bu «devrimin temel kurumları —örgütleri—» ile **sonradan** bağıntı kurdu.

Bu bölümün başında partilerin kendilerini devrim sürecinin, ayaklanan kitlelerin yöneticisi olarak gördüklerini, kendilerini buna göre örgütleyip hazırladıklarını belirtmiştik.

1917'de Lenin'in ve bir kısım arkadaşının zorlamasıyla Bolşevik Parti, Sovyet olgusunun önem ve anlamını kavradı. Çin'de Mao ve arkadaşlarının devrimci köylü hareketine karşı tutum nedeniyle partiyle aralarında doğan sürtüşme —hattâ çatışma— yıllar sürdü. Küba'da ise parti, çoğunluğu ile süreç dışı kaldı. Dikkate değer bir sonuç çıkarabiliriz buradan. «Yönetici» partiler, devrimci sürecin başlangıcından **kendiliğinden** ortaya çıkan bu özgün siyasal-toplumsal örgütlerin önem ve anlamını kavramakta giderek daha geç kalıyorlar. Küba'da son noktasına varıyor bu durum. Devrim sosyalist partinin dışında gelişiyor ve zafere erişiyor.

Bu değinmeden sonra yeniden devrim dönemlerinde ortaya çıkan bu özgün siyasal-toplumsal kurumlara, örgütlere dönelim.

Sovyet, burjuva parlamentarizminin ufkunu aşan yeni nitelikte bir siyasal kurumdu. Çin'de köylü birliklerinin kapsamı daha genişti. Yeni nitelikte bir siyasal kurum olmasının yanında kırsal hayat tarzının pek çok alanının köklü biçimde değiştirilmesinin gerçekleştiği yeni bir örgütlenmedir. Küba'da ise ülkenin kır ve şehirdeki hayat tarzının, insanların etkinlik biçimlerinin topluca değiştiği bir devrimci örgütleniş yine kendiliğinden bir halk hareketi içinde oldu. Parti bu hareket içinde oluştu. Küba'nın diğer sosyalist ülkelerde görülmeyen «yumuşaklık»taki devleti bu temel üzerinde kuruldu.

«Yönetici parti» kavramı —ki bu Lenin' in parti teorisi ile değil Stalin'in kendi «Leninist parti teorisi» ile ilişkindir— bir «ayaklanma» varsayımı üzerine oturtulmuştur. Ayaklanan, yani düzensiz hareket eden, veya ancak askerî güçleri örnek alarak örgütlenebilmiş olan yığınları «yönetmek» onları iktidarı elegeçirmek («devrim») için harekete geçirmek üzere, örgütlenmiştir bu parti.

Oysa anlatılan devrim süreçleri göstermektedir ki, burada doğan halk hareketleri, o güne kadar ne partiler ne de başkaları tarafından özel olarak önerilen, propagandası yapılan özgün örgütlenmeler oluşturmuşlardır. Halk hareketinin kendiliğinden oluşturduğu bu örgütlenmeler yalnızca siyasal nitelikli değillerdir. Aynı zamanda yeni toplumsal, ahlâkî, kültürel... ilişki biçimlerinin de içinde ya da hemen çevresinde kurulduğu örgütlenmelerdir.

Bütün devrim süreçlerinde görülen «ikili iktidar» durumunda, bu «ikili iktidar»ın yerleşik devlet yapısına bu kurumun varlığında kurulan devlet-toplum ilişkisine karşı bir devrimci alternatif olarak ortaya çıkan bu «devlet olmayan devlet» tipindeki örgütlenmeler; böylece hem yeni bir «devlet»-toplum ilişkisinin gerçekleşebilirliğini somut biçimde göstermektedirler; hem de içlerinde ve çevrelerinde kurulan yeni tür toplumsal, kültürel... ilişkilerle yeni bir devlet biçimi olmaktan daha öte, yeni bir toplum biçiminin —en azından hayat tarzının— şüphesiz gelişmeye açık bir «örneği»ni oluşturmuş olmaktadırlar.

Devrim süreçlerinin bu biçimde kavranılabileceğini gördüğümüz özgün örgütlenmeleriyle kendini «yönetici» işlevle belirlemiş partiler arasındaki bağıntıların gitgide daha zor kurulabilir olduğunu, nihayet Küba'da bu «yönetici» partinin devrim sürecinin «dışında» kalabildiği bir duruma gelindiğini görmekteyiz.

Bu olgular sosyalist siyasal-toplumsal eylemin içeriğine ilişkin partinin yapısı, işlevi, örgütlenme faaliyetinin hedefi v.b. tüm konular üzerinde düşünmeye zorlamaktadır bizi.

Böyle bir yaklaşım, sosyalist siyasal-toplumsal eylemin, bugüne kadarki devrim süreçlerinde «birdenbire» ve **kendiliğinden** ortaya çıkan «yeni tip örgütler»i, **daha önceden** ve **bilinçli** olarak oluşturmaya yönelik olması zorunluluğuna vardırır bizi.

Sosyalist siyasal eylemin iktidar öncesi ve sonrası diye ayrılması anlamını yitirir bu durumda. İktidar sorununun geri plâna itilmesi demek değildir bu. Tersine asli hedefi, içeriği «kapitalist toplum biçimini dönüştürmek» olan sosyalist eylemin bu içeriği ile uyumlu, onu yansıtan bir toplumsal temele dayanması kaçınılmaz olarak doğacak iktidar çatışmasında mücadeleyi bu temel üzerinde vermesi demektir bu.

Birbirinden ayrı **bölgeler**deki bu «yeni tip örgütler» arasındaki ilişkiler deney, bilgi iletişimi zorunluluğu... «parti»yi gerekli kılan ilk neden budur. Kapitalist toplum biçiminin herhangi bir özel bölgedeki somut biçimlenişine alternatif olma niteliğine sahip bu yeni tip örgütlenmelerin, burada gerçekleştirilmeye çalışılan «hayat tarzı»nın geleneksel hayat tarzıyla çatışması doğaldır ve bu çatışma temel işlevi «düzen»i, yani yerleşik hayat tarzını korumak olan «devlet»in devreye girmesini kaçınılmaz kılar. Bu kaçınılmaz durumun gerek bölgesel «yeni tip örgütler»in her biri için, gerekse tümü için özel bir «kendini koruma» çabasına ihtiyaç göstereceği de açıktır. Partinin bir nedeni de buradadır. Bunun yanısıra «yeni tip örgütlenme»ler, yalnızca «bölgesel» planda değil, ayrıca yerleşik toplum yapısı içinde belli biçim ve içerikte gerçekleştirilen çeşitli faaliyet türlerine karşı da oluşturulmalıdır. Sanat, kültür, spor, bilimsel araştırma... v.b. toplumsal faaliyet türlerinin yapılış biçimini, içeriğini, bu faaliyetlerden herhangi birine fiilen katılanlar ile toplumun kalanı arasında kurulan **«yapıcı»**lar ile **alıcı**lar ilişkisini köklü biçimde değiştirmeye yönelik örgütlenmelerin de oluşturulması zorunluluğu vardır.

Birbirlerinden ayrı ve bunun yanısıra kendi içlerinde de işbölümü yasalarına uyarlı biçimde «dallara» ayrılmış olarak (örneğin sanatın çeşitli bölümleri) yürütülen bu faaliyet türleri arasındaki ayrımları gidermeye yönelik, bunlar arasında çeşitli düzeylerde sentezler yapılarak yeni, bileşik nitelikteki faaliyet türleri oluşturmaya yönelik bu örgütlenmeler içinde aynı zamanda toplumun giderek daha da artan kesimlerinin bu faaliyete aktif biçimde —yapıcı olarak— katılması da gerçekleştirilmeye çalışılacaktır.

İnsan faaliyetlerinin toplamıdır veya insanın düşüncesini faaliyeti belirler diyen, bu bilimsel tespitlerden hareket eden bir siyasal-toplumsal hareket, hedeflediği «yeni tip insan»ın oluşmasını ancak bu perspektif içinde düşünebilir; «yeni insan»ın ancak o insanın yerine getirdiği, **yapıcısı** olduğu faaliyet türlerinin zenginleşmesini sağlayan bir süreç içinde gerçekleşebileceğini temel alır.

Partiyi sosyalist toplumun bir ön biçimlenişi olarak ele alan bu yaklaşım, **Birikim'** de çıkan hemen tüm siyasal nitelikli incelemelerde, özellikle parti konusuyla doğrudan ilgili telif ve çeviri yazılarda egemendir.

Bu incelemelerde «parti nasıl kurulur» sorusuna değil, öncelikle «parti nedir» sorusuna cevap arandığı görülür. Sosyalist hareketimizin hemen tümüne tartışmasız biçimde egemen olan parti kavramının her ne kadar Lenin'in parti teorisine uygun olduğu öne sürülüyorsa da, **Birikim**'de buna kesinlikle katılmadığımızı belirttik. Yerleşik parti kavramı Lenin'in parti teorisine değil ondan özünde farklı olan onun ekonomist, reel politiker bir yorumu, sırf biçime indirgenmiş hali olan Stalin'in «Leninist» parti teorisine uygundu.

Lenin'in parti teorisinin temelinde partinin işlevini özel olarak işçi sınıfını «politize» hale getirmek, yani onu tüm toplumsal faaliyetlere etkin biçimde katılabilecek, yönlendirebilecek düzeye eriştirmek olduğunu belirtmiştik. Bu, işçi sınıfını «yalnızca **işçiler için literatürün yapma, dar sınırları içine** hapsetmeyen», onları **«genel literatürden yararlanmayı gittikçe daha iyi»** öğrenebilecekleri duruma getiren (tırnak içindeki sözler Lenin'indir) yoğun bir bilgi edinme çabası ve «her siyasî olaya **aktif olarak** katılmak»la (Lenin) sağlanacak siyasal deneyler yoluyla, bunların birlikteliğiyle oluşacak bir düzeydir.

Lenin'in teorisinde partinin işlevini belirleyen şey, geniş kitlelere ve özel olarak işçi sınıfına «bilinç götürmek»tir. Yukarda ana ilkelerini, içeriğini gördüğümüz bu işlev yoluyla bu yazıda defalarca sözünü ettiğimiz «yönetici-yönetilen» ve kadro-kitle ayrımını ortadan kaldırmak öngörülmüştü.

Çarlık Rusya'sının bilinen koşulları içinde bu hedefin gerçekleştirilmesi ciddî güçlüklerle karşı karşıyaydı. Bunların da etkisiyle Lenin sonrasında partiye egemen olan Stalinist parti anlayışı uygulamada bir dizi vahim sonuca yolaçtı.

Stalin'in «Leninist parti teorisi»nde partinin işlevi işçi sınıfını yönetmektir. «Bilinç götürmek»ten anladığı şey ise oluşturulması, değiştirilmesi, uygulanış biçimi kesin olarak partinin en üst organına ait, onun tarafından tespit edilmiş birtakım görüş, tez ve sloganların «kitle»lere belletilmesidir. **Yönetilen** «kitle»lerin, bu «parti»nin kararlaştırdığı eylemlerde salt bir fizik güç olmaktan öte bir yerleri yoktur. Haliyle bürokratik olan bu partide işçi sınıfına, kitlelere neyi nasıl yapacakları emredilir.

Stalinist partinin yol açtığı sakıncaları 1920'lerde görmüş ve bunlardan ilerde doğabilecek vahim sonuçları çıkarabilmiş olan A. Gramsci, aynı zamanda İtalya'da yaşanan faşizm olayının verdiği çarpıcı dersleri de dikkate alarak yeni bir parti anlayışına varmaya çalışır. Birçok noktalarda katılmadığımız yerleri olmasına karşın A. Gramsci'nin Parti sorunu üzerine tezlerini konu alan yazılara **Birikim**'de yer verdik. Çünkü Gramsci Stalinist parti anlayışı içinde kalanlar için sözkonusu olmayan ama Marksistler için kesin önemi olan sorunları görmüş, bunları çözümlemeye çalışmıştı.

Buraya kadar yazılanların anlaşılması için de önemli bir ölçüttür bu. Ekonomist Marksizm yorumunun ve onun günümüzde en yaygın biçimi olan Stalinizmin (bu anlayış içinde oluşturulan sosyalist siyasal eylem, Parti ve sosyalist toplum teorisinin) ufku içinde kalanlar için bu yazının tümünde özel önem verilerek üzerinde durulan sorunların hiç bir anlamı yoktur. Onlar bu sorunları tartışma gereğini duymazlar, çünkü bunları «çözümlenemez» olarak kabul etmektedirler ve her defasında bu sorunları «atlamayı», yok saymayı tercih ederler. Ekonomizmin ufku içinde zaten bu «sorun»lar yoktur.

KÜLTÜRÜN VURGULANMASI

Ancak bu «sorun»lar ve onların sosyalist hareket için temel önemi kavradığı takdirde **Birikim**'in kültür konusuna özel bir önem veren tutumunu anlamak mümkün olur.

Marksistçe yaşama sorununun zorunlu koşulu olarak kültürün önemini, ilk sayıdan başlayarak, vurgulamaktan geri kalmadık. Sanatı ve genel olarak kültürü fazlalık niteliğinde bir süs gibi görmenin, Marksizmle bir ilgisi yoktur. Ancak sınıflı toplumlarda emekçi sınıflar kültürden koparılır, uzaklaştırılır. Kültür, egemen sınıflara özgü bir ayrıcalık haline gelir. Giderek hayattan kopan kültür, ancak bu işe vakit ayırabilecek kadar rahat olanların kurallarını öğrenebildiği ayrı bir alan haline gelir.

Devrimci olduğunu iddia eden bir kişinin kültürü önemsememesi çok yanlış bir tavırdır. Çünkü böylelikle, kitlelerin kültüre ihtiyacı olmadığı, kitlelerin kültürden uzak olduğu ya da kitlelerin kültürü anlayamayacak kadar kaba olduğu yolundaki egemen sınıf önyargısı onaylanmış, kabul edilmiş olur.

Kültürü toptan yadsımamak, ama kültürü dolaysızca bir sınıf temeline indirgeyerek «burjuva kültürü» ve «proletarya kültürü» diye ayırmak, işçi sınıfı ve halk kitleleri için burjuva kültürünün gereksiz, yararsız, hattâ yozlaştırıcı olduğunu söylemek de doğru bir devrimci tavır değildir. Kültürel ögeleri dolaysız sınıf temellerine indirgemek teorik olarak yanlıştır zaten. İkincisi, buna bağlı olarak, burjuva sınıfının tarih boyunca yaratmış olduğu yığınla olumlu değer vardır ve bunlar proletaryanın da hayatını zenginleştirmesine yardımcı olur. Son olarak, kültür ögeleri ve değerleri yaratma koşullarından bu kadar uzak tutulan işçi sınıfının ve halk kitlelerinin bugünün sınıflı toplum koşulları içinde bir araya getirebildiği kültürel ögeleri «sosyalist kültür» adına yeterli saymak da yanlıştır.

Kültür sorunu devrimci iktidar sonrasına da ertelenemez. «Şimdi siyaset yapıyoruz, ileride kültüre de sıra gelecek» demek mümkün değildir. Çünkü sorun siyasetin en yüksek düzeyde ve bütün gerekleriyle yürütülmesidir ve bu da kültürsüz yapılamaz. Politik mücadele bütünlüğü içinde, kültürel mücadelenin de kendi özel yeri vardır. Geleceğin kültürü, bu politik mücadele içinde **şimdiden** filiz vermeye başlamalıdır.

Bunları düşünerek **Birikim**'in bir «sosyalist kültür dergisi» olduğunu söyledik. Politikanın kültürden, kültürün poiltikadan ayrılmazlığını her zaman vurguladık. Marksist kültür teorisini geliştirmeye bundan sonra daha da fazla yer ayırmak istiyoruz. Şimdiye kadar, sanat ve edebiyata, daha genel kültürel sorunlara elimizden geldiğince yer verdik. Ayrıca, mümkün olduğu kadar fazla sayıda de-

ğişik alanlara Marksist bir gözle bakabilmek için gerekli ilk adımları atmaya çalıştık; örneğin dil ve dilbilim gibi, antropoloji gibi, hattâ coğrafya gibi konulara Marksist yaklaşımın örneklerini verdik. Bütün bunlar, hayatın her santimetre karesini bir Marksist olarak yaşama çabasına yönelikti.

Gene de, özellikle bu kültür konusunun işlenmesinde, önemli eksiklerimiz olduğunu görüyoruz. Politik sorunlar kadar üstüne gitmedik kültür sorun ve olaylarının. Politikada yaptığımız gibi, belirli konuları genelden alıp geliştiremedik. Türkiye'nin kültür hayatının seyrini de istediğimiz kadar yakından izleyemedik. Bunlar büyük ölçüde kadrolaşma yetersizliğinin sonuçlarıydı, ama aşılması için daha çok çaba harcamamız gerekiyordu —bugün de gerekiyor. ■

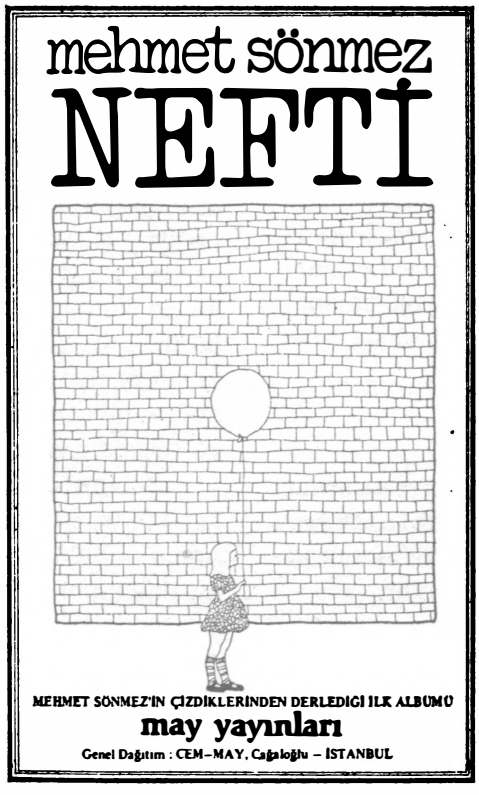

Birik:m 37/41

HALİÇ

ARALANIYOR..

Aralanıyor işte
bir günün kapısı daha,
sokuluyoruz Haliç'e doğru
ayrılıp küçücük bir vapurla
Galata Köprüsü'nden
suları köpürte köpürte.

Suları köpürte köpürte
kürek çekiyor sanki hamlacılar,
ilk ışıklarıyla sabahın
sokuluyoruz Haliç'e doğru,
bir düşü emzirlyor sanki yine
ayağı dibine kıvrılıp Saray'ın.

Bırakmıyor neyse ki günışığı,
girmemizle çıkmamız bir oluyor tarihe,
ne hamlacılar kalıyor, ne gezinti kayığı
ne de sularda sürüklenen düşlerin
kıyıya vurmuş gölgesi yalılar.
Sokuluyoruz Haliç'e doğru.

İSTANBUL ÇOKTAN UYANMIŞ..

İstanbul çoktan uyanmış,
delip çıkmış alacakaranlığı
kubbeler ve minareler,
çoktan uyanmış çalışan el
üreten göz, işleten ayak,
çaylarını yudumlar yudumlamaz
yollara dökülmüşler çoktan;
işbaşı beklemiyor çünkü,
sabırsız fabrika kapıları.

Çoktan acıkmış İstanbul
sofra başlarında sabırsız,
çiğnemeye hazır çeneleri
obur gökdelenlerin,
hazır tıkınmaya büyük oteller,
bulvarlar, eğlence yerleri,
tecimenler hazır öğütüp yutmaya,
tasmasından çözmüşler iştahlarını,
salmışlar Haliç kıyılarına.

BİR UĞULTU DEĞİRMENİ..

Bir uğultu değirmeni ilk uğrağımız,
her sabah kurulan bir insafsız pazar;
sağıyor yeşil sevincini uzak tarlaların,
güneşten damıtılmış körpe yemişleri
kamyon kamyon sağıyor güneyden kuzeye,
daha tohumdayken ucuza kapatıp
sandıklarla çuvallarla örgütsüz emeği
sağıyor geviş getiren ağızlarına
altın dişli küstah aracıların.

Üstü kabuk bağlamamış bir yarayı
bir kez daha yırtıyor her pazarlık,
çünkü yemişler değil alınıp satılan
yağmalanmış umutlarıdır ırgatların,
gurbete çıktılarsa ilkyazla birlikte
dağıldılarsa verimli ovalara kışlaklarından
dönüp duruyor tepelerinde bir alıcı kuş
bir ucu İstanbul'da, Haliç kıyısındadır
bir ucu güneydeyse kanatlarının.

VE BİR BAŞKA UĞULTU..

Ve bir başka uğultu Balıkpazarı'nda
çakıp sönüyor deniz feneri gibi,
ağlardan süzülüp karaya vurmuş sanki
balıkların kaynaştığı koskoca bir gövde,
her sabah ürün veren koskoca bir yorgunluk
bıraksalar yetecek herkesi doyurmaya,
yetecek araya girmese yağmacılar.

Yağmalanıyor her sabah bu paylaşmada
denize ektiği tohum terli alınların,
dalyanlarda bekleyenler sürülerin yolunu
ağ dökenler ığrıp motorlarında
avuçları patlayana kadar kürek çekenler
yeniden düşüyorlar her sabah tuzağına
iğrenç pazarlıklarda biçilen fiyatın.

BAŞIMIZI KALDIRINCA..

Başımızı kaldırınca kıyıdan
göz göze geldiğimiz Cibali fabrikası,
ödenmemiş bir yorgunluktan sonra
tüttürmek istediğimiz kahırlı sigarayı
uzatıyor parmaklarımızın arasına.

Avuçlarda biriken nasır, çapalarken tütünü,
ve kırıp da dizerken gösterilen sabır
buluşuyor tezgâh başlarında
hünerli elleriyle işçi kızların,
aynı kahırlı yazgı doluyor kutulara.

BİR SİGARA İÇİMİ ÖTEDE..

Bir sigara içimi ötede tekneler,
Kasımpaşa önlerine doğru
bekleşen tekneler kıyı boyunca,
aynı kahırlı suskunluk içindeler.
Ama baştankara etmemiş hiçbiri,
yutkunsalar da tütmeyen bacalarıyla
yanlarından geçerken Haliç vapuru,
tersane kapısında midye bağlasalar da
hiçbiri düşürmemiş boynunu,
görüyoruz yanlarından geçerken
en küçük bir rüzgârda bile eşindiklerini,
bir el sağrılarına dokununca
demir tarayıp şahlanacaklar sanki.

HORGÖREN BİR EL..

Horgören bir el, insan yaşamını
sanki dişlerine tutuyor koskoca bir hızarın,
biçtikçe püskürttüğü yongalardır
eğri büğrü sokaklardan yukarı
tırmanan köhne evler yamaçlarda
ve kıyılara biriken iskeleler.

Artık konuşmayan bir ağzın
sanki yorgun damağında sıralanır
unutulmuş bir dilden birkaç sözcük:
Kasımpaşa, Fener, Halıcıoğlu, Balat,
kiminin söyleyecek kimsesi kalmamış,
kimi ancak belli saatlerde anılır.
.....

BİR BÜYÜK ZİNCİR..

Bir büyük zincir düşünün
nerdeyse boşanacak,
düşünün hazırladığı gürültüyü
bütün sesleri bastırarak,
öylesine gergin işte
tersaneye yaklaşırken
Haliç üstündeki gökyüzü.

İşte öylesine aydınlık
bilenmiş gelmiş elleri
ilk tersane grevlerinden işçilerin,
bir gemi için değil
bir türkü için
bir ağızdan söylemek için
bir türküyü omuz omuza
salladıkları balyoz
vurdukları perçin
kızağa koydukları omurga.

Kaynak yapıyorlar
ellerindeki aydınlıkla,
ödenmemiş emeğin öfkesi
parlıyor oksijen alevinde,
parlıyor yüzlere tutulan maskelerde
yepyeni bir şafağın haberi,
öylesine duyarlı işte
ayrılırken tersaneden
Haliç üstündeki gökyüzü.

PARÇA PARÇA SÖKÜLEN..

Parça parça sökülen karanlık
toprağın derinliklerinden,
şimdi mavnaların karnında
çıkmayı bekliyor yeryüzüne,
çıkmayı bekliyor bir kez daha.

Bir kez daha acıyan tırnak
ağrıyan bel, tutulan omuz
kömür çıkarıyor yeryüzüne,
sökenle taşıyanın yazgısı
bir kez daha buluşuyor alınterinde.

Kovanına girip çıktıkça mavnaların
sırtlarında küfeleriyle arılar,
oğul veriyor günışığı
kömürün içindeki günışığı
oğul veriyor karanlıktan aydınlığa.

YORULMAK BİLMEZ..

Yorulmak bilmez kayıklar
iki kıyı arasında,
görünmez ilmiklerle
bir yazgıyı dokuyan
dolmuş kayıkları

Kara sularında Haliç'in
getirmeğe çalışanları
parça parça bir araya
çoktan dağılmış bir güneşi
her gün boğaz tokluğuna

Geçenler karşıdan karşıya
bir dünyayı bırakıp
başlamak için
bir başka dünyaya
sıcak küllerin üzerinden

BERNA MORAN

Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Saatleri Ayarlama Enstitüsü

Saatleri Ayarlama Enstitüsü iki uygarlık arasında bocalayan toplumumuzun yanlış tutumlarını, davranışlarını, saçmalıklarını alaya alan, eleştiren bir romandır. Eser, çocukluğu Abdülhamit döneminde geçen, Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemlerini de yaşayan Hayri İrdal'ın anıları şeklinde verildiğine göre sözkonusu hicvin son elli yıllık Türk toplumuna yöneltilmiş olması gerekir. Prof. Mehmet Kaplan bu kanıda.[1] Ama aldanmıyorsam, Tanpınar, İrdal'ın hayatı içine sıkıştırılan bu elli yıllık zaman diliminde, toplumumuzun çok daha geniş bir tarih süreci içinde geçirdiği bunalımı anlatmaya çalışmaktadır. Dört bölüme ayrılmış roman: «Büyük Ümitler», «Küçük Hakikatler», «Sabaha Doğru» ve «Her Mevsimin Bir Sonu Vardır». Yorumum doğruysa birinci bölüm Tanzimat öncesini ele almaktadır, ikinci bölüm Tanzimat dönemini, üç ve dördüncü bölümler de Cumhuriyet döneminin başlarını ve devamını. Yazar sözkonusu dönemleri gerçekçi bir yöntemle yansıtıyor demek istemiyorum tabiî, toplumumuzun o dönemlerdeki bazı özelliklerini dolaylı bir yoldan dile getirip hicvettiğini söylemek istiyorum. Biraz aşağıda bu soruna döneceğim, ama önce, **Saatleri Ayarlama Enstitüsü**'nde ne tür bir hiciv yöntemi uygulandığını saptamak gerek.

Yazarlar romanda hiciv için çeşitli yöntemlere başvurmuşlardır: Parodi yöntemi (Cervantes); utopia yöntemi (Huxley); hayvanlar dünyasını alegorik olarak kullanma yöntemi (G. Orwell); topluma bir yabancının gözüyle bakma yöntemi (Montesquieu) v.b. v.b. Tanpınar, **Saatleri Ayarlama Enstitüsü**'nde bu sonuncuyu biraz değiştirerek ve daha karmaşık bir biçime sokarak kullanır. Hiciv, gerçekte olan durumla, olması gereken durum arasındaki farkı belirtmek için yapıldığından, bu yöntemi seçen yazarlar, içinde yaşadığımız toplumun alıştığımız, kanıksadığımız bozuk ve kötü yanlarını bize taze bir bakışla sunmak, bizde bunları sanki ilk kez görüyormuşuz duygusunu uyandırmak isterler. Bunun için uygun bir yol, bozulmamış mantığı, sağduyuyu temsil eden, o topluma tüm yabancı birine, o toplumda işlerin nasıl yürütüldüğünü, insanların nasıl davrandığını anlatmak ve onun tepkilerini, düşüncelerini belirtmektir. Örneğin yazar, çok yabancı bir ülkeden bir adamı hicvedilecek topluma getirip gezdirir ve o toplumdaki insanların inançlarına, geleneklerine, davranışlarına onun sağlıklı mantığı, çocuksu saflığı ile bakar. Montesquieu **Les Lettres Persanes**'da (1721) bu iş için bir İranlıyı seçmişti; Goldsmith ise **Citizen of the World**'da (1762) bir Çinliyi. Bu yöntemin bir benzerinin, şimdi aklıma gelen bizdeki bir örneği de, Haldun Taner'in **Ha Bu Diyar**'da kullandığı 'anachronisme' yoludur. Evliya Çelebi bugünün Ankara'sına gelir ve kendisiyle konuşanlardan modern Türkiye'yi dinler. Yazar, böylece, geçmiş zamandan getirdiği bir adama yapılan açıklamalarla şimdiki toplumu hicveder.

Tanpınar'ın yöntemi de toplumu bir gözlemci kullanarak eleştirmek. Ne var ki İrdal, ne uzak bir ülkeden gelmiş bir yabancıdır, ne de öbür dünyadan aramıza inmiş, geçmiş bir çağın adamı. İrdal, eleştirilen toplumun bir üyesidir; o insanlarla birlikte yaşar, ama yine de ayrılır onlardan. Bir kere doğuştan farklı olduğu, onlara benzemediği için tam anlamıyla onlardan biri sayılamaz. Yalnızdır, «hayat dışı»dır. Çocukluğundan beri nasıl türbelere götürüldüğünü, nefesi keskin zatlara okutulduğunu kendisinden dinleriz. Dr. Ramiz'den söz ederken diyor ki: «Hakkımdaki kanaati herkesin kanaati idi. Yani bana (...) hep bazı hususî meziyetleri de bulunan biçare bir meczup, kabiliyetsiz bir adam, bir hayat dışı gözü ile baktı».[2] İşte İrdal'ın bu çocuksu saflığı, yarı

meczup garip kişiliği, içine kapalılığı ile toplumun yarı içinde yarı dışında yaşayan bir adam olması, ona, topluma dışardan, farklı bir açıdan bakmak imkânını sağlar. Fatih Rüştiyesindeki öğrencilik yıllarından söz ederken, «İnsan işlerine uzaktan bakmayı oradan öğrendim» der (s. 24). Başka bir yerde de «Hayatımı düşündükçe... daima kendimde seyirci haleti ruhiyesinin hakim olduğunu gördüm» (s. 67) diyen İrdal, bu seyirci rolü ile, hiciv edebiyatında topluma dışardan gelen yabancı geleneğine bağlanır.

Tanpınar'ın bu yöntemi daha karmaşık bir biçime soktuğunu söylemiştim. Başka romanlarda yazar, kullandığı yabancı kişiyi o toplumun çeşitli kesitlerine ya da kurumlarına sokar ve toplumun **o günkü** durumunu eleştirir. **Saatleri Ayarlama Enstitüsü**'nde ise İrdal'ın çevresindekiler fazla değişmez, aynı kişilerdir hemen hemen. Kıraathanedekiler, Spiritizma Cemiyetindekiler, daha sonra Saatleri Ayarlama Enstitüsü'nde görev alan kişilerdir. Bundan ötürü romanda, kısa bir zaman dilimi içinde çeşitli kesitlerdeki insanlarla karşılaşamayız da, insanları farklı dönemlerde izleriz. Bunların geçirdiği değişiklik, o dönemlerdeki toplumun özelliğini belirler. Aynı şey İrdal için de sözkonusudur; toplumun bir parçası olarak o da değişir dönemlere göre.

Hiciv, geleneksel, toplumsal ve ahlâkî değerlerle, hayatta bunlara ters düşen davranışların yarattığı uyumsuzluktan kaynaklandığına göre, etkili olması için yazarın okurla paylaştığı rasyonel bir normlar sisteminin bulunması gerekir. Yazar bu normların dışına çıkanları kendisine hedef alır, çünkü amacı bu bozuklukları, aksayan yönleri gülünç düşürerek düzeltilmelerine yardımcı olmaktır. Bozukluklar da çeşitlidir: Gurur, ikiyüzlülük, aptallık, bencillik, para hırsı, sömürü, zulüm, haksızlık v.b.

Saatleri Ayarlama Enstitüsü İrdal'ın ağzından anlatıldığına göre İrdal'ın kişiliği, toplumu ne adına hicvettiği, normlarının ne olduğu önemli. Eğer İrdal gerçekten tam bir meczup veya delinin teki ise yaptığı gözlemlerin ve eleştirilerin bir anlamı kalmaz. Yok gerçekte meczup ya da safdil değil de işi saflığa vuran bir sahtekâr, Konur Ertop'un deyişiyle «kendi yalanına kendini kuvvetle kaptırmış bir dolandırıcı»[3] ise, ahlâk ölçütleri bizimkinden çok farklı olacaktır. Yoksa İrdal, çocuksu saflığı içinde kuvvetli sağduyusu ve temiz yüreğiyle, insanların zaaflarını, kusurlarını önümüze sergileyen bir gözlemci mi? İrdal'ın, bu saydığımız kişiliklerden zaman zaman birine ya da ötekine uyması durumu biraz karıştırmaktadır. Tanpınar, en etkin mizahı elde etmek için İrdal'ı bir gereç gibi kullandığından, kişiliğinin tutarlı olmamasına aldırış etmez. Bu tutarsızlık, sonra belirtmeye çalışacağım gibi, bir yerde okurun eseri anlamasını güçleştirecek kerteye varır. Fakat romanın büyük bir kısmında İrdal, saf, iyi kalpli, sağduyu ve mantık sahibi, kendisi de dahil dürüstlükten ayrılanları eleştiren, geleneksel değerleri savunan bir adamdır.

⁂

«Büyük Ümitler» başlığını taşıyan ilk bölümde İrdal'ı iki çevre içinde görüyoruz. Biri kendi aile çevresidir, biri de babasının dostlarının çevresi. Bu iki çevrede de din ve hurafe motifleri, batıl inançlar dikkatimizi çeker. İrdal'ın babasının dedesi bir cami yaptırmak istemiş, parası yetmemiş ve bu işi bitirmesini oğluna vasiyet etmiş. İşte bu yüzden aile şusunu busunu sata sata gittikçe yoksullaşmış ve sonunda İrdal'ın babası cami kayyumluğuna kadar düşmüş. Yaptırılacak cami için alınmış olan ayaklı duvar saati, kapı perdeleri, yazı levhaları, yer hasırları oturdukları eve küçük bir mescit havası vermiştir. Mübarek adını verdikleri saat İrdal'ın annesine göre tekin değildir, ya bir evliyadır ya da iyi saate olsunlar çarpmıştır onu. İkinci çevreyi de dinî motifler ve batıl inançlar belirler. Bu çevrede, kalabalık büyük bir konakta yaşayan, insan canlısı, «hafifçe komik bir operet amcasına» benzeyen Abdüsselâm Bey; eczacı Aristidi Efendi; ve dua yoluyla Kayser Andronikos'un hazinesini bulacağını, gaipler dünyasıyla alışverişte olduğunu söyleyen Seyit Lûtfullah yer alırlar. Bu insanlar iki şeyin peşindeler: Altın yapmayı başarmak ve Kayser Andronikos hazinesini bulmak. Abdüsselâm Bey tükenmekte olan servetini yeniden elde edebilmek için, bir yandan eski yazmalarda bulduğu büyü ve simya karışımı formülleri Aristidi Efendi'nin laboratuvarında denetirken bir yandan da Lûtfullah'ın gaipler dünyasıyla olan ilişkisini gözeterek hazine işini ko-

valar. İrdal'ın babası da dedesinin vasiyetini yerine getirebilmek için bütün umudunu Seyit Lûtfullah'a bağlamıştır. Görüldüğü gibi, bu çevrenin bir özelliği, gittikçe bozulan malî durumlarını düzeltmek için, büyü, tılsım, simya gibi akıl ve bilim dışı şeylere güvenmeleri. «Onlar için 'imkân' denen şeyin hududu yoktu. Her şeyin mümkün olduğu bir âlemleri vardı. Eşya, madde, insan, her şey bu hudutsuz imkânın eşiğinde, her an kendisini değiştirecek mucizeli kelimeyi, formülü, duayı, yahut ameliyeyi bekliyordu.» (s. 44). Eğer başta söylediğim gibi İrdal'ın hayatı, Tanzimat öncesi, Tanzimat sonrası ve Cumhuriyet dönemlerini anlatmak için kullanılmışsa, sözkonusu çocukluk dönemi, Tanzimat'dan önce, Batı'daki bilimsel ve ekonomik gelişmelerden habersiz, dine yönelik, gerçekçi olmayan bir çağı simgeliyor diyebiliriz. Bu çağı, Tanpınar **Ondokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi** kitabında şöyle özetler:

> Rönesansı ve onun hayata getirdiği fizikî değişiklikleri idrak eden (...) bir Avrupa karşısında, ilmî hayatı durmuş, iktisadî nizamı ve istihsal kuvvetleri (...) altüst olmuş, bir çok sahalarda tekâmülün mucizesini unutmuş bir Osmanlı İmparatorluğu mevcuttu.[4]

İrdal, çocukluğunda birlikte olduğu bu insanların hayatını paylaşır, ara sıra Seyit Lûtfullah'a «gaip âlemle» ilişki kurmada yardım eder, onlarla birlikte bir rüya içinde yaşamaktan hoşlanır. Ama yine de bu işlere dışardan bakmıştır hep. Sonradan şunları söyler Dr. Ramiz'e: «Lûtfullah biçare bir meczuptu, söyledikleri, yaptıkları beni eğlendirirdi» (s. 112). Biçare bir meczup olarak tanıdığımız İrdal, onlardan daha akıllı, ama o da, içinde yaşadığı çevre gibi gerçeklikten kaçmakta bulur mutluluğu ve biraz büyüyünce bir tuluat kumpanyasına katılarak başka bir masal dünyasında bulur kendini.

İrdal'ı bu masal dünyasından kurtaran Birinci Dünya Savaşı olur. «Onunla sanki ilk defa ayağım toprağa bastı. Fakat çok geç kaldığımı hissediyordum» (s. 76) sözleriyle biter birinci bölüm. «Küçük Hakikatler» başlığını taşıyan ikinci bölüm, romanda Tanzimat sonrası dönemine ayrılan kısımdır.

İrdal'ın savaştan döndükten sonra mutlu ilk evliliğinin, başına gelen felâketlerin, karısının ölümünün ve ikinci evliliğinin yer aldığı bu bölümde, Şehzadebaşı'ndaki bir kıraathaneyi anlatan uzun, önemli bir kısım vardır. Bu bölümü istersek alaycı bir dille anlatılmış bir kıraathane betimlemesi gibi okuyabiliriz. Ama gerçekte Tanpınar, hiç şüphesiz, kıraathane halkını anlatırken, toplumumuzun Tanzimat'dan sonra iki uygarlık arasındaki bocalayışını da dile getirmektedir. Kıraathane konusunu doğru anlamak için «Medeniyet Değiştirmesi ve İç İnsan» adlı makalesinde söylediklerini hatırlamamız gerek. Biz tarihî ve coğrafî bir zorunluluk gereği Tanzimat ile Batı'ya yönelmişiz, fakat ne eskiyi bırakabilmiş, ne de yeniyi tam olarak alabilmişiz. Mimarimizde, ev eşyamızda, kıyafetimizde, hayat tarzımızda bir ikilik doğmuş. Kıraathanenin anlatılan günlük hayatının altında bu ikiye bölünmüşlük yatar. Sahibi, yarı yerli yarı Batılı görünüşüyle garip bir adamdır. «Kendisine mahsus eski ile yeni arasında bir dil, hemen hemen o kadar yapmacık bir kıyafet ve başta Frenk taklidi sivri bir sakalla bir çehre» uydurmuştur (s. 128). Sözünü ettiğim makalede Tanzimat'dan sonra en önemli sorunlarımızı bir şaka haline getirmemizden yakınır Tanpınar:

> Bizi sadece yaptığımız işlerden değil onların hız aldıkları prensiplerden de şüphe ettiren, mühim ve hayatî meselelerimiz yerine bir şaka denebilecek kadar hafif şeylerle uğraştıran, hayut bu mühim ve hayatî meselelerin mahiyetini değiştirip bir şaka haline getiren bu buhranın sebebi, bir medeniyetten öbürüne geçmemizin getirdiği ikiliktir.[5]

Kıraathanedekiler de böyledir, onlar da ciddî olanı şaka haline getirirler.

> Hakikaten yeni bir fikir veya meselesi olanların sözü ilk defalar sadece nezaket ve biraz da tecessüs yüzünden dinlenirdi ve daima uyanık olan muhit muhayyilesi onu şakaya en çok müsait tarafından yakalayana, yahut kendi seviyesine indirene kadar öyle kalırdı. Bütün ciddî şeyler böyleydi. (s. 130)

Tanpınar'a göre, yaptıklarımıza karşı beslediğimiz bu şüphe «bir neslin halledeceği davaları nesilden nesile havale eden, en basit meseleleri bir türlü atlanamayan eşikler ha-

line» getirmiştir.[6] Kıraathanedekilerin de özelliği budur, onlar da «bir ayakları daima eşikte» yaşarlar. «Hakikaten buradaki hayat, asıl kapının dışında bir hayattı. Ve onu yaşayanlar, o şekilde, yani hiç içeriye girmeyi düşünmeden, yahut da bir ayakları daima eşikte, yaşıyorlardı» (s. 134). İrdal'a göre bu insanlar hakkında en doğru sözü söylemiş olan Halit Ayarcı şöyle özetliyor onları: «Bu insanları hep bir çeşit aralıkta yaşıyorlarmış gibi düşündüm. İsterseniz onlara kapının dışında kalanlar da diyebiliriz. Muasır zamana girememiş olmanın şaşkınlığı içinde yarı ciddî yarı şaka, tembel bir hayat» (s. 133). İrdal'a bu kıraathaneyi tanıtan Dr. Ramiz de, bir yandan Freud'a tapan bir yandan da bizdeki eski rüya tabirnamelerine merak sarmış, eşiği atlayamamış bir adamdır.

İrdal, tamamiyle işsiz ve yoksulluk içindeyken Ayarcı'ya raslar ve hayatında yeni bir dönem açılır. Herkesin horladığı, aşağıladığı İrdal, «Sabaha Doğru» başlığını taşıyan üçüncü bölümde Ayarcı'nın kurduğu Saatleri Ayarlama Enstitüsü'nde önemli bir mevkiye getirilince rahata, paraya, üne kavuşur. Bu, hiç şüphesiz Cumhuriyet döneminin geçmişle bağlarını koparırarak yeni bir Türk toplumu yaratmak çabasında düştüğü yanılgıların hicvine ayrılmış olan kısımdır. Bu dönemin özelliği eski ile yeniyi bir arada yaşamak yerine eskiyi tamamen atıp yeniye sarılmaktır. Yazarın bir makalesinde söylediği gibi «1923'de başlayan tasfiye eski ile yeni arasındaki bu denksiz mücadeleye son verir.»[7]

Saatleri Ayarlama Enstitüsü ne iş göreceği belli olmadan kurulmuş, yeni yeni kadrolarla şubeler açıp gittikçe genişleyen öylesine saçma bir kurumdur ki, Tanpınar, bu enstitüyü ele alarak birçok konuyla alay etmek imkânını bulur: Politikacılar, üstyapıda yapılan köksüz devrimler, bürokrasi, Batı taklidi hayat biçimi v.b. Enstitüyü kuran Ayarcı'nın inandığı ana ilke yeniliktir. «Yeninin bulunduğu yerde başka meziyete lüzum yoktur» (s. 220) diyen Ayarcı'nın dünyaya bakışı İrdal'ınkinin tam tersi. Bu yeni düşünce tarzına bir türlü alışamayan İrdal, çalıştığı Saatleri Ayarlama Enstitüsü'nde yapılanlara ayak uyduramayıp karşılaştığı şeylere sağduyusu ile zaman zaman karşı çıktıkça «yeni»yi anlamamakla suçlanır. Ayarcı, onun için Dr. Ramiz'e «Bir gün kervanın dışında kalınca anlar! Bu dünyada yeni diye bir şey var! Onu inkâr edenin vay haline! Zorla değiştiremeyiz ya! Sağduyusu kendine mübarek olsun! Biz canlı hayatın peşindeyiz!» (s. 279) diyerek yeniyi yaratmanın, olaylara, sorunlara yeni bir şekilde bakmakla mümkün olduğu fikrini tekrar eder. Tanpınar, bildiğimiz gibi, kendi köklerimizden kopmadan yenileşmekten yana. Yeni hayat biçimlerini yine Türk toplumunun yaratmasını ister. Bunları yaratırken, kendi geçmişimiz ve Batı, vazgeçemeyeceğimiz iki kaynaktır. Cumhuriyet'te geçmişe sırt çevirerek Batı uygarlığını kopya edebileceğimize inanmakla aldandık. Üstelik o zaman bile yeniye tam inanmış değildik. Bundan ötürü, Tanpınar, yeniye inanmış gibi görünen ama gerçekte çıkarlarını düşünen politikacıları da, bürokratları da, aydınları da romanında hedef alır kendine. Gerçi Saatleri Ayarlama Enstitüsü'nü kuran Ayarcı çıkar peşinde koştuğu için yapmaz bunu. O, yeni bir şey yaratmak isteyen ve bunu başarmak uğruna, sağduyuyu, mantığı, doğruluk ölçütlerini elinin tersiyle bir yana iten bir eylemcidir. Sabriye Hanım'ın dediği gibi «sporu sever, menfaati değil». «Yaratmak yaşamanın ta kendisidir» diyen Ayarcı, yaptığına inanmıştır. Hattâ bir gün kendisine karşı çıkan İrdal'a «Hiçbir zaman benim kadar temiz ruhlu olmadınız! Çünkü ben bu işlerin üstündeyim» cevabını verir (s. 341). İrdal, Saatleri Ayarlama Enstitüsü'nde müdür yardımcısı olarak çalışmayı kabul etmekle, inanmadığı bir işe katılmış olmakla kalmaz, orada dönen dolaplara, sahtekârlıklara, yalanlara bulaşmış olur. Ama gözlemci rolünü de sürdürür. «Herkes benim gibi mi, yoksa biraz farklı mı? Bunu öğrenmek için israr ediyordum. Hayır onlar da benim gibiydi, hattâ daha beterdiler» (s. 363). Bu kurumda çalışanların hepsi çıkarını düşünür, ödün verir, «yeni»yi kendi çıkarlarına dokunmadığı sürece savunur, alkışlarlar. Hiciv çok daha serttir bu son bölümde. Halanın evindeki daveti

> Büyük salonda ve holde dans bütün hızıyle devam ediyordu. Pudra, lavanta, ter kokusu, çıplak omuz, vıcık vıcık koltuk altı, tebessüme bulaşmış ruj, havayı bir macun gibi kesifleştirmişti. (s. 330)

sözleriyle anlatan parçada tiksinti uyandıran fiziksel ögeler, gerideki moral çöküntüsünün

sadece dış görünüşü. İrdal, artık kendisinden de çevresinden de iğrenen bir adam olmuştur. Enstitüyü büyük bir heves ve inançla kuran Ayarcı, romanın son bölümünde yanında çalışanların ihanetine uğrar. Çünkü yapılanlara içtenlikle inanmış insanlar değildir bunlar. Gerçek bir işlevi olmayan Enstitü, Amerikalı uzmanların verdikleri rapor üzerine lağvedilir, Ayarcı da aldandığını itiraf ederek kaybolur ortadan.

Romanın tümüne egemen bir duygudan söz etmek gerekirse buna «abes»in duygusu diyebilirlz. «Saçma», hayatın kendisinde vardır ve İrdal, hayatı boyunca buna sık sık tanık olur. Fakat ayrıca, Türk toplumunun karşılaştığı uygarlık sorununun yarattığı bölünme, bu toplumu sürekli olarak rasyonel olmayan davranışlara ve saçma tutumlara iter; ve romanda genel çizgisiyle hiciv, toplumun bu yüzden içine yuvarlandığı «abes»i, İrdal'ın bir gözlemci olarak sergilemesiyle sağlanır. Birbirini izler saçma şeyler. İrdal'ın çocukluk döneminin cin peri masallarını andırır zaten. Gençliğinde yakından tanır saçmayı: «Şerbetçibaşı elması hikâyesi bana 'abes' denen şeyi öğretmişti.» Kıraathanedeki hayata gelince «bu abes denen şeyin bataklığı idi ve ben farkına varmadan boynuma kadar ona gömülmüştüm» (s. 140). Saatleri Ayarlama Enstitüsü'nde de her şey «ters ve tanınmaz bir mantık içinde»dir (s. 242). Bundan ötürü İrdal'ı en çok isyan ettiren şey, onu sürekli olarak boğan, bazen neredeyse çıldırtan şey hayattaki bu anlaşılmaz «abes»tir. İrdal gibi Tanpınar'ın kendisini de rahatsız eden, hayatta gözlemlediği bu saçmalıktı. «Kelimeler Arasında Elli Yıl» adlı makalesinde şunları okuyoruz: «Asrımızın yarısındayız. Üzerimde birdenbire bu elli senenin ağırlığını çökmüş buluyorum. Yükünden ziyade, içinden çıkılmaz 'absurdité'siyle ezen bir ağırlık».[8] Ancak burada, üzerinde durmadan şunu da belirtmekte yarar var ki, Tanpınar'daki saçma kavramı Varoluşçuluğun «saçma»sı değildir.

⁂

Buraya kadar daha çok **Saatleri Ayarlama Enstitüsü**'ndeki hiciv konuları üzerinde durdum. Ama hicivde iki şeyin var olması gerek: Biri hicvedilecek konu, biri de mizah. Çünkü bilindiği gibi, hiciv, saldırıya geçen, ya da Frye'ın deyişiyle, militan mizahtır. Tanpınar'ın hiciv için ana yöntem olarak seyirci yöntemini kullandığını yazımın başında söylemiştim. Fakat bu yöntem içinde mizahı ve eleştiriyi sağlayacak çeşitli teknikler yer alır ve bunlara bağlı olarak hicvin şiddeti de azalır ya da artar. Zaten yazar okuru bir şeyi eleştirmeye yöneltirken okura sunduğu hedefin önemine göre birtakım duygular uyandırmak ister. Bazen okurun ona sadece gülmesini ister, bazen onu aşağılamasını, bazen ona kızmasını, bazen ondan tiksinmesini ya da nefret etmesini. Bunu yaparken kullanacağı militan mizahı da, bu duygu yelpazesine göre ayarlar. Kırıcı olmayan bir alaydan başlayarak acı bir alaya kadar derece derece artan silahlar kullanır. **Saatleri Ayarlama Enstitüsü**'nde alay tatlıdan acıya doğru gelişmekte ve sonunda açık yergiye varmaktadır demek yanlış olmaz sanırım. Böyle bir romanın değeri, büyük ölçüde, mizaha dayandığına göre **Saatleri Ayarlama Enstitüsü**'nün, açıklanması çok daha güç olan bu yönüne eğilmek ve Tanpınar'ın kullandığı çeşitli tekniklerden bazılarını belirterek bu açıdan zenginliğini örneklerle göstermeye çalışmak yerinde olacaktır. Çünkü sözünü ettiğim çeşitlilik olmasaydı, böyle uzun bir romanda mizah tekdüze olmaya ve etkisini yitirmeye başlardı.

Saatleri Ayarlama Enstitüsü'nde mizah bazen olayların kendi komikliğinden doğar. Yani bir durumun beklenmedik ve saçma bir yönde, gittikçe karışarak gelişmesinden. Bazen komik bir durumu, İrdal'ın farketmeyerek ciddî bir tavırla anlatmasından **(understatement)**. Üçüncü bir teknik bunun tam tersi bir yöntemdir; İrdal, bir durumu özellikle komikleştirir. Bir başka yöntem açık istihza yöntemidir. Bazen de abartma (sözde övgü) yoluyla **ironie**'ye başvurulur.

Olayların gelişmesine dayanan yönteme en iyi örnek belki Şerbetçibaşı elması hikâyesidir. İrdal, askerden dönünce Abdüsselâm Bey onu, kendi konağında yetişmiş bir kızla, Emine ile evlendirir ve konağına alır. Abdüsselâm Bey evinde kalabalıktan hoşlanır, fakat onun bu aşırı insan düşkünlüğünden bazen kendi çocukları, gelinleri, damatları birer ikişer konaktan kaçarlar. Sonunda, yaşlanmış adamı bırakmaya bir türlü gönlü razı olmayan İrdal ile karısı kalır konakta. Abdüsselâm, İr-

dal'ın doğan çocuğuna ad koyarken İrdal'ın annesinin adı olan Zaide yerine yanlışlıkla kendi annesinin adını koyar: Zehra. Olaylar geliştikçe durum komikleşir; Abdüsselâm artık bunamış gibidir ve küçük Zehra'yı kendi annesiyle özdeşleştirmeye başlar. Evin her tarafı Abdüsselâm'ın, olmayan servetini İrdal'ın kızı, kendi annesi Zehra'ya bıraktığını bildiren vasiyetnamelerle dolar. Abdüsselâm ölünce bıraktığı bu garip vasiyetnameler mahkemeye yol açar ve yargıçlara dert anlatana kadar göbeği çatlar İrdal'ın. Ne var ki bununla da bitmez iş. Abdüsselâm'ın nasıl borç bulabildiğini öğrenmek için kendini sıkıştıran birine İrdal, alay olsun diye, «farzet ki Şerbetçibaşı elması kendisinde olsun» der ve buna dayanarak borç alabilmiş olacağını ileri sürer. Bu kez yeniden işler karışır; elmas dedikodusu dallanıp budaklanır ve yine mahkemeye düşen İrdal, bu sefer Şerbetçibaşı elmasını çalmakla suçlanır. Saçmalık bununla da bitmez. İrdal, mahkemede öfkeden kendini kaybederek söylediği şeyler yüzünden deli diye adlî tıbba gönderilir; orada da kaçık Dr. Ramiz'in eline düşer. Böylece basit bir şekilde başlayan bir olaylar dizisi, bir yanlışlıklar komedisi gibi, olmayacak bir biçimde gelişerek karıştıkça karışır ve komik bir Kafka durumunu hatırlatan «abes»e ulaşır. Mizah açısından çok ustaca anlatılan bu olaylar dizisinde, aynı zamanda, iyi kalpliliği ve talihsizliği yüzünden felâkete uğrayan İrdal'ın davranışlarıyla karşılaştırmamız ve eleştirmemiz için başkalarının bencilliği, ikiyüzülülüğü, yalancılığı, «insanın insana hücumu o hiç yere düşmanlık» ortaya konur. Onun için bu «abes» komiktir ama gülerken buruk bir tat bırakır ağzımızda.

İrdal'ın adlî tıpta Dr. Ramiz'e teslim edilmesiyle başka bir hiciv yöntemi çıkar karşımıza. Bu psikanaliz konusunda mizahı oluşturan, olayların saçma gelişiminden çok, psikanalizle bozmuş Dr. Ramiz'in kişiliği, psikanalizi gülünç hale sokması ve bunların bize sunuluş tekniğidir. Bir sürü felsefe okulları, bilimsel teoriler Yunan edebiyatından bu yana hiciv yazarlarının şimşeklerini üzerine çekmiştir. Lukianos **Hayatların Satışı**'nda belli felsefe okullarını temsil eden filozofları köle olarak mezata çıkartmış ve bunların ne gibi yararlar sağlamak iddiasında olduklarını belirterek alay etmişti onlarla. Erasmus skolastikleri, Samuel Butler Darwin'cileri, Voltaire de Leibnitz'in iyimserlik felsefesini ele almışlardı. **Le mariage forcé**'de iki filozofu mizah konusu yapmıştı Molière. Northrope Frye'ın dediği gibi felsefe sistemlerinin ve genellemelerin hicve yatkın olmalarının nedeni, açıklamak iddiasında oldukları hayatın karmaşıklığı, insan davranışlarının sonsuz çeşitliliği karşısındaki basitlikleridir. Filozof, hayatın zenginliğinin içinden işine gelenleri seçip ötekilere gözünü kapayarak hayattan bir soyutlama yapar ve yaptığı bu soyutlama ile her şeyi açıkladığı iddiasındadır. Hiciv yazarları bu dogmatizmin zayıf yanlarını yakalayarak büyük iddiaları gülünç düşürmek için gerçek hayatla bu soyut teoriler arasındaki uyuşmazlığı meydana koyarlar.[9]

Tanpınar, psikanalik konusunda böyle bir mizah konusunu işliyor. Kimdir Dr. Ramiz? Avrupa'da psikanaliz okumuş, gözü başka bir şey görmeyen, fakat psikanalize hastaya «tatbik edilecek bir usulden ziyade bütün dünyayı islah edecek bir vasıta» olarak bakan bir bilim adamı. Ona göre bu yeni bilim her şeydir.

> Cürüm, cinayet, hastalık, ihtiras, parasızlık, sefalet, talihsizlik, sakat doğma, düşmanlık, hülâsa insan hayatını bizim iradeemizin dışında cehennem yapan şeylerin hiç biri yoktu. Yalnız psikanaliz vardı. Hepsi dönüp dolaşıp ona geliyorlardı. O hayat muammasının biricik anahtarı idi (s. 101).

Dr. Ramiz Türkiye'nin toplumsal sorunlarıyla da ilgilenir, ama döndüğü ülkesinde kendisine bütün sorunları çözebilme fırsatını sağlayacak bir mevki verilmediği için küskün bir gençtir.[10]

İşin bu yanı bir tarafa, Tanpınar, komik ögeyi yakalamak için Ramiz ile İrdal'ı nasıl kullanıyor bu bölümde? İrdal, adlî tıpta Dr. Ramiz'e havale edilince, hiç işitmediği bu yeni bilimle karşılaşır ve doktoru deli olmadığına inandırmak için çırpınır durur, fakat «psikanaliz çıktıktan sonra herkes az çok hastadır» diyen Ramiz ilk hastası olan İrdal'ı günlerce sorguya çektikten, hayatını öğrendikten sonra başına gelen tüm felâketlerin nedenini bulur.

> — Demin de dedim ya... Siz babanızı beğenmiyorsunuz...

Beğenmemişsiniz.

— Aman doktor!

— Dinleyin, dinleyin.. Beğenmedikten sonra kendiniz onun yerine geçeceğiniz yerde, kendinize durmadan baba aramışsınız... Yani reşit olmamışsınız. Hep çocuk kalmışsınız!

Öyle değil mi?

Yerimden fırladım. Bu fazlanın fazlasıydı. Düpedüz iftiraydı, hainlikti, zalimlikti, beni bir kalemde insanlığın dışına çıkarmaktı.

— Hiç aklımdan geçmez. Geçmedi de. Saçma, budalalık! Ne diye bir başka baba arıyayım? İstesem de istemesem de onun oğluyum... Babamı nasıl inkâr ederim?

(...)

— Sakin olun!.. dedi. Maalesef beğenmiyorsunuz. İnkâr değil, beğenmemek. İşler sizde çok karışmış... Evvelâ Mübarek işi karıştırmış. Hikâyesi dolayısıyla evde âdeta muhterem, mukaddes bir yer almış... Evin içinde kıymetler altüst olmuş... Babanızı ikinci dereceye atmış...

— Saat mi? Biçare bir şey!.. Eski, ihtiyar bir saat...

Aile yadigârı.

— Gördünüz mü. Biçare, eski, ihtiyar... Ondan hep insanmış gibi bahsediyorsunuz.

(...)

— Yani?..

— Yani çocukluğunuz bu saatin eve getirdiği hava içinde geçmiş... Babanız bile onu kıskanmış... Anneniz Mübarek adını verdiği halde babanız «menhus» adını koymuş, nasıl oldu da parçalamadı şaşıyorum. Çünkü babanız sizden evvel tehlikeyi görmüş.

— Parçalamak değil amma, satmak istiyordu.

Doktor sevinçle yerinden fırladı. Davasının bir ispatını daha vermiştim.

(...)

Yeniden kuvvetlerimi topladım. Yeniden anlatmağa çalıştım. Başka ne yapabilirdim?

— Doktorcuğum lütfen! Bunlar mâkul şeyler değil. Adamcağız ağzından iki kelime kaçırdı diye... Saat kıskanılmaz... Eşya kıskanılır mı hiç? Başkasında olsa anlarım. Kendi malını insan kıskanmaz, belki beğenmez, bıkar, atar, satar, yakar, mahveder, amma... (s. 109 - 112)

Gerçekte biraz kaçık olan doktorun kendisi tabiî. Garip huyları ve merakları vardır. Her şeyini çantasında taşır, ceplerine bir şey koymaz. Cıgarasını her defasında çantasından alır, yakar sonra paketi geri kor ve çantayı kitler. Derken aynı şey kolonya ile tekrar edilir, sonra tırnak makasına gelir sıra. Bütün bunları anlatırken İrdal, kendi telaşındadır, ciddîdir ve bundan ötürü ne görür ne vurgular komik ögeyi. Tersine, İngilizlerin **understatement** dedikleri yolla, yani söylenebilecek olanın tümünü, hakkını vererek söylemek yerine, hafifleterek önemsizleştirerek, durumu farketmemiş bir adam olarak anlatır. Böylece Tanpınar, Ramiz'in gülünçlüğünü okura, durumu kavrayamayan cahil ve saf İrdal'ın anlatışıyla sunarak mizaha hem incelik hem de güç kazandırır.

Dr. Ramiz'in İrdal ile birkaç yıl sonra, yine Mübarek ile ilgili başka bir konuşmasına bakarsak mizah tekniğinin başka olduğunu görürüz. İrdal'ın halası verdiği bir davette Türk ve yabancı misafirlere süslü püslü büyük bir saati Mübarek diye takdim etmektedir.

> İşin garibi saatimizi o kadar iyi tanıyan, günlerce ziyaret eden, sattığımı yakından bilen Dr. Ramiz'in Mübarek'teki bu değişiklik karşısında hayretiydi. Nihayet dayanamadı beni bir köşeye çekti, gayet mahrem ve endişeli bir sesle:
>
> — Kardeşim, dedi, bu gece ben Mübarek'i çok değişmiş gördüm. Nasıl diyeyim, fazla süslü gibi geldi bana!
>
> Elimdeki viski kadehini ona tutuşturdum:
>
> — Doğru! diye cevap verdim. Para, refah fazla kazanmak hırsı hepimiz gibi onu da değiştirdi.
>
> — Ama onunki biraz fazla! dedi. Eskiden daha sade ve güzeldi. Önüne geçemiyor musunuz?
>
> — Kabil değil! Hiçbir şey yapamıyoruz. Yapamayız da... Çok nasihat verdim, bir türlü dinlemiyor..
>
> — Herhalde bir çaresini aramalı! Hiçbir şey yapamasak bile o nişanı göğsünden çıkartmağa razı etmek lâzım!

— İstersen sen dene. Bana Sultan Aziz verdi diyor, başka bir şey demiyor. Halamı görmüyor musun? O yaştaki kadına yakışacak kıyafet mi o? Bizim aile böyle! Yaşlandıkça azıyoruz. O da ne olsa, aileden sayılır. Sana doğrusunu söyliyeyim mi? Ben bile bunadığım zaman neler yapacağım diye korkmaya başladım.

Burada aziz dostum isyan etti:

— Hayır. dedi. Ben varken sen hiç korkma! Zaten seni tedavi ettim. (s. 323-324)

Burada Ramiz'in gülünçlüğü ve budalalığı önceki örnekte olduğu gibi İrdal'ın saf bir kişi olarak kullanılmasıyla belirtilmiyor. İrdal'ın rolü değişmiş; şimdi Ramiz'in budalalığı ile alay eden, onu belirginleştiren İrdal'ın kendisi. Kısacası, istihza yöntemiyle yapılan mizahtır bu.

Tanpınar'ın kullandığı, buna yakın başka bir yöntem, bir durumu komikleştirerek betimlemektir. Örneğin konferans sahnesi. İrdal, bir ara Dr. Ramiz'in kurduğu, kendisinden başka doktor üyesi bulunmayan Psikanaliz Cemiyeti'nin müdürlüğünü üstüne alır. Dr. Ramiz'in burada verdiği bir konferansta uyuyan dinleyicilerin çıkarttıkları hırıltılar ve horultularla konferansçının sesi arasındaki mücadeleyi şöyle betimliyor İrdal:

> Dr. Ramiz, bu kollektif ihanetle elinden geldiği kadar mücadele etti. Hiçbir zaman onu bu kadar kahraman ve vaziyete hakim olma kararında görmemiştim. Sesi, Asaf Beyin mırıltılarının her lâhza yeniden yetiştirdiği yumuşak otlar ve nebatlar arasından kükremiş bir aslan gibi fırlıyor, sağa sola en beklenmedik şekilde hücum ediyor, görünmez düşmanlarıyle boğuşuyor, atılıyor, yakaladığını boğuyor, boğamadığını sindiriyordu.
>
> Yüzü ter içindeydi, elleriyle durmadan işaretler yapıyor, sanki yirmi ağızdan birden üzerine hücum eden horlamaları iterek, kakarak kendisine yol açmağa çalışıyor, kelimeler, dudaklarından kırbaç şakırtılarıyle çıkıyor, ateşli ökseler gibi dört yana fırlıyor, itfaiye hortumları gibi sağa sola uzanıyordu. Fakat, bir insan tek başına bu kadar çok, bu kadar terbiyeli, kaçmasını, değişmesini, sinmesini bu kadar iyi bilen bir düşmanla nasıl mücadele edebilirdi!
>
> (...)
>
> Ve Dr. Ramiz'in sesi, her an uyanık, her an tetikte her hadiseyi anında karşılıyor, durmadan şekil değiştiriyor, yalvarıyor, vâdediyor, tehdit ediyor, üst üste en beklenmedik nizamlar kuruyor, örfî idareler ilân ediyordu. (s. 147)

Konferansı veren Dr. Ramiz'in dinleyicileri uyutması, tek başına ucuz bir güldürü olurdu. Onun için Tanpınar bununla yetinmek yerine, sahneyi, tabiî yine İrdal'ın ağzından, sesler arasındaki korkunç bir mücadele şeklinde canlandırıyor. İrdal'ın bu parçada da, gördüğünü saflıkla anlatan bir adam olmadığı açık. Komik öge, İrdal'ın durumu hınzırca komikleştirmesinden, yani alaylı sunuşundaki hünerinden geliyor.

Buraya kadar verdiğimiz örneklerde Ramiz'in gülünçlüğü hicivden çok mizah konusudur. Şimdi Tanpınar'ın başka gülünç bir tipi, toplumu hicvetmek amacıyla nasıl kullandığını görelim. İrdal'ın evlere şenlik bir baldızı vardır. Bu kız iyi şarkı söylediğine inandığından şarkıcı olmak merakındadır. Ama ne sesi vardır ne kulağı; makamları birbirinden ayıramaz; meşhurların hepsini taklit eder ama hepsini aynı sesle. Baldız bir bakıma, dünya hiciv edebiyatında çok işlenmiş olan Ramiz kategorisindendir. Sahip olmadıkları birtakım meziyetleri ve özellikleri kendilerinde var sanan bu budalalar, kendilerini olduklarından ya daha akıllı, ya daha güzel ya daha yetenekli sanırlar. Fıçı gibi terleye terleye, parmaklarını çatırdata çatırdata şarkı söyleyen bu çirkin kızı, İrdal, Ayarcı'ya hiç abartmadan olduğu gibi anlatır. Bu gülünç kızı biz de, İrdal'ın paylaştığımız ölçütleriyle yargılar ve sanırız ki bu ölçütler aklı başında herkesin ölçütleridir ve kızı, bizim gibi, içinde yaşadığı toplum da gülünç bulur. Fakat Tanpınar durumu beklenmedik bir şekilde döndürerek hem yeni bir mizah konusu yakalar hem de hicvin yönünü değiştirir.

İrdal'ı dinleyen Ayarcı, kızın bu nitelikleriyle gerçekten büyük bir şöhret olabileceğini iddia ederek şaşırtır bizi:

> — Çirkin, diyorsunuz; bugünün telâkkilerine göre sempatik demektir. Sesi kötü

> diyorsunuz; şu halde dokunaklı ve bazı havalara elverişli demektir. Kabiliyetsiz diyorsunuz o halde muhakkak orijinaldir. Yarın baldızınızla meşgul olurum. Yarından itibaren baldızınız sahnededir. (s. 223)

Gerçekten de kız, beğenilen ünlü bir şarkıcı olur çıkar. Şimdi artık hiciv konusu olan yalnızca kız değil, onu beğenen, zevki bozulmuş bir toplumdur. Tanpınar, Dr. Ramiz gibi bir tipin gülünçlüğünü gösterirken, Ramiz'i ciddîye almayan kendi toplumunun normlarını kullanmıştı. Ahmet Mithat'ın, Recaizade Ekrem'in, Hüseyin Rahmi'nin züppe tipiyle alay ederken yaptıkları gibi. Felâtun, Bihruz ve Meftun kendi toplumlarında alay konusu kişilerdir. Oysa baldız toplumca beğeniliyor. Başka şekilde söylersek, kendini iyi şarkıcı sanan kızla alay, sonunda, toplumun benimsediği normların hicvine dönüşüyor. Asıl hedef kız değil toplumdaki değer kargaşası.

Dahası var. Tanpınar, Ayarcı'ya modern zihniyetin savunuculuğunu yaptırarak, yeni toplumun ideolojisini (eğer buna ideoloji demek doğruysa) hicveder. İrdal, baldızını tüm kusurları ve gerçek yüzüyle anlattığı için gerçekçi olduğunu söylediği zaman Ayarcı'dan şu cevabı alır:

> — (...) Realist olmak hiç de hakikati olduğu gibi görmek değildir. Belki onunla en faydalı şekilde münasebetimizi tayin etmektir. Hakikati görmüşsün ne çıkar? Kendi başına hiçbir mânası ve kıymeti olmayan bir yığın hüküm vermekten başka neye yarar? (...) Hakikati olduğu gibi görmek... Yani bozguncu olmak... Evet bozgunculuk denen şey budur, bundan doğar. Siz keimelerle zehirlenen adamsınız, onun için size eksiksiniz, dedim. Yeni adamın realizmi başkadır. Elimde bulunan bu mal, bu nesne ile, onun bu vasıflarıyle ben ne yapabilirim? İşte sorulacak sual. (s. 221)

Başka yerlerde de «Bu meselelerde yalan veya hakikat diye bir şey yoktur. Asrına uymak, onun adamı olmak vardır»; «Bilgi bizi geciktirir. Zaten ne sonu, ne de gayesi vardır. Mesele yapmak ve yaratmaktır» türünden laflarla değer yargılarını tersine çevirir Ayarcı. Onun için İrdal'ın normları ile Ayarcı'nın normları çatışır durmadan. Biri aklı, mantığı, sağduyuyu savunur, öteki yeniyi, yararlıyı, eylemi. Böylelikle romanın son iki bölümünde yazar, saçmalıkları sergilemek için gözlemci İrdal'ı kullanmakla yetinmiyor, aynı zamanda Ayarcı'ya yeninin savunusunu yaptırarak yeninin dayandığı görüşü de hicvediyor.

Romanın sonlarına doğru hicvin şiddeti artar. Biraz yukarıda sözünü ettiğim duygular yelpazesinin tiksinti ve nefret basamaklarına varırız. Kokuşmuş çevreyi bize acı bir alayla verir İrdal. Hattâ bazen Cemal Beyle ilgili parçalarda olduğu gibi açık yergiye başvurur. Cemal Bey gülünç değildir; o, «sevimsiz, huysuz, geçimsiz, hodbin (...) insanlar içinde küçük bir akrep gibi, sağa sola kuyruğunu çarpa çarpa dolaşan» acımasız bir yaratıktır (s. 306).

Ne var ki İrdal'ın kendisi de değişmiştir. Saatleri Ayarlama Enstitüsü'nde çalışmaya başladıktan sonraki İrdal, ezilen, beceriksiz, yoksul İrdal değildir; eleştirdiği kokuşmuş çevreye ayak uydurmuş bir İrdal'dır. Bununla birlikte okur çevresindekilere duyduğu tepkiyi ona duymaz, acımakta devam eder. Yazar, İrdal'ı öbürlerinden böyle ayırabildiği için de onun ağzından eleştirisini sürdürmek imkânını bulur. Nasıl oluyor da İrdal yaptıklarına karşın okurun gözünde aşağılık bir adam olmuyor da zavallı bir adam oluyor? Sanırım iki nedeni var bunun. Birincisi İrdal'ın, kendisini aldatmak şöyle dursun, acımasızca suçlaması, azap duyması, eski durumunu özlemesi, fakat yine de bu rahat hayatından vazgeçemeyecek kadar zayıf olduğunu itiraf etmesi. İkinci neden romanın İrdal'ın ağzından anlatılması. Biliriz ki romanda bir karakterle içli dışlı olur, onu belli davranışlara iten nedenleri iyice bilir, iç dünyasını yakından tanırsak onu yargılamakta güçlük çekeriz. Hele romanın bu kişisi kendini yine kendi anlatıyorsa, olayları, yaptıklarını onun açısından görürüz ve ister istemez onun kusurlarına, suçlarına karşı daha yumuşak bir tutuma gireriz. Anlamak bağışlamaktır. Bundan ötürüdür ki, hiciv edebiyatında, eleştirilecek kişi uzun bir zaman süresi içinde, gelişmesiyle birlikte sunulmaz, kısa bir zaman süresi içinde, belli bir davranışın adamı olarak, bağışlanmasına fırsat verilmeden gösterilir. Oysa biz İrdal'ın çocukluğundan beri neler çektiğini, ailesi ile bir-

likte sefalete nasıl düştüğünü adım adım izlemişiz. Bu durumda okurun İrdal'ı nefretle yargılaması imkân dışıdır. Tanpınar da öyle olmasını istemiyor mu? Onun amacı İrdal'ı yargılamak değil, ödün vermeyen insanı kolay kolay yaşatmayan toplumu eleştirmek. Babası gibi olmak istemeyen, ödün vermeye yanaşmayan Ahmet için de İrdal, «Bari olabilse... Hiçbir tavizat vermeden yaşayabilse! Fakat imkânı var mı?» diye düşünür (s. 327).

Son bir hiciv yöntemine daha değinmek istiyorum. Gözden geçirdiğimiz çeşitli teknikler İrdal'ın da kişiliğinde değişiklik gerektirir. Gördüğümüz gibi bazen olanları kavrayamayan saf bir adamdır; bazen alay eden keskin bir gözlemci; bazen kendisini ve çevresini acımasızca eleştiren, analiz eden bir zekâ. Fakat bu değişik İrdallar okuru şaşırtmaz; çünkü bütün bu durumlarda İrdal'ın hangi değerleri temsil ettiğini biliriz. Romanın başında kullanılan hiciv tekniğine gelince, öyle sanıyorum ki bu teknik, okuru, esere nasıl bakacağı konusunda şaşkınlığa düşürüyor. Gördük ki romanın sonlarındaki İrdal, yaptıklarından ötürü kendisini de suçlayacak kadar dürüst davranan mutsuz bir adamdır. İşte bu İrdal, oturup anılarını yazmaya karar verir ve böylece elimizdeki roman meydana gelmiş olur. Şimdi, romanın başındaki ilk yirmi sayfaya bakacak olursak ne görüyoruz? Bu, İrdal'ın bize kendini ve Halit Ayarcı'yı tanıttığı, anılarını niçin yazdığını açıkladığı bir çeşit «giriş»dir. Tanpınar burada hiciv için «abartmalı sözde-övgü» yöntemini kullanıyor. Örneğin İrdal, Saatleri Ayarlama Enstitüsü'nden «asrımızın belki en büyük en faydalı müessesesi» diye söz eder. Ayarcı ile ilgili olarak şöyle bir parçayla karşılaşırız:

> Kendi kendime yatağımda uzun zaman düşündüm. «Hayri İrdal dedim, çok şey gördün, geçirdin (...) Etrafında sade çirkinlik, fakirlik, sefalet gören bir adam iken birdenbire insana lâyık birtakım asîl zevk ve saadetlerin bulunduğunu duydun ve insan ruhunun asîlliğini anladın. Yakın sevgisini öğrendin. Karın Pakize'yi bile asîl yüzü ile o sana tanıttı (...) «Dikkat ediniz ki, bir şeyler yapmaktan, insanlara faydalı olmaktan hiç bahsetmedim. Zaten Halit Ayarcı'yı tanıyana kadar bu cinsten bir zevkin farkında bile değildim. (s. 13 - 14)

Gerçek bunun tersi; İrdal, insan ruhunun asîlliğini değil bayağılığını anlamıştır; «doğru dürüst yürümesini bile bilmeyen» karısı Pakize'nin de zıpırın biri olduğunu sonra öğreniriz, İrdal'ın faydalı bir iş yaptığına inanmadığını da. Yani bu, **ironie** yöntemiyle yapılan hicivdir. Yazarın söyledikleri kastettiğinin tam tersi demektir. Gerçi işin içinde alay olduğunun farkındayızdır ama gerçekle yalanı ayırdetmemiz kolay olmaz. Hicvi yapanın normlarını da henüz bilmiyoruz. Fakat İrdal'ın kişiliği hakkında bu ilk sayfalardan edindiğimiz izlenimi şöyle özetleyebiliriz kanımca: İrdal, Ayarcı'nın idare ettiği şüpheli birtakım işlere karışmış, insanları aldatarak para kazanmış bir sahtekâr. Çevirdikleri dolapları, bıyık altından gülerek anlatan, sinik, anasının gözü bir dolandırıcı. Roman boyunca tanıyacağımız iyi yürekli, saf İrdal'dan da, para kazanmak için onaylamadığı işleri yaptığı için kendini suçlayan mutsuz İrdal'dan da çok farklı bir kişi. Okur romana açıkgöz ve sinik bir İrdal izlenimiyle başladığı için İrdal'ın anlattıklarına hangi açıdan bakacağını kestirebilene kadar zaman zaman bocalar. Tanpınar, başta **ironie**'ye dayanan bu hiciv yöntemini kullanmakla, sanırım, okuru gereksiz yere yanıltmış, işini güçleştirmiş oluyor.[11]

*
**

Türk toplumunun belki son iki yüzyıl içinde aksayan yönlerini eleştiren Tanpınar acaba eserde bir çıkar yola işaret ediyor mu? Denebilir ki romanda alay ya da hiciv konusu olmayan fakat dikkatimizi çeken iki kişi var: Saatçi Nuri Efendi ve İrdal'ın oğlu Ahmet. İrdal'ın, çocukluğunda, yanında çırak gibi oturduğu Nuri Efendi iyiliksever, dürüst, temiz yürekli, sakin tabiatlı, yarı evliya bir kişi. Ahmet, babasının yaptıklarını hiç onaylamayan, servetinden yararlanmayı reddedip, eğitimini devlet sınavlarını kazanarak sürdüren ve doktor çıkan bir gençtir. Eski zaman adamı Nuri Efendi ile bu Cumhuriyet genci arasında ortak bir yön var: «İşin nizamından» geçmiş olmak. İşinin sorumluluğunu yüklenen insan belli bir ahlâk terbiyesinden geçer. «İş insanı temizliyor, güzelleştiriyor» (s. 353)[12] sözleriyle dile getirir bu düşünceyi İrdal. İşte Nuri Efen-

di ile Ahmet'de bu iş sorumluluğu ve sevgisi vardır. İrdal, ustasının «bozuk bir saate, bir hastaya, bir muhtaca bakar gibi» baktığını söylüyor; onda «saat sevgisi bir nevi ahlâktı» diyor (s. 33). Babasını «hakikî çalışmanın nizamından» geçmediği için eleştiren Ahmet'de, Nuri Efendi devam ediyor gibidir. Nuri Efendi saate bir hastaya bakar gibi bakıyorsa, Ahmet de hastaya onun saate baktığı gibi bakar (s. 55).

Tanpınar, bir hiciv romanında, Türkiye'de ne yapılması gerektiği hakkındaki düşüncelerini, başka yazılarında, hattâ romanlarında yaptığı gibi açıklayamazdı. Ama Nuri Efendi ve Ahmet örneklerini, başka yazılarında ve romanlarında söyledikleri ile tamamlayabiliriz. Bildiğimiz gibi «iş» kavramı Tanpınar'ın düşüncesinde önemli yer tutar. Yalnızca bireysel ahlâk açısından değil, kültür ve uygarlık açısından da. Çünkü bu sorunların çözülmesi üretim sorununa bağlıdır. «Bütün sıkıntılarımız, ümitsizliklerimiz istihsal azlığından meydana gelmektedir. Binaenaleyh tam bir iktisadî kalkınma (...) ancak mevzuunu iyi kavrayan bir bilgi ile yapılan çok geniş bir istihsal hareketi ile kabildir. Aksi takdirde şehir hayatımız, tefekkürümüz sun'î bir kabuk vaziyetinde kalır.»[13] Bundan ötürü kendi uygarlığımızı, kendi hayat şekillerimizi yaratmak için her şeyden önce, kendi gerçekliğimize uygun bir üretim programına ihtiyacımız var. «Bizim için asıl olan miras, ne mâzidedir, ne de Garp'tadır.»[14] Batı da Doğu da gerçekliğimizin içindedir ve biz bunların ikisinin, ülkemizin gerçekliğine uygun, kendimize özgü bir sentezini yapmak zorundayız. «Birbirini anlamayan iki âlemin ortasında, bir düğüm noktasında yaşamış olmanın bize yüklettiği zahmetler, o zaman gerçek ve ön safta hayatın nimetleriyle ödenecektir.»[15] ■

[1] *Çağrı*, Şubat, 1962.

[2] *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* (Remzi Kitabevi, 1961), s. 35.

[3] *Türk Dili*, Roman Özel Sayısı, Temmuz, 1964, s, 595.

[4] *Ondokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi* (1956) İkinci baskı, s. 8.

[5] «Medeniyet Değiştirmesi ve İç İnsan», *Yaşadığım Gibi* (Türkiye Kültür Enstitüsü Yayınları, 1970), s. 27.

[6] *A. g.e.* s. 24.

[7] «Asıl Kaynak», *Yaşadığım Gibi*, s. 33.

[8] *A.g.e.* s. 76.

[9] *Anatomy of Criticism*, s. 229-230.

[10] Dr. Ramiz, Avrupa'da okumuş ve orada öğrendikleri bir çare ile Türkiye'nin sorunlarını çözmek iddiasında olan bazı 19. yüzyıl aydınlarımızı da andırmıyor mu acaba? Kimi pozitivizme inanmış ve Türkiye'nin bu yolda bir eğitimle kalkınacağını savunmuştu; kimi «hür teşebbüs» ve Anglo-Saxon tipi eğitimi savunmuştu v.b. Dr. Ramiz de Viyana'da öğrendiği psikanalizle Türkiye'nin bütün sorunlarını çözebileceğine inanır.

[11] Bereket ki Halit Ayarcı'nın ağzından Dr. Ramiz'e yazılmış İrdal hakkındaki mektup romana konmamış, yoksa roman içinden çıkılmaz bir hal alırdı. Bu mektup Turan Alptekin tarafından, *Bir Kültür Bir İnsan* adlı kitapta, romanı açıklayıcı nitelikte görülerek yayımlanmıştır. Konur Ertop da mektubun, *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*'nün «yeni baskılarına mutlaka eklenmesi» gerektiğine inanıyor *(Milliyet Sanat Dergisi* 2 Temmuz 1976). Bu mektuptan öğreniyoruz ki İrdal meğer Ramiz'in tedavisindeki bir paranoya hastasıymış. İrdal'ın anı biçiminde yazdıklarını, Ramiz onun ölümünden sonra kâğıtları arasında bulmuş ve Ayarcı'ya yollamış. O da bunları yayımlamasını öneriyor Ramiz'e. Yine bu mektuptan anlıyoruz ki ne Ramiz, İrdal'ın gösterdiği gibi bir budaladır, ne de Ayarcı bir sahtekâr. Mektup İrdal'ın ölümünden sonra yazıldığına göre Ayarcı romanda olduğu gibi bir kazada ölmüş filan da değil. İrdal'ın kaleminden çıkanlar bir hastanın uydurmaları. Neyin yalan neyin doğru olduğu belli değil. Oysa *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*'nde anlatıcının belli bir kişiliği var ve biz romanda sergilenen hiciv konularını yargılarken İrdal'ın normlarını paylaştığımız ya da bildiğimiz için yapabiliyoruz bunu. Ama İrdal'ı bir paranoya hastası olarak kabul edecek, ne kendi ne başkaları hakkında anlattıklarına inanamayacaksak, mizah kalsa da hiciv ortadan kalkar. Daha da kötüsü durum büsbütün tersine dönebilir. Şimdi sahtekâr, yalancı, müfteri durumunda olan İrdal'dır ve öbürler temize çıkar. Bu durumda artık romanın toplumsal hayatımızı ele alıp eleştirdiğini de söyleyemeyiz. Tanpınar bu mektubu belki de romanda devrimleri eleştirdiği için başına bir iş açılabileceğini düşünerek kitabın başına ya da sonuna eklemek üzere kaleme almıştı. Ama sonra gerek görmemiş olacak ki romana eklemekten vazgeçmişti.

[12] Tanpınar'ın el emeği ile ahlâk arasında gördüğü ilişki için bk. Selahattin Hilâv, «Tanpınar Üzerine Notlar», *Yeni Dergi*, Temmuz 1973, s. 28-29. ve Hilmi Yavuz, «Tanpınar'ın Solculuğu Efsanesi», *Yeni a Dergisi*, Mayıs 1973, Sayı 14, s. 11.

[13] «Ahmet Hamdi Tanpınar Diyor Ki..» *Yaşadığım Gibi*, s. 42. Tanpınar'da altyapı, üstyapı sorunu için bk. Selahattin Hilâv, adı geçen yazı.

[14] «Asıl Kaynak», *Yaşadığım Gibi*, s. 35.

[15] Aynı yer.

Çağdaşlıktan Ne Anlıyoruz?

Bu yazı, Doçent Dr. Server Tanilli'nin Şişli Siyasal bilgiler Yüksek Okulu'nda okuttuğu «Uygarlık Tarihi» dersinin —2 Aralık 1977 tarihinde yapılan— yıllık açılışındaki konuşmanın metnidir.

Gençler, sevgili arkadaşlarım.
«Uygarlık tarihi» derslerini açıyorum.
Önce, derslerimize hoş geldiniz!

Her yıl, belli bir konuya ayırırım bu derslerin açış konuşmasını. Biraz da gelenek haline getirdim bunu. Bugün, **«çağdaşlık»** kavramı üstünde durmak istiyorum. Boşuna da seçmiş değilim bu konuyu. Çünkü Türkiye'mizde, kendisinden hayli söz edildiği halde, içeriği en az bilinen kavramlardan biridir bu. **«Çağdaş uygarlık», «çağdaş görüş», «çağdaş anlayış», «çağdaş kafa», «çağdışı»** gibi sözler pek yaygındır ülkemizde. Ne var ki, bu konuda konuşanların çok azında **«çağdaş gerçekliği»** —bütün boyutlarıyla— yakalamak imkânı vardır. Hele sizlere, liselerde, mutlaka saptırılarak verilmiştir bu kavram. Türkiye'de, egemen sınıflar, yıllardan beri, bir kültür düşmanlığının, **«kafaları karanlıkta bırakma»** (obskürantizm) politikasının sonucu olarak, gençlerin gözlerinin önüne bir **«duman perdesi»** çekip, onları çağlarına, giderek toplumlarına yabancılaştırmaktadırlar. Bilinçli ve kasıtlı olarak yapmaktadırlar bunu.

Bugün, çağdaşlık konusuna eğilirken, işte bu duman perdesini kaldırmak, bu yabancılaşmanın üzerine gitmek istiyorum biraz da.

Ve ne zaman bu konuya eğilsem, **Reisülküttap Atıf Efendi** gelir aklıma önce. Reformcu padişah III. Selim, 1789'da tahta çıktıktan sonra, «dışarıda esen rüzgârlar» hakkında kendisini aydınlatması için, —o zamanlar **reisülküttap»** denilen— Dışişleri Bakanı Atıf Efendi'yi Paris'e gönderir. Büyük Fransız Devrimi'nin üstünden birkaç yıl geçmiştir henüz. Atıf Efendi, oradan, padişaha yazdığı —ve metni bugün de elimizde bulunan— ünlü mektubunda —özetle— şunları söyler:

> «Burada Voltaire, Rousseau adlı zındıklar ve onlardan beter ukalâlar, peygamberlere sövmek, büyükleri zem etmek, bütün dinleri kaldırmak, Cumhuriyet ve eşitliği imâ etmekten ibaret bir takım kışkırtıcı düşünceler yaymışlardır. Aslında fitne ve fesattan başka bir şey olmayan bu düşünceler —Frengi hastalığı gibi— halkın beyinlerine işlemiştir. İşin garip yanı, halk da rağbet etmektedir bu tür düşüncelere. İşte, bu düşüncelerin etkisinde kalanlar, birkaç yıl önce, bir fitne ve fesat ateşi tutuşturup çevreye yaymışlar, Allah korkusunu kaldırıp âr ve namusu mahvetmişler, Fransa halkını vahşi hayvan kıyafetine sokmaya çalışmışlar, bununla da yetinmeyip, —her yerde kafadarlar sağlayarak— İnsan Hakları dedikleri isyan bildirilerini yabancı dillere de çevirtip, milletleri hükümdarları aleyhine kışkırtmışlardır. Burada olup biten budur aslında.»

18. yüzyıl **«Aydınlıklar felsefesi»**nin —adları önünde bugün de en derin saygılarla eğildiğimiz— büyük temsilcilerini, **«zındık»** —yâni Allahsız— deyip —aklısıra— küçümseyen ve kışkırtıcılıkla suçlayan, insanlık tarihinin dönüm noktalarından biri olan Büyük Fransız Devrimi'ni de **«Fitne ve fesat hareketi»** olarak niteleyen Atıf Efendi'nin kafası nasıl bir kafadır?

Şüphesiz, «çağdışı».

1789'da burjuvaziye karşı aristokrasiyi, onun düzenini —yani feodaliteyi— tutmak çağdışı idi. Peki ya bugün emekçilere karşı burjuvaziyi tutmak? Sosyalizme karşı kapitalizmi, millî bağımsızlığa karşı emperyalizmi, lâikliğe karşı ümmetçiliği, demokrasiye karşı diktatörlüğü, giderek faşizmi tutmak? Nasıl bir hüküm vereceksiniz böylesine bir görüş,

böylesine bir kafa hakkında? «Çağdaş» mı, «çağdışı» mı yoksa?

Görüyorsunuz, konu hayli önemli..

Acaba bugün, özellikle Türkiyeli bir insan için, çağdaş olmanın, giderek çağdaş kafa taşıyor olmanın **«asgari»** ölçütleri nelerdir? Salt, belli bir zaman çerçevesi, 20. yüzyıl içinde yaşıyor olmak mı, yoksa başka şeyler mi?

ÇAĞINI TANIMAK

Gençler,

İnsanlık tarihinde her çağın bir anlamı olduğu gibi, yaşadığımız çağın da bir anlamı var: Çağımız, —en genel ve belirgin çizgileriyle— **«kapitalizmden sosyalizme geçiş»** çağıdır. Bizim kişisel özlem ve tercihlerimizin dışında, **nesnel** bir olgudur bu. İstesek de istemesek de, hoşumuza gitse de gitmese de, bu geçişi yaşıyor insanlık; onun sorunlarıyla yüzyüze. İşte çağdaşlığın, çağdaş bir kafa taşıyor olmanın başta gelen ölçütü, önce bu nesnel olguyu kabul etmektir.

Gerçekten yeryüzünde, 1917 yılına kadar, salt **kapitalizmin egemenliği** sözkonusuydu. Batı'nın sanayi toplumlarında siyasal iktidarı elinde tutan burjuva sınıfı, tüm dünyayı egemenliği altına alan bir düzen kurmuştu. Bu düzenin, ileri Avrupa ülkeleriyle Birleşik Amerika dışındaki halklara dönük yüzünü **emperyalizm** ve **sömürgecilik** oluşturuyordu.

1917'de ilk kez kapitalist dünya çatlar. Rusya'da patlayan devrim, yeni bir güç odağı yaratır yeryüzünde. Burjuva sınıfının iktidarına karşı, tarih, ilk kez **emekçilerin iktidarının** kuruluşuna tanık olur böylece. O günden bu yana, sosyalist dünya gittikçe büyüdü; koskoca Çin, devrimini gerçekleştirdi. Bugün bir milyarı aşkın insan kapitalizmin karşısına geçmiştir. Kapitalizmin egemen olduğu çoğu ülke ise, içindeki **sosyalist muhalefetin** gelecekteki iktidarına gebe. Kapitalizmin vaktiyle sömürdüğü ve bu gün de çeşitli yollarla sömürüsünü sürdürmeye çalıştığı dünya halkları da, emperyalizme her gün yeni bir darbe indirerek, onu geriletmekte.

Bütün bu gelişmeler, düşünce dünyasını da etkilemez olur mu?

Etkilemiştir elbette.

19. yüzyıl ortalarından başlayarak, düşünce dünyasına yeni bir görüş, yeni bir dünya görüşü doğar: **Marksizm.** Ve yanısıra yeni bir düşünme yöntemi de getirir. Nasıl, Modern Çağ'a girerken, düşünce dünyasında, —Descartes'ın öncülük ettiği— bir «yöntem kavgası» yapılmışsa, Marksizmin ortaya çıkışıyla da, insanlık, **«doğru düşünebilmenin yolu»** üzerine bir kez daha eğilir. Ve bugün, Marksizmin önerdiği düşünme yönteminin, özellikle çağımızın sorunlarını anlamakta ve onlara gerçekçi çözümler getirmekteki değerini, artık bütün aklı başında olanlar kabul ediyorlar. Bu düşünme yöntemine sırt çevirerek tarihî ve toplumsal araştırmalar yapılamaz, giderek bilim yapılamaz denmektedir.

Ne zaman bu konu açılsa, önce, Varoluşçuluğun büyük temsilcilerinden olan —ve bugün de yaşayan— **J. P. Sartre**'ın, son büyük eserlerinden birinde, «Diyalektik Aklın Eleştirisi»nde söyledikleri gelir aklıma:

> «Tarihte Descartes ile Locke'un dönemi olmuştur; Kant'ın ve Hegel'in dönemi olmuştur. Nihayet —içinde yaşadığımız— Marx'ın dönemi gelmiştir. Bu üç felsefenin üçü de, sırasıyla, bütün bir düşünceyi besleyen tarla ve bütün bir kültürün ufku oluyor. Daha önce söyledim, şimdi de tekrarlıyorum: İnsanlık tarihinin tek geçerli yorumu diyalektik maddeciliktir.» «Ve çünkü —yine Sartre'a göre— gerçekliğin kendisi Marksisttir ve Marksizm, —hiç olmazsa çağımız için— aşılmaz durumdadır.»

Böyle söylüyor J. P. Sartre, hem de bir burjuva filozof olarak böyle söylüyor.

Biz ne yapmışız ve yapıyoruz ?

Bizde, Marksizm, öteden beri bir **«zabıta vakası»**dır; Marx'ın arkasında ceza kanunu, polis ve savcılar vardır. İnsanlığa yeni bir düşünme yöntemi öneren kişiyi böyle karşılarız ülkemizde. «Kökü dışarda ve zararlı ideoloji» denilerek küfredilir kendisine ve koğuşturulur. Ama bu arada, —«milliyetçilik» de dahil olmak üzere— hemen bütün düşünce akımlarının bize dışardan geldiğini unuturuz. Ve bir şeyi daha unuturuz: İnsanlık eğer, yeni bir düşünce biçiminin ihtiyacı içine girmişse, bunun yasalarını Marx ya da Engels olmasa bir başkası bulacaktı. Gizli kalmasına imkân var mıydı bunların?

Ülkemizde bütün bunlar olur ve arkasında da «bilimde geri kaldık, bilim yapılmıyor» diye yakınılır. Çağının düşünce dünyasına, o

dünyadaki yöntem aranışlarına sırtını dönmüş bir toplumda bilim elbette yapılamaz. Türkiye'de yapılan da bilim değil —bir ünlü yazarımızın deyişiyle— **«lâfbilim»**dir.

Aslında sanayileşmemiş ve —en başta— o yüzden çağının gerisinde, giderek dışında kalmış bir toplumun dramıdır bu. Ama Türkiye sanayileştikçe, onun toplumsal, siyasal, giderek ideolojik sonuçları da —ister istemez— kendini kabul ettirecektir. Kaçınılmaz bundan. Gericiliğin ve yobazlığın bugünkü karanlığından, çağımızın aydınlığına da o zaman çıkacağız.

Gençler, siz şimdiden tanıyın çağınızı ve sahip çıkınız ona!

MİLLİ BAĞIMSIZLIĞA İNANMAK

Gençler,

Çağımız **millî bağımsızlık savaşlarının** çağıdır aynı zamanda. Asyası, Afrikası, Latin Amerikası ile, dünya halkları, emperyalizme karşı bağımsızlıklarını elde etmenin kavgasını veriyorlar. Bu kavga, dün emperyalizmin işgalci ordularına karşı veriliyordu; bugün çok-uluslu ortaklıklarına, IMF'sine, AET'sine, NATO'suna, CENTO'suna. Dün siyasîydi, bugün hem siyasî, hem iktisadî, giderek kültürel. Dün emperyalizmin «eski»sine karşı savaşılıyordu, bugün «yeni»sine. Ama düşman aynı düşmandır; kılık değiştirmiştir sadece..

Millî bağımsızlık savaşları içinde apayrı bir yerimiz vardır bizim. Gerçekten biz, emperyalizme karşı, tarihte ilk kez millî bağımsızlık savaşının bayrağını yükseltmiş bir milletiz. Tarihimizde bize gurur veren en şerefli sayfalar, aslında o savaşın yazılı olduğu sayfalardır. Tarihle öğünmek gerekirse, başta onunla öğünmeliyiz. Millî bağımsızlık savaşımız; halkımızın devrimci tarihinin bir parçasıdır. Bu devrimci mirası savunmalıyız.

Tarihte ilk millî kurtuluş savaşı vermiş bir toplumuz ama, sonra gene emperyalizmin pençesine düşmüşüz. Emperyalizmin, —yerli işbirlikçi sınıfların aracılığıyla— ekonomiden eğitime kadar, her alanda egemen tepeleri ele geçirmiş bulunmaktadır bugün. Ülkemiz bir yarı-sömürge ülke durumundadır; ve işin asıl acı yanı, **kafalar da sömürgeleşmiştir.** Onun içindir ki, emperyalizme karşı bir bağımsızlık savaşı vermenin zorunluğu bugün de vardır. Ve o yüzdendir ki, Türkiyeli bir insan için, millî bağımsızlığa inanmak, giderek anti-emperyalist olmak, çağdaşlığın, çağdaş bir kafa taşıyor olmanın ölçütlerinden biridir bugün.

Burada önemli bir nokta üzerinde durmak isterim: Milliyetçiliğin **«gerçek»** olanı ile **«sahte»** olanını birbirinden iyi ayırmalıyız. Biri, Milli Kurtuluş Savaşı'mızda olduğu gibi —emperyalizme karşı savaşta etkili silahlardan biridir ama; ötekisi gericiliğin, giderek faşizmin işine yarar. Sonuçta kârlı çıkan da gene emperyalizm olur.

Türkiye'de böyle bir durumla karşı karşıyayız bugün.

Gerçekten, egemen sınıfların çaresizliği ve korkusudur ki, faşizmi gündemine alıp, palazlandırmaya götürmüştür ülkemizde onu. Faşist güçler, okullardan devlet dairelerine varıncaya dek, —kanserin bedende yayılışı gibi— yayılır, militanlarıyla terörün her türlüsünü sürdürürken; bir yandan da, şoven ve sahte bir milliyetçilik silâhına sarılarak, çoğunlukla genç kafaları bulandırmakta, hedef şaşırtmaktadır. Toplumun orta ve aşağı kesimlerinden, daha çok kırsal alanların dışa kapalı kasabalarından gelip «hızla değişen, kentlileşen, dıştan ve içten sömürülen bir toplumun ezikliğinde tutunacak sağlam bir dala, olumlu ve yaratıcı bir örgütlenmeye susamış» yüzlerce genç, aslında temiz ve iyi niyetli gençler, kafalarına tıkıştırılmış şeyleri milliyetçilik sanarak, ilerici ve devrimci düşünceye saldırmakta, son analizde, emperyalizmin ve onun işbirlikçilerinin değirmenine su taşımaktadırlar.

Kapitalizme ve emperyalizme karşı olduklarını söyleyen, arkasından da kalkıp «Sınıf yok, millet var. Kahrolsun komünistler!» diye haykıran ve bununla da milliyetçilik yaptıklarını sanan bu —bilinçsiz— gençlere şunu anlatamıyoruz:

Sınıf ve millet gerçeğini iyi kavramak, milliyetçinin görevidir. Biri, insanın toplumdaki yerini, öteki yaşadığı toplumun yeryüzündeki yerini saptamaya yarar. Her ikisinin de bilincine varılmalıdır. Çünkü, ne birincisi ikincisiz olabilir; ne ikincisi birincisinden ayrılabilir. Bilinç bir bütündür. Yarım bilinçle çağdaş insan olunamayacağı gibi, geri kalmış bir ülkede iç ve dış sömürüye de karşı çıkılamaz. Emperyalizmin ve faşizmin büyük yalanı, sınıf

gerçeğine karşı çıkmakla başlar. İnsan toplumlarında sınıfları yadsımak, cehaletten başka bir şey değildir. Bir millette sınıfının bilincine varamayan kişi, milliyetçilik bilincine de varamaz.

«Sınıf yok, millet var!»

Bu yalan, insanları uyutmak ve bilinçleri köreltmek için uydurulmuştur. İnsanı insana, yurdumuzu da emperyalizme sömürtmek isteyenlerin felsefesidir bu.

Gençler, faşizme karşı uyanık olunuz!

LAİK OLMAK

Gençler,

Çağdaşlığın, çağdaş bir kafa taşıyor olmanın bir ölçütü de «laik» olmaktır.

Nedir laiklik?

Laikliğin belli başlı iki anlamı vardır:

Bir anlamıyla laiklik, kişilerin dinî inanç ve kanaatlerinden dolayı kınanmaması, farklı işlemlere tâbi tutulmaması, herkesin —kamu düzenini bozmamak koşuluyla— serbestçe ibadette bulunabilmesidir.

Laikliğin ikinci anlamı da, dinle devlet işlerinin ayrılması, daha doğrusu dinin devlet işlerine karıştırılmaması demektir.

Her iki anlamıyla da laiklik, önce Batı'da doğmuş ve gelişmiştir. Batı'nın tarihi, gitgide gelişen bir laikleşmenin tarihidir, bir bakıma. Biz de Batı'dan almışız bu ilkeyi. Ne var ki, Batı'da toplumsal gelişmenin doğal bir sonucu iken, bizde, üstyapıda kalan değişikliklerden biri olmuştur laiklik. Gerçekten Batıcılar, batılılaşalım derken, Batı'nın özellikle askerî, siyasî, pedagojik bazı kültürel kurumlarını aktarma yoluna gitmişler, bu arada laikliği bir kurtuluş ilkesi olarak görmüşlerdir. Gerçi sorulabilir: Değişik bir üretim tarzının meydana getirdiği üstyapı kurumlarını, temelde o üretim tarzına sahip olmadan —olduğu gibi— kabul etmek, bunları topluma yerleştirmeye çalışmak ne ölçüde bir reformdur?

Yerinde bir sorudur bu. Ancak, buradan hareketle, laiklik ilkesinin, bir üstyapı kurumudur diye yararsızlığını ileri süremeyiz; ülkemizde akılcı, ilerici ve devrimci düşüncenin gelişmesindeki yararını gözden uzak tutamayız. Hele, laiklik ilkesinden verilen ödünlerin, açılan gediklerin, **«maneviyat»** kisvesi altında hareket eden, ama aslında halka karşı olan gerici güçlere nasıl yaradığını, —özellikle son yıllarda— bir kez daha gördükten, bu dramı bir kez daha yaşadıktan sonra, biz laikliğe, bir üstyapı kurumu olarak da sahip çıkmak zorundayız.

Türkiye'de, halk kitlelerini aydınlardan kopmaya götüren **«tarihî yanılgı»**yı bir yerde elbette gidermek gerek; ama, bunun yolu, laiklikten ödün verip, gerici güçlere yolları açmak, kitleleri onların manevî, giderek maddî sömürülerine terketmek değil herhalde.

Dini, kişilerin, —her zaman saygı duyulması gereken— bir inanç sorunu, bir vicdan sorunu olmaktan çıkarıp, bugün de geçerli bir toplum felsefesi, giderek bir siyaset felsefesi olarak düşünmek ve uygulanmasına kalkışmak gericiliktir, çağdışıdır. Türkiye, bugün, yalnız faşizm tehlikesiyle değil, böylesine bir **dinî gericilik** tehlikesiyle de yüzyüzedir. Tırmanan yalnız faşizm değil, aynı zamanda dinî gericiliktir de. Ve o yüzdendir ki, yalnız faşizme karşı değil, bu tür gericiliğe karşı da mücadele zorunluğu vardır.

Gençler, gericiliğe karşı da dikkatli olunuz!

DEMOKRASİYE İNANMAK

Gençler!

Çağdaşlığın, çağdaş bir kafa taşıyor olmanın bir başka ölçütü de; demokrasiye inanmaktır.

Nedir demokrasi?

Demokrasinin birçok tanımı yapılmış. Bunlar içinde, hemen hemen hiç eskimeyenlerden biri, Birleşik Amerika'nın eski başkanlarından Abraham Lincoln'un yaptığı tanım. Ona göre, demokrasi, «halkın, halk tarafından, halk için yönetimi»dir. En kısa deyimle, toplumun yönetiminde halk iradesinin ağır basması demek demokrasi. Böyle bir iradenin ağırlığını kabul etmeyen her türlü azınlık, giderek kişisel yönetimlerin karşıtı oluyor bu rejim: Aristokrasi, oligarşi, despotluk, monarşi, diktatörlük.. demokrasiye aykırı, giderek halka karşı rejimler.

Çağımızın en çarpıcı özelliklerinden biri, demokrasi düşüncesinin çok hızlı biçimde yayılması olmuştur. Demokrasi hakkında bugün birbirinden farklı yorumların bulunmasına karşın, 20. yüzyılın sona ermek üzere olduğu şu yıllarda, artık demokratik olmadığını, ya

da demokratik olmak için çaba göstermediğini ileri süren rejim yok gibidir. 20. yüzyıl biterken —şu ya da bu biçimiyle— demokrasi, hemen hemen her yerde tek «meşru» rejim biçimi olarak kabul ediliyor. Demokrasiye inanmamak, çağımızın «ayıp»ları arasında artık. Aslında, kitlelerin bütün haşmetiyle tarih sahnesine çıktıkları bir yüzyılda bundan daha doğal ne olabilir?

Demokrasinin başta iki gereği var: **Düşünce özgürlüğü** ve **serbestçe örgütlenmek.** Kitleler ki, başta işçi sınıfı ile yoksul köylüler olmak üzere, **emekçi halk**tır. Gerçek bir demokrasi de, emekçi halkın özlemlerini rahatça ortaya koyabildiği bir demokrasidir. Bir toplumda, düşünce ve örgütlenme özgürlüğünden, emekçi halk değil de, yalnız egemen sınıflar ve tabakalar yararlanabiliyorsa, o toplumda —«biçimsel» anlamda bile— bir demokrasi yoktur. Bu bakımdan, Türkiye'de ne dün demokrasi vardı, ne de bugün var.

Türkiye'de demokrasi yoktur ama, demokrasiyi kurmanın ve yaşatmanın kavgası vardır. Egemen sınıflar, o kavgayı verenlerin karşısına yasaklarla çıkmışlardır hep. Düşünce yasaklarından başlayarak yığınla yasaklarla. Bugün, insanların can güvenliğini bile kaldıracak boyutlara erişmiştir demokrasiye karşı güçlerin öfkesi..

Başarıya ulaşacak mıdır bu tür girişimler?

Hayır.

Sonunda, emeğin asıl sahipleriyle, emeğe inananlar, o **tek yaratıcı** olan, öyle olduğu için de **toplumda en şerefli, en yüce değer olan emeğe** inananlar, onun hakkı olan gerçek demokrasiyi ülkemizde de kurmayı başaracaklardır bir gün. Demokrasinin gerçek dostları, emeğin dostlarıdır.

Gençler, emeğin en yüce değer olduğuna inanınız, onun hakkı olan demokrasiye inanınız!

***

Gençler,

İşte çağdaşlığın, çağdaş bir kafa taşıyor olmanın «asgari» ölçütleri..

Bunlara kendim de inandığım için, sizlerin bu ölçütlere göre yetişmeniz için çaba harcayacağım. Çağdaş düşünen birer insan olmanızı isterim. Ancak unutmayınız ki, çağdaşlık, bir takım erdemleri kendisinde toplayıp, sonra da bir kenara çekilip, olup biteni «temaşa» etmek demek değildir. Çağdaşlık, **çağdaşlık uğruna verilen kavgaya katılmayı** da gerektirir. Dünyanın her ülkesinde olduğu gibi, bizim ülkemizde de çağdaşlığın kavgası verilmektedir. Bu kavgaya siz de katılacaksınız. Çağınızın kavgası sizin de kavganızdır.

«Bana ne kavgadan? Ben mutluluğuma bakarım» demeyiniz.

Unutmayınız ki, kişisel mutluluğu toplumdan, giderek dünyadan soyutlamak imkânsızdır. İnsan, çevresiyle birlikte mutluluğa ulaşır, çevresiyle mutsuzlaşır. Tek başına mutluluk yoktur. Yaşamak, çevreyle canlı arasında bir uyum sağlanırsa güzeldir. Çevresiyle çelişkiye düştü mü, hayvan bile mutsuzlaşır. Yoksulluk, acı ve gözyaşlarıyla dolu bir toplumda ve dünyada, bir parça insan yüreği taşıyorsanız, tek başına nasıl mutlu olabilirsiniz? Sömürülen, ezilen ve horlanan insanlar için daha güzel bir dünya, daha insanca bir düzen aranışı içine nasıl olur da girmezsiniz?

Gençler,

Sömürüye ve emperyalizme karşı dirençlenmenin, özgürlük ve bağımsızlık savaşının dışında mutluluk aramayın, bulamazsınız çünkü..

Sizlere, çağdaşlığın doğrultusunda mutlu bir hayat, bütün bir ders yılı boyunca da başarılar dilerken, sözlerimi, **Ayhan Kırdar**'ın bir şiiriyle bitirmek isterim:

Ey gecenin beşiğinde salladığımız çocuk
Ak umudumuzla kundakladık seni
Yeşeren bir fidansın şu kara-toprakta
Öz kanımızla suladık seni.
Bak
başucunda annen zaman
Dayamış gergin göğsünü ağzına
Yudumladığın günlerle büyü yavrum
büyü de gel
Kışı bahar eyle
Bas şu boynu-bükük başlarımızı
o sımsıcak bağrına
Saatin akrebi geceyi ısırıyor
Sızıyor kirpiklerinden şafağın aydınlığı
Şurda
ne kaldı ki
yarına... ■

NİÇİN DİYALEKTİK?

Bir süredir çeşitli dergilerde yayımlanan felsefe ve edebiyat yazılarını bir kitapta topladı Füsun Altıok: **Niçin Diyalektik.** (Çağdaş yayınları, Aralık 1977, İstanbul, 272 sayfa, 25.— lira) Genellikle deneme anlayışını sürdüren bu yazılarda bağnazlığa düşmeyen, ele aldığı sorunu belli bir kültür bağlamı içinde tartışıp değerlendiren, kolay sonuçlara varmaktan kaçınan bir felsefeciyle, edebiyat eserine yaklaşırken duyarlığını yitirmeden bilimsel olabilmeyi başaran bir eleştirmen buluyoruz. Kitabın adından da anlaşılacağı gibi, yazar hem felsefede, hem de bilim ve sanatta diyalektik yöntemin benimsenmesinden yana. Ne var ki, bir takım sloganları ya da herkesin kolayca ezberlediği kuru bilgileri tekrarlayarak değil, diyalektik düşüncenin gerçekten özümlenmiş ilkelerinden yola çıkarak, bu ilkeleri sağduyu ve bilimin ışığında tartışarak savunuyor görüşlerini. Ayrıntılı analiz gerektiren bazı konularda yeterince irdeleyici olmamasına, bir bakıma deneme türünün gereği sayabileceğimiz genellemelerle yetinmesine karşın, özetlemecilikten, daha da önemlisi yüzeysellikten alabildiğine uzak durmaya çalışıyor. Bence, bu tutum kültür ve sanat konularına yönelik yazılarda daha belirgin. Örneğin «Öz-Biçim Tartışması Ne Getirir?» başlıklı yazı kısa bir değinme niteliğinde. İlk bakışta, bu kadar önemli bir sorunun üç sayfanın dar sınırları içinde tartışılabileceğine pek inanamıyor insan. Ama Füsun Altıok deneme türüne yoğunluk kazandırmayı bilen bir yazar. Sorunu en can alıcı noktasından kavrayarak temele inmeyi, konuyu en önemli boyutlarıyla derleyip toparlamayı başarıyor. İçerik-biçim ilişkisinin diyalektik bütünlüğünü vurguladıktan sonra, şöyle dile getiriyor düşüncesini:

«Sanatla iletilenin, aktarılanın kendisi, iletmenin ve aktarmanın niteliği ve yeğinliği ile ayrıştırılmaz bir bütünlük sunmaktadır. Biçim aslında ham madde olup da, yoğrularak son durumuna getirilen bir şey değildir. Biçim adını; özü aktarmanın nitelik ve yeğinliği için kullanmak yerinde olur. Böyle bakılırsa, ne biçimsiz bir özden, ne özsüz bir biçimden sözedilebilir. Öz, biçimi belirler ilkesi de temelsiz kalır. Öz ve biçim birlikte, bir sanat ürününün özgüllüğünü ve tekliğini belirler çünkü. (...) Şu halde, biçim özün aktarılabilirliğidir ve bir sanat yapıtında özle biçimin ayrılmaz bir bütünlüğü vardır.» (s. 156)

İçerik biçimi belirler ilkesi, temelde geçersiz bir ilkedir gerçekten. Sanat eserini oluşturan bu iki ögeyi birbirinden ayırmak, içeriğin biçime göre önceliğini savunmak diyalektik maddeci değil, mekanist bir görüştür. Altıok'un da belirttiği gibi, sanatta ne içeriksiz bir biçim, ne de biçimsiz bir içerik öngörülemez çünkü. Sanat eserinin değişme sürecinde görece bir öncelikten, değişen içeriğin oluşma sürecindeki yeni biçimi belirlemesinden söz edebilir ancak. O da, ne değişen içeriği, ne de bu içeriğe uygun düşecek yeni biçimi tamamlanmış, son noktası konmuş dural bir kendilik olarak görmemek koşuluyla.

Ernst Fischer **Sanatın Gerekliliği**'nde bu konuya dikkati çekmiş, sanat tarihinden verdiği örneklerle içerik ve biçim değişmelerinin sosyo-ekonomik nedenlerini açıklarken yeni biçimleri yeni içeriklerin belirlediğini, ama sanat eserinde içerik-biçim ilişkisinin diyalektik bir bütün oluşturduğunu savunmuştur. (Bkz. **A.g.e.**, de yay., çev: Cevat Çapan, s. 141 ve 153) Aynı bakış açısına, Marksist estetik üzerine sanıldığından çok daha fazla kafa yormuş Nâzım Hikmet'de de raslarız. **Memleketimden İnsan Manzaraları**'nı yazarken içerik-biçim ilişkisini yeniden ele alan şair, Kemal Tahir'e gönderdiği mektuplarda biçim sorununun ancak «muhtevadan şekle doğru» gidilmekle çözülebileceğini üstüne basa basa tekrarlar. Ama hemen şu cümleyi de ekler ardından: «(...) Tabii şeklin muhteva üzerindeki mukabil —fakat kemiyetteki— tesirini de unutmayarak.» **(Kemal Tahir'e Mektuplar,** Bilgi yay. s. 93) Aynı yıllarda Memet Fuat'a yazdığı bir mektupta ise soruna diyalektik anlamda bir çözüm getirerek biçimle içeriğin birbirinden ayrılmazlığını, birinin öbürünün ön koşulu sayılması gerektiğini belirtir: «(...) Şeklin nasıl olacağını tayin edecek muhtevadır. Tabii bu metodoloji bakımından böyledir, yoksa şekille muhteva bir birliktir.» **(Memet Fuat'a Mektuplar,** de yay. s. 65)

Diyeceğim son yıllarda ülkemizde yeniden gündeme gelen ve ne yazık ki çoğu Marksist tarafından mekanist bir yaklaşımla ele alınan içerik-biçim ilişkisini doğru değerlendiriyor Füsun Altıok. Kısa bir değinme yazısında da olsa, sorunu diyalektik yaklaşımın çağdaş ışığında temellendirebiliyor. Üstelik «felsefe yapmadan», yalın, yalın olduğu ölçüde de yetkin bir anlatımla gerçekleştiriyor bunu. «Öz-Biçim Tartışması Ne Getirir?» başlıklı yazı Füsun Altıok'un diyalektik maddeci düşünceyi özümlemesine somut bir örnek olarak gösterilebilir. Aynı durum, ilgiyle okunmalarına karşın kitaba çok şey katmayan polemik yazıları bir yana bırakılırsa, öbür bölümlerde de sözkonusu. Ne var ki, doğrudan felsefeye yönelik yazıların bir çoğunda görüşlerini daha bir açmasını, ele aldığı so-

runu bazı yeni yaklaşımların, tartışmalara yol açan değişik tutumların ışığında yeniden irdelemesini beklerdim Füsun Altıok'dan. Örneğin «Dünya Görüşleri Neler Getiriyor» başlıklı yazı birçok yönden aydınlatıcı, ama eksik. Yazar tarih boyunca insan düşüncesine egemen olmuş iki ana eğilimi, felsefe tarihinin uzlaşmaz görüşleri idealizm ve maddeciliği açıkladıktan sonra, çağımızda diyalektik yöntemle zenginleştirilen maddeciliğin dünyanın dönüştürülmesindeki etkin rolüne dikkati çekiyor. Ama diyalektik maddeciliği savunan düşünürler arasındaki görüş ayrılıklarına, örneğin Marx'la Engels'i aynı biçimde değerlendirmeyen, diyalektik çelişkinin Engels'in belirttiği gibi evrensel bir nitelik taşıyamayacağını, yani hem doğada hem tarihte değil ancak toplumsal gelişmenin belli dönemlerinde (diyelim kapitalist toplumdaki sermaye-emek çelişkisinde) bulunabileceğini öne süren, Kant'dan aldığı gerçek karşıtlık (opposition réélle) kavramıyla Engels'in **Doğanın Diyalektiği** adlı eserini çürüten, doğada diyalektik anlamda çelişki olmadığını vurgulayarak tarihî maddecilikle diyalektik maddeciliği birbirinden ayıran bir Colletti'ye, ya da Lenin'in Materyalizm ve Amprio-kritisizm deki görüşlerinin Kant-öncesi, doğacı bir metafizik anlayışından kaynaklandığını kanıtlayan bir Sartre'a değinmiyor. Gerçi yazının başında, amacının bir felsefe tarihi dökümü yapmak olmadığını belirtiyor Altıok. Ama Marksistlerin diyalektik maddecilik konusundaki görüş ayrılıklarına değinmediği için, yazısından günümüzdeki diyalektik maddeci düşüncenin bağdaşık bir bütün olduğu sonucu çıkıyor. Oysa Mehmet Ayhan'ın **Birikim**'de yayımlanan «Çelişki Üstüne» yazısının yol açtığı tartışma, Murat Belge, Asaf Savaş ve Sevan Nişanyan'ın yine aynı dergide yayımlanan cevapları, çelişki kavramı ve çelişkinin özgül nitelikleri konusunda önemli görüş ayrılıkları bulunduğunu ortaya koydu. Bu görüş ayrılıkları, Batı'daki Marksist düşünürlerin yeni tez'erinden kaynaklanıyordu genellikle.

Aynı şey «Özgürlük ve Yabancılaşma», «Düşüncenin Yabancılaşması», «Dogmatizm Yenilmelidir» başlıklı yazılar için de sözkonusu. Füsun Altıok bu yazılarda Marksistler arasında tartışılan önemli sorunları, özellikle de yabancılaşma, özgürlük, hümanizm v.b. kavramları yetkinlikle ele alıyor. Birçoğuna benim de katıldığım görüşler öne sürüyor. Ne var ki, Althusser'in hümanizm/Marksizm, İdeoloji/bilim ayrımını, yalnızca Henri Lefebvre'in «Marksizm ve Fransız Düşüncesi» adlı eserine dayanarak eleştirmesinin biraz hafif kaldığı, yeterince inandırıcı olamadığı da bir gerçek. Çağımızda Marksizm üzerine yapılan teorik tartışmaların en önemlilerinden biri hiç şüphesiz hümanizm konusunda odaklaşanıydı. Marx'ın eserini «epistemolojik kopma» diye adlandırdığı bir eksene göre iki ayrı düzeyde — Hegelci dönem **(1844 Elyazmaları)** / Olgunluk dönemi **(Kapital)** — ele alan, ilkiyle ikincisi arasında süreklilik değil karşıtlık olduğunu tanıtlamaya çalışan, Marksizmin hümanist niteliğine ağırlık veren eğilimin Yirminci Kongre'ye karşı aydınlar arasındaki bir «sağ» tepkiden kaynaklandığını öne süren Louis Althusser'in tezleri, bu ilginç tartışmayı yeniden gündeme getirdi. Murat Belge'nin **Halkın Dostları** dergisinde yayımlanan (Bkz. sayı: 13) «Marksizm Hümanizm Değil'dir» adlı yazısından bu yana; özellikle de sosyalist bir hümanizmanın kurulabilmesi için yabancılaşmanın ortadan kalkması gerektiğini, sosyalizmin de asıl amacının bu olduğunu öne süren Goldmann, Fromm, Bloch, Lukacs gibi yazarlara karşı son yıllarda **Birikim**'de okuduğumuz Althusserci «teorik antihümanizm» tezinin yaygınlık kazanmasından bu yana, hümanizm sorunu ve ona bağlı olarak tartışılan yabancılaşma, özgürlük v.b. kavramlar ülkemizde de önem kazanmaya başladı. Füsun Altıok'un sözkonusu tartışmayı işte bu bağlamda ele almasını, üstü kapalı bir biçimde dogmatizmle suçladığı Althusserci görüşü Lefebvre'e dayanarak değil, daha inandırıcı kanıtlar göstererek, örneğin bir Yunus Emre'nin, bir Pir Sultan Abdal'ın şiirlerindeki **DOST** kelimesinin kavramsal içeriğini örnek vererek, ya da Mevlâna'daki hoşgörü anlayışına dikkati çekerek eleştirmesini beklerdim.

Başta **Niçin Diyalektik**'in bir derleme kitabı olduğunu, yazarın çeşitli dergilerde yayımlanmış deneme türündeki yazılarını bir araya getirdiğini söylemiştim. Bu durum kitabın bütünlüğünü pek engellemiyor. Altıok'un yazıları felsefeden şiire, öyküden güzel sanatlara, hattâ müziğe kadar belli bir kültür sorunsalı çevresinde kümelenliyor çünkü. Yazar ele aldığı her sorunu, şiir ya da felsefe kitabı olsun yakınlık duyduğu her konuyu, beğenisiyle olduğu kadar kendi dünya görüsü ve kültür anlayışıyla da kaynastırmasını biliyor. Ama çağdaş Türk Edebiyatıyla ilgili yazılarında belli bir özneliğin öne çıktığını belirtmeliyim yine de. Bu özne'lik Füsun Altıok'a çoğu felsefecilerimizde, bilim adamlarımızda olmayan bir esneklik, sanat eseri karşısında bir beğeni üstünlüğü kazandırıyor. Hattâ diyebilirim ki, edebiyatla kurduğu organik ilişki felsefeye bakışını da etkiliyor Altıok'un. «Bu yarı fantezi elbette bir eleştiri yazısı değil» diverek önemsemediği, daha doğrusu önemsemez göründüğü «Kokular ve Öyküler» başlıklı denemesinin felsefeyle şiirin dolaylarında gezindiğini, her ikisinden de izler taşıdığını hiç çekinmeden öne sürebilirim. Bu denemesinin bir yerinde şöyle diyor yazar:

«Öyküde allegori mutlakiyet, simge meşrutiyet, imge demokrasidir. Bunların hepsine de edebiyat etkinliği içinde yer vardır. Ama çağrışım anarşidir.» Az ilerde de şunları ekliyor:

«Çağrışımı bile-isteye kullan-

mak ve öykünün dokusuyla güdülemek zordur ama, bu zorluğun üstesinden gelmiş bir öykü, okuyana edebiyattan başka hiç bir şeyin sağlayamayacağı özgül bir dünya sağlar.» (s. 180-181) Bu satırlarda, edebiyata karşıdan bakıp roman ya da hikâyeden genel sorunlar çıkaran bir felsefeci tavrından çok, yazmak diye adlandırdığımız pratik etkinliğin sorunlarıyla yakından ilgili, bu etkinliğin kaygılarını, güçlüklerini paylaşan bir yazar-eleştirmen tavrı gizli. Bazı çağdaş hikâyecilerimizin eserlerini, uyandırdıkları koku çağrışımları açısından betimleyişindeyse gerçek bir yaratıcılık sözkonusu:

«Kokunun kimyasını bulan öykücü Nezihe Meriç. Ovulmuş tahtalardan arap sabunu, çocuklardan mis gibi hacı şakir, evlerden patlıcan-biber kızartması, sofralardan taze doğranmış domates-hıyar, dereotunane kokusu gelir. Kadın eli değmiş öykülerdir. Yalnızlık çektirmezler.

«Oğuz Atay'ın kokuları kitap yığınlarının biriktirdiği toz, meşin, mürekkep, sepya kokularıdır. Hiç yağmur yağdırmaz. Kokularını yıllandırır. Kendi ister bunu. Ondurmaz ama oldurur. Elhak has yazardır.

«Selim İleri naftalin kokar. Yüce gönüllüdür. Öyküsünü okurun kendi anılarında bulacağı tehassürlere, tehasüslere feda edebilir. Bir hatıra zevki vardır kederinde.

«Bekir Yıldız da denetlemez öykülerinin kokularını. İkinci sigarası, tezek, barut, kan, sanayileşmek isteyince de makine yağı kokutur. Kapalı yerde fazla dayanılmaz ona.

«Leyla Erbil de işin aromasını kaçırır. Ter... ter... ter. O teklif etmese de hemen ardından deodorant, Aqua Velva, lavanta kokusu duyarsınız. Gusulün modası geçtiğinden olacak.»

Yaptığım alıntılardan da anlaşılacağı gibi felsefeyle eleştiri, düşünceyle yaratıcılık arasında gidip gelen, bir yandan öznelliğe ve zekâya, öte yandan belli bir kültür ve dünya görüşüne dayanan denemeleriyle ilginç bir yazar olduğunu kanıtlıyor Füsun Altıok. **Niçin Diyalektik**'i asıl bu yönüyle değerlendirmek gerek.

NEDİM GÜRSEL

Vietnam Kamboçya savaşı bütün dünyadaki devrimcileri derinden sarstı ve üzdü. İngiliz Komünist Partisi yayın organı olan **Morning Star** gazetesinde olayla ilgili bir haberi sunuyoruz. Gazetenin sorumluluğu Kamboçya'da bulduğu, ayrıca herkesin kulağına gelen kıyım haberlerinden kaygı duyduğu anlaşılıyor. Ama bütün bunlar, iki halkın kardeşliğinin sağlanması için barış görüşmelerin başarıya ulaşması perspektifiyle, çok ılımlı ve tarafsız kalmaya titizlik gösteren bir dille an latılmış.

VİETNAM - KAMBOÇYA SINIR ANLAŞMAZLIĞI

Vietnam - Kamboçya sınırındaki kan dökümü, Hindiçini halklarını emperyalist saldırganlığa karşı verdikleri savaşta destekiemiş herkeste kaygı uyandırdı.

Hindiçini uluslarının dostlarını özellikle endişelendiren nokta, sadece çatışmanın haldeki apaçık keskinliği değil, bu çatışmanın şimdi açıklandığı üzere 1975 Mayıs'ının başlarında başlamış olduğu gerçeğidir. Söylendiğine göre bu tarihte Kamboçya kuvvetleri Vietnam adalarına saldırmıştı.

Bu tarih, Güney Vietnam'ın nihaî kurtuluşundan sadece birkaç gün ve Phnom-Pen'deki Lon Nol kukla diktatörlüğünün çöküşünden ancak üç hafta sonrasına tekabül etmektedir.

Aylar süren işgüzar ve sorumsuzca spekülasyondan sonra Batı'daki yorumcular anlaşmazlığı şişirmek için en küçük fırsatı bile kullanma telaşı içindedirler.

Vietnam kuvvetlerinin Kamboçya'nın haldeki liderlerini devirmek amacıyla Phnom-Pen'e ilerlediği, Kamboçya silahlı kuvvetlerinin dörtte birinin imha edildiği ileri sürüldü. Bu çatışmanın aslında Çin ile Sovyetler Birliği'nin «vekiller düzeyindeki savaşı» olduğunu iddia ettiler.

Reuter Raporu

Reuter ajansının geçen haftanın sonunda Bangkok'dan bildirdiğine göre: «Vietnamlıların büyük bir Kamboç kentini aldıklarına ya da Phnom-Pen'i alma niyetlerinin göstergesi olmak üzere Mekong ırmağını geçtiklerine dair bir kanıt yoktur.»

Kamboçya ile Vietnam'ın dostları, çarpışmanın gerçekten son bulacağını ve iki tarafın Vietnam'dan gelen görüşme çağrısını önemle ele alacağını ummaktadırlar.

Savaştan yıpranmış her iki ülkenin de en son ihtiyacı olan şey, sınırlar nedeniyle şiddetli çatışmadır.

Pekin'in Demokratik Kamboçya'nın Vietnam Sosyalist Cumhuriyeti ile diplomatik ilişkilerini kestiği yolundaki bildirisine kadar her iki taraf da sınır çarpışmaları hakkındaki haberleri doğrulayan hiçbir açık ifadede bulunmamışlardı.

Resmî Vietnam demeçlerinde Kamboçya ile ilişkilerin hayatî öneminden söz ediliyordu. Vietnam Dışişleri Bakanı Nguyen Duy Trinh, Komünist Parti'nin 1976 sonlarında Hanoi'de toplanan dördüncü kongresinde şöyle diyordu:

«Üç ülke (Vietnam, Laos ve Kamboçya) ulusal demokratik devrim aşamasında ortak düşmana karşı her zaman yakın dayanışma ve güçbirliği ilişkilerinde bulundular. Birlikte savaşıp birlikte zafere ulaşmalarıyla aralarında anlamlı bağlar gelişti. Yeni aşamada, tarafların bağımsızlığına, egemenlik ve toprak bütünlüğüne karşılıklı saygı ile tam eşitlik ilkesini temel alarak bu özel önemdeki bağları korumak ve güçlendirmek için çalışmayı kendimize hedef seçtik.»

Uyuşmazlık

Yine de, Vietnam ile Kamboçya arasındaki sınırın saptanması konusunda anlaşmazlık olduğundan zaman zaman söz edilmişti. Tıpkı Güney Çin Denizi'ndeki takımadalar (Paracel ve Spratley) üzerine olan Vietnam Çin anlaşmazlığına değinildiği gibi.

Çin Komünist Partisi Başkan Yardımcısı Teng Hisao - Ping 21 Ekim'de yaptığı önemli bir konuşmada Vietnam Kamboçya sınır uyuşmazlığına değindi. (Onun bu konudaki yorumu belli başlı İngilizce haber ajansları tarafından yakalanamamış tı.) Vietnam ile Kamboçya'dan söz ederek şunları söyledi:

«Sorun kendileri tarafından çözülecektir. Bizim istediğimiz, aralarında iyi görüşmeler yapmalarıdır. Biz kendi payımıza hangisinin haklı ya da haksız olduğu yolunda bir yargılama yapmıyoruz.»

Her iki taraf da açık çelişkinin geçen yılın Nisan ayındaki yoğun çarpışmalarla yeniden başladığını belirtmekle birlikte Teng taraflar arasındaki sıcak mücadeleden hiç söz etmedi.

Gerçekte, taraflar arasında görüşmelere başlanmıştı.

Fransız sömürge yönetimi altındayken ne Kamboçyalıların ne de Vietnamlıların sınır konusunda söyleyecekleri bir söz vardı.

60'ların ortalarında Saygon rejimi kurulduğunda sınır tartışması da başladı. Kamboçya toprağında Vietnamlılar, Vietnam toprağında Kamboçyalılar olduğu gibi, sınırın böldüğü azınlık halklar da vardır.

Sınır üzerine çelişen iddialar Pentagon ve Başkan Nixon tarafından 1969'da Kamboçya sınırının B-52'lerce gizlice bombalanması olayını örtmek üzere perde olarak da kullanıldı.

Çarpışmaların 1975 Mayıs'ında başlamasından sonra aynı yılın Aralık ayına kadar kan dökülmedi. Bu geçici yatışma döneminde, Temmuz sonlarında, Vietnam Komünist Partisi Le Duan'ın başkanlığında Kamboçya'yı ziyaret etti. Ortak bildiri «Görüşülen sorunlar üzerinde tam bir fikir birliğine varıldığını» söylüyordu.

Toplantı

1976 Nisan'ında iki Komünist Partinin merkez kurulları, iki taraf liderlerinin o yılın Haziran ayında toplanmasına karar verdi.

Mayıs başlarında Phnom-Pen'de yapılan hazırlık toplantısı henüz sürerken Kamboçya tarafından gelen istek üzerine dağıldı.

İki hafta önceki Vietnam bildirisinde belirtildiğine göre toplantıda üç noktada anlaşmaya varılmıştı. Buna göre:

a) Çatışmadan kaçınmak ve dayanışmayı güçlendirmek için iki taraf da sınırın iki tarafındaki insanların eğitilmesine çalışacaktı,

b) Tüm çelişkiler dayanışma ve karşılıklı saygı ruhuyla çözülecekti,

c) Tüm çelişkileri araştıracak ve bir çözüme varmak üzere toplanacak bir irtibat kurulu oluşturulacaktı.

Bu anlaşma işlerlik kazanamadı. Nitekim Vietnamlılar Kamboçya tarafının geçen yılın Nisan ayında çarpışmalar yeniden başladığında iki tarafın irtibat komisyonları arasındaki tüm bağları koparmakla suçluyorlar.

Phnom-Pen radyosu geçen Paskalya'dan beri yayınlarında batı sınırında Tayland'la olan çatışmalardan olduğu kadar doğu illerindeki çarpışmalardan da söz etmektedir ve bu yayınlarda sadece eski Lon Nol rejiminin destekçilerinin ima edilmediğine dair açık bir gösterge bulunmasa da Kamboçya'nın «her çeşitten düşmanla» karşı karşıya olduğu söylenmektedir.

Kamboçya lideri Pol Pot'un Eylül ayında Pekin'e yaptığı ziyaret sırasında başlıca görüşme konusu —Teng'in Kasım ayındaki demecinden de çıkarılabileceği gibi— Vietnam - Kamboçya anlaşmazlığı olmalıysa da, Kamboçya lideri açık toplantılarda yaptığı konuşmalarda bu konuya hiç değinmedi.

Pol Pot, bununla birlikte, aynı ay içinde bir iki gerçeği açıkladı.

Kongre

27 Eylül'de Phnom - Pen'deki bir toplantıda kurtuluş savaşı ile devrimin —yakın zamana kadar adı duyulmayan ama aslında 1960 yılında 21 delegenin katıldığı bir kongre ile gizlice kurulan— Kamboçya Komünist Partisi tarafından yönetildiğini söyledi.

«Partimiz 17 yıl boyunca varlığını açıklamadan varoldu.»

Bu sırada Prens Norodom Sihanuk Kamboçya'nın yönetlcisi olup her zaman net ve tutarlı olmasa da anti - emperyalist bir rol oynuyordu. Sihanuk özellikle 60'larda Güney Vietnam'daki kurtuluş hareketini koşulsuz desteklemiş ve Vietnam ile Laos'a yönelen ABD saldırısına etkin olarak karşı çıkmıştı.

Pol Pot ve yandaşları böylesine canalıcı bir zamanda Sihanuk aleyhindeki askerî kampanyalarını başlattılar.

Eylül söylevinde Pol Pot partinin 1960'dan başlayan Phom-Pen'deki rejime karşı «kırsal bölgeleri üs olarak alan» bir mücadeleyi yönettiğini açıkladı.

«Kentlerde daha çok nüfusun bulunduğu doğrudur ama gücümüz oralarda görece zayıftı ve düşmanımız parlamentosuyla, mahkemesiyle, hapishanesiyle, polisi ve askeriyle güvenliğini sağlama almıştı. Düşmanın denetim ağı kentlerde sıkı sıkıya örülüydü ve farklı sınıfların varlığı çeşitli karışıklıklar doğuruyordu. 1967'de taşradaki koşullar öyle olgunlaşmıştı ki Battambang ilinde Samlot'da silahlı ayaklanma patlak verdi. Parti merkez kurulu silahlı mücadele için henüz çağrıda bulunmamıştı.»

Bu çağrı ertesi yıl yapıldı.

Pol Pot —CIA tarafından arkalanan Lon Nol darbesinin olduğu ve ABD ve Saygon kuvvet-

lerinin Güney Vietnam kurtuluş kuvvetlerini yoketme bahanesiyle Kamboçya topraklarına girdiği— 1970 yılına kadar kuvvetlerinin 4.000 asker ile 50.000 gerillayı bulduğunu söyledi.

Çelişkiler

Pol Pot, Lon Nol rejiminin yenilgiye uğratılmasından sonraki duruma dönerek şunları söyledi:

«Yeni toplumumuzda hayat ve ölüm ve uluslararası tepkinin ve emperyalizmin karanlıkta gizlenen ve devrimi zayıflatmaya çalışan her çeşitten ajanlarla antagonist çelişmeler vardır. Ancak bunlar ülke nüfusunun sadece yüzde bir ya da ikisini oluşturmaktadır.»

Pol Pot, Pekin ziyaretinin sonlarında yaptığı bir basın toplantısında «halkın devrimci devlet iktidarını» başarıyla kurmalarındaki «en önemli etmenlerden birinin» «Phnom - Pen'de yaşayanların taşraya tahliyesi» olduğunu açıkladı.

«Buna zafer kazanılmazdan —yani 1975 Şubat'ından— önce karar verilmişti. Çünkü her türlü casusluk örgütünü ezmeksizin, devrimci rejimi korumaya gücümüzün yetmeyeceğini biliyorduk. 1976 ve 77'deki mücadelelere bakarak düşmanın ülkemizdeki gizli ajan ağının kitlesel ve karmaşık olduğunu söyleyebilirim.»

Bu sözler, «nüfusun yüzde biri - ikisi» sözüyle açık bir çelişki oluşturuyordu.

Kıyımlar

Kitlesel tahliye süreci başladığından beri özgür Kamboçya'nın dostları kayıtsız kalamayacakları şekilde sürekli olarak kıyım ve öldürme haberleri almaktadır.

Vietnam Başbakanı Pham Van Dong bu ayın dördünde yapılan bir görüşmede şöyle dedi: «17 Nisan 1975 zaferinden hemen sonra Kamboçya yetkilileri Vietnam ulusundan olanlara kötü davranmış, binlercesini öldürmüştür.»

Şimdi Vietnam'ın sınır bölgelerini dolaşan ziyaretçilerden son birkaç ay içinde Kamboçya kuvvetleri tarafından tümüyle kırıma uğratılan köylerle ilgili haberler alınmaktadır.

Çarpışmaların durduğu haberi, Hindiçini halklarının düşmanları dışında herkesçe memnunlukla karşılanacaktır. Umalım görüşmeler bir an önce başlasın.

James Clarke

Morning Star, 16 Ocak 1978

Çeviren Tarık Günersel

Sosyalizmde demokrasi sorununu ve dolayısıyla sosyalizmde muhalefete hoşgörü sorununu («farklı düşünebilme» hakkını) epey bir süredir savunmaktayız. Stalin'e oranla çok daha az şiddete başvurmakla tanınan Mao'nun Çin'inde bir tutuklu ile ilgili bir haber yayımlıyoruz şimdi. Çeng Çao-lin 1952'de girmiş hapse. Bugün, 1978'de, eğer hâlâ ölmediyse, gene hapiste. Suçu, «Troçkist» bir Komünist olmak. Biz Türkiyeli devrimciler ki, hepimiz en az yirmi «bizim dışımızdaki» örgüte, gruba v.b. göre «revizyonist», «oportünist», «karşıdevrimci» veya «anti-komünist» iz. «Farklı düşünme hakkı» üstüne herhalde bir hayli düşünmeliyiz.

ÇENG ÇAO - LİN'E NE OLDU?

Başkan Mao bir zamanlar, çok fazla karşı devrimci öldürmek doğru değildir, demişti. «Örnek olsun diye birkaç tanesi yeter.» Büyük kısmını «kendilerini üretim sürecinde yenileştirsinler diye» hapse sokmak gerekirdi. İdam edildiği, Pekin'de ve öbür Çin şehirlerinin caddelerinde anons edilen her «karşı devrimci» ile birlikte pek çoklarının da zaten kalabalık olan hapisane nüfusunu artırmak üzere içeri girdiği kestirilebilir.

Hapisteki «Çin devletinin düşmanları»nın en kıdemlisi belki de Çeng Çao-lin'dir. Çin Komünist Partisi'nin kurucularından ve Çin Troçkist Hareketinin öncülerinden olan Çeng, 22 Aralık 1952 gecesinde Çin Komünist güvenlik kuvvetleri tarafından ülke çapında gerçekleştirilen bir toplama operasyonunda iki üç yüz Troçkist ve sempatizanları ile birlikte tutuklanmıştı. Çin'in bugünkü liderlerinden birinin eski bir arkadaşı olan Çeng, hapse girişinin 25'inci yıldönümüne ulaştı.

Çeng'in politika hayatı Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Paris'de başladı. Place d'Italie'nin yakınındaki küçük bir otelde kendisiyle birlikte bir avuç Çinli mülteci, ÇKP'nin yeni Fransa seksiyonunun faaliyetlerini planlamak üzere düzenli olarak toplanıyordu.

İçlerinde, ilerde ölümüne kadar Mao'dan sonra ikinci adam olacak olan Çu En-lay, şimdiki üçlü yönetimin itibarı iki kez iade edilmiş üyesi Teng Hsiao-ping, daha sonra Pekin'de Dışişleri Bakanlığı yapacak olan Çen Yi ve Halk Cumhuriyeti'nin o zamandan beri çok bilinen öbür isimleri vardı.

1901 yılında doğan Çeng, 19 yaşında işçi-öğrenci olarak Fransa'ya gitti. 1923'de Doğu Emekçileri Üniversitesinde okumak üzere Moskova'ya giden ilk Çinliler arasındaydı. 1924'de Çin'e döndü ve Parti Propaganda Bürosu sekreteri ve partinin yaygın etkiye sahip haftalık dergisinin yardımcı-editörü oldu.

1920 ve 30'larda çeviri, ülkelerini modernleştirmek ve dönüştürmek için Batılı düşünceyi özümlemek isteyen genç aydınlara hitap ettiği için Çin edebiyat dünyasının çok önemli bir dalıydı. Çeng dil alanındaki yetenekleriyle ün saldı. Ana dili Çince'den başka Fransızca, Almanca, İngilizce ve Rusçayı su gibi biliyordu.

Komünist hareket içinde parti yayınlarına katkıda bulunan bir yazar ve çevirmen olarak saygınlık kazandı. Bukharin'in **Komünizmin ABC'si** adlı eseri onun çevirisiyle bir kuşak Çin devrimcisinin başvurduğu standart —ve çoğu zaman biricik— Marksist metin oldu.

1927 devriminin yenilgisinden sonra partinin başlıca gazetesi olan **Bolşevik**'in baş-editörü olarak Şanghay'da yeraltı faaliyetinde bulundu. 1929 yılında, Çin Komünizminin kurucusu Çen Tu-hsiu ve başka önemli liderlerle birlikte, Troçkist olduğu için partiden atıldı.

1931'de ÇKP'nin Sol Muhalefet Merkez Komitesi'ne seçildi. Ama aynı yılın 24 Mayıs'ında Kuomintang siyasi polisi tarafından tutuklandı ve 15 yıl hapse mahkum edildi. Yedi yıl sonra Japon savaşının patlak vermesi üzerine ilan edilen genel afla hapisten çıktı.

Ve Şanghay'a döndü. Bir yandan edebî faaliyetini sürdürürken anti-Japon yeraltı direniş hareketinde yer aldı. Birçok Marksist metni Çince'ye çevirdi, ve aralarında Çen Tu-hsiu'nin biyografisi ile Çin reformist hareketinin tarihi de bulunan bazı tarihî teorik çalışmalarını tamamladı. **Üç Yolcunun Diyalogu** başlıklı bir de roman yazdı.

1949 yılında, Çin Troçkist hareketindeki bir bölünmeden sonra, Çeng Uluslararası İşçi Partisi'nin önderi oldu. Halk Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra politik faaliyetine devam etmek üzere ülkesinde kalmayı seçti. Hükümetteki eski dostları kendisini Paris'den tanıyan etkili Komünist lider Li Wei-han aracılığıyla Çeng'le ilişki kurup onu kendileriyle uzlaşmaya çağırdılar. Reddetti ve kısa bir süre sonra tutuklandı.

1952 yılında hapse atılan erkeklerin ve kadınların kaderleri hakkında hiçbir kayıt yoktur.

Dışarıya sızdırılan en güvenilir haber Çeng Çao-lin ile karısı Wu Çing-çen hakkındadır. Wu 1957 yılında hapisten çıkarıldığında bacakları felç olmuştu. Kendisinden, en son 1974'de haber alınan Çeng ise o sıralar hâlâ Şanghay'daydı.

Mao-sonrası liderler, «Dörtlü Çete» döneminde sosyalist yasallığın ve demokratik hakların baskıda tutulmasını lanetleyerek Çin'de geniş bir kamuoyu desteği sağlamışlar ve siyasal lanetimde gevşeme olacağına söz vermişlerdir.

Teng'in etkisinin en çok ağır bastığı 1975 yılında Pekin hükümeti çıkardığı bir af kararıyla resmen «Kuomintang savaş suçluları» olarak nitelenen yüzlerce kişiye vatandaşlık hakkı tanıdı.

Teng'in yumuşaklığı eski yoldaşı Çeng Çao-lin için de sözkonusu olacak mı? Şimdi yetmişlerinde olan Çeng kendisinden en son haber alındığı 1974 yılından bu yana ölmüş de olabilir. O zaman, arkadaşları bunu hiç öğrenebilecekler mi?

Greg Benton
The Guardian, 9 Kasım 1977
Çeviren Tarık Günersel

New Left Review Yazı kurulundan Fred Halliday geçtiğimiz aylarda Etyopya'da bulunmuştu. Orada gördüklerini ileride daha uzun bir inceleme haline getirmesi bekleniyor. Şimdilik, **Times** gazetesine verdiği kısa haberi aktarıyoruz. Halliday de, Etyopya'da olup bitenlere Batılı devrimcilerin yeterli duygudaşlıkla yaklaşmadığı kanısında olanlardan.

DERG HÜKÜMETİ ASKERİ BİR ÇÖZÜME NEDEN HÂLÂ İHTİYAÇ DUYUYOR?

Adis Ababa'nın bugün bile Churchill Caddesi diye anılan, eşek sürülerinin ve dilencilerin trafiği altüst ettiği ana caddesindeki pankartlar «Ya Devrimci Etyopya ya Ölüm» sloganını sergileyerek halkı, daha önce İtalyanları attıkları gibi bugün de yabancı istilacıları ülkeden atmaya çağırıyor.

Bugünkü «istilacılar», Ogeden'deki Somalililer ve kuzeyde Eritrelileri desteklemekle suçlanan Arap devletleri. Öte yandan Adis Ababa'da konuştuğumuz resmî yetkililerin tümü Derg'in, yani şimdiki hükümetin, Etyopya'nın toprak bütünlüğünü sağlamak konusundaki kararlılıklarını en küçük kuşkuya yer bırakmayacak şekilde belirttiler.

Kapsamı şimdilik tanımlanmamış olan «bölgesel özerklik» hakkı gerek Eritrelilere gerekse Ogeden'de yaşayan Somalililere sunulmuş bulunuyor. Ne var ki Etyopya içindeki ulusal hakların bu tanınma şekli bu bölgelerin Etyopya'dan ayrılmalarını önlüyor.

Bütün göstergeler önümüzdeki iki üç ay içinde Ogeden'deki Somali kuvvetlerine karşı büyük bir saldırının başlatılacağı yönünde.

Somali ise yapılan tahminlere göre geçen baharki ilk saldırısında silahlarının ve askerlerinin %70'ini savaş alanına yaymıştır ve teçhizatı gereğince takviye edilmiş değildir. Bunun aksine, Etyopya yoğun bir ulaşım sonucu güçlü Rus teçhizatıyla —Antonov 22'lerle— donatılmış bulunmaktadır.

Etyopya Dışişleri Bakanı Albay Dr. Feleke Gedle-Giorgis bize Somali kuvvetleri Etyopya sınırları içinde kaldığı ve Somali hükümeti Ogaden üzerindeki talebinden vazgeçmediği sürece «ateş-kes ve müzakerelerin» sözkonusu olmayacağını belirtti. Dışişleri Bakanı ayrıca Etyopya'nın birtakım Batılı gözlemcilerin korktuğu gibi Somali sınırlarını aşmayacağını ve Berbera'ya denize uzanmayacağını özellikle vurguladı.

Etyopya silahlı kuvvetlerinin yeni Rus teçhizatını kullanmayı öğrenmesi için belli bir zamana ihtiyacı vardır ve bilindiği kadarıyla Ruslar Etyopya kuvvetlerinin yeterli olgunluğa erişmeden bir karşı-saldırıya geçmelerini engellemektedir.

Ama Rus yetkilileri bize Ogaden'deki durumu değiştirmekte kararlı olduklarını belirttiler. Ruslar Somalililerin Ogaden'e girmesinden bir dereceye kadar kendilerinin sorumlu olduğunu kabul ediyorlar. Gerçekten de sadece Somalilileri silahlandırmakla kalmamışlar, Etyopyalıları herhangi bir Somali saldırısını önleyecekleri konusunda temin etmişlerdi. Bu güvence üzerine Etyopya ordusu esas kuvvetlerini o bölgeden çekmiş

ve sadece küçük savunma birlikleri bırakmıştı.

Eritre'deki durum çok daha ciddidir ve yeni kuvvetler gerektirdiğinden Ogaden'deki askerî kaynakları zayıflatabilir. Görevlilerin açıklamalarına göre Asmara Ekim ayından beri askerî kuvvetlerce çevrilmiş ve Massawa limanıyla bağı kesilmiştir. Bununla birlikte, Massawa'nın ve bağımsızlığını yeni kazanan Cibuti devleti ile iletişim imkânlarının elden gitmesine karşın, Assab limanı İran'dan gelen petrol gibi hayatî ithalat için açık bulunduruluyor.

Dışişleri Bakanı, Eritre'de saf bir askerî çözümün olamayacağını vurguladı. Adis-Ababa'nın umudu, Eritre gerilla hareketinin kamuoyu önünde tam bağımsızlık talebinde ısrarlı olmasına karşın bazı kesimlerinin «bölgesel özerklik» koşuluyla masa başına oturması.

Eritre gerillalarının başlıca gerilla üsleri ve malzeme yolları Sudan'dadır ve Dr. Feleke'ye göre Sudan ile Etyopya arasındaki görüşmelerin yeniden başlamasıyla Eritre savaşına masada son verme ihtimali artmıştır.

Bununla birlikte, Adis-Ababa'daki durumu belirleyen Eritre ile Ogaden'deki savaşlar değil, Marksist olduğunu ilan eden ve özellikle öğrencilerden güçlü bir destek gören Etyopya Devrimci Halk Partisi'nin başı çektiği çeşitli muhalif gruplar ile Derg hükümeti arasındaki çelişkidir.

Derg hükümeti EDHP'ni geçen yıl hemen tümü de sivil olan 300 hükümet yandaşını öldürmekle ve kendilerine yandaş olmamakla suçladıklarına vahşice davranmakla suçluyor.

Adis Ababa'daki güvenlik tedbirleri son derece sıkı: Binlerce silahlı sivil caddeleri ve binaları denetim altında tutuyor. Hükümet binasına girmek isteyen bütün ziyaretçiler aranıyor ve her katta silahlı muhafızlar bulunuyor.

Ziyaretimiz sırasında Derg hükümeti ile Eritre Devrimci Halk Partisi arasındaki çatışmada görece bir yumuşama vardı ama sadece bir hafta öncesine kadar sokağa çıkma yasağı sürerken kentin bazı yörelerinde hâlâ top sesleri duyuluyor ve yaygın sabotaj girişimleri oluyordu. EDHP'nden kopmuş olan «Bolşevik» grup, tahminlere göre, Derg hükümeti yandaşlarına karşı sürdürülen öldürme kampanyasına son verme çağrısında bulunmuştu, ama çatışmanın her an yeniden alevlenebileceğinden hiç kimsenin şüphesi yoktu.

Yarbay Atnafu Abate'nin 12 Kasım'da idam edilmesinden sonra Derg hükümeti içindeki durum henüz belirsiz.

Yarbay Atnafu'nun, bazı gözlemcilerin de işaret ettiği gibi, «batı-yanlısı» bir darbenin lideri olduğu söylenmişti. Görünen o ki, Derg hükümeti, 60 kadar üyesi arasında varolan bazı farklara karşın, üst düzeyde şimdi daha büyük ölçüde bir birliğe kavuşmuştur ve bir düzine kadar olan daimî komite ortak sorumluluk ve işbirliği anlayışıyla hareket etmektedir.

Derg hükümeti dışında, hükümetin Ulusal Demokratik devrimini destekleyen güçlü bir sivil kitle bulunmaktadır. Tümü de Marksist olduklarını iddia eden beş ayrı siyasî grubun yarı-legal faaliyet göstermelerine izin verilmiştir. Tüm Etyopyalılar Sosyalist Hareketi (Meison) bu gruplar içinde en etkili olanıydı, ama üyelerinin büyük kısmı Temmuz'da muhalefete geçmiş olup yandaşlarının bir bölümünün hükümet yanında kalmasına karşın Meison kadrolarıyla Derg hükümetini barıştırma girişimleri şimdiye kadar sonuçsuz kalmıştır. Şimdi en etkili grup Derg hükümetine çok yakın olan Seded ya da «Devrimci Alev» grubudur.

Sendika başkanının bürosunda vurulmasından ve iki yöneticinin de sokakta öldürülmemesinden sonra kum torbalarıyla çevrilen ve sıkı sıkıya korunan sendikaların merkez binasında sendika üye sayısının 350.000 —yani üye olabileceklerin yaklaşık üçte biri— olduğu söylendi. Şimdiye kadarki faaliyeti cephedeki askerlere yiyecek ve giyecek hazırlamak olan yeni bir kadınlar federasyonu da kurulmuş bulunmakta.

Etyopya'nın Marksizm'e bu anî yönelişi değişik biçimler koyuyor ortaya. Adis Ababa'daki Meskel Alanı ya da Kutsal Haç Alanı şimdi Kızıl Alan adıyla anılıyor ve geceleri ışıklandırılan Marx, Engels ve Lenin'in portreleriyle donatılmış bulunuyor. Sokaklardaki kitap sergilerinde Marksist yazarların İngilizce kitapları satılıyor. **Komünist Manifesto** geçenlerde Amharik ve Oromo gibi Etyopya'nın en önemli iki diline çevrilmiş.

1978'de kurulacak yeni «proletarya partisi»nden söz etmeyen yok; ve Derg hükümeti güçlü bir devrimci parti kurulur kurulmaz iktidarın ona devredileceğini belirtiyor. Öte yandan, sivil güçlerden oluşan böyle bir partinin ne derece bütünsel ve etkili olacağı ilerde görülecek; ve Etyopya topraklarında savaş tehdidi varoldukça ordunun iktidardan ayrılmayı kabul etmesi küçük bir ihtimaldir.

Fred Halliday, Maxine Molyneux
Times, 16 Ocak 1978
Çeviren Aydın Çeçen

okurlardan...

BİRİKİM VE OKURLAR

İlk sayımızdan başlayarak, genç yazarlara çağırıda bulunduk. Beklediğimiz ölçüde ve sayıda olmasa da, ilk ciddî yazılarını **Birikim**'de yayımlayan —ve çok iyi şeyler yazan— gençler oldu. Bunu düşünmek, derginin böyle bir işe yaradığını görmek bizim için çok sevindirici.

Ne var ki, yalnız çağırıda bulunmak, birçok nedenden ötürü, yeterli değil. Yerleşmiş çekingenlikleri ortadan kaldıramayacak kadar soyut oluyor böyle çağırılar. Bunu düşünerek, derginin yapısında bir değişiklik yapmaya karar verdik. Okur mektuplarına ve yazılarına ayrı bir bölüm ayıracağız. Bize bu tür yazılar gönderildikçe, o bölümde yayımlayacağız. Derginin şu veya bu tutumunu eleştiren yazı ve mektuplar da bu bölümde yer alacak. Eğer dergiyi yayımlayanların ya da herhangi bir yazarın, bu bölümde okurların söylediklerine verilecek bir cevapları olursa, cevapları da aynı yerde yayımlanacak.

Normal yazılara ayrılan bölümde çıkan makalelerin daha çok araştırma ve incelemeye dayanmasına karşılık, bu bölümde düşüncelerin daha kısa ve kestirme biçimde dile getirildiği bir forum havası olacak. Böyle bir havanın, okurlarımızın düşüncelerini söylemekte birtakım çekingenliklerini gidereceğine inanıyoruz.

Gereğinde birtakım noktalar üzerinde tartışabilmek, yazışabilmek için, bu tür yazılar gönderenlerin adreslerini de bildirmelerini **istiyoruz.**

Bu sayımızda bir başlangıç olarak bir yazı, bir mektup ve bizim mektuba verdiğimiz cevap yayımlanacak. Mektup bir süre önce elimize geçmiş ve biz de cevabımızı bir mektupla, zarfta belirtilen adrese göndermiştik. «Adreste bulunamadığı» gerekçesiyle gönderdiğimiz mektup geri geldi. İkinci denememizde de aynı sonucu aldık. Böylece, bir hayli sert bir dille yazılmış olan bu mektubu yayımlamaya karar verdik. Ancak, mektubun yazarına sorup iznini alamadığımız için, imzasız yayımlıyoruz. Yazarı bizimle yeniden temas kurar ve isterse, adını bundan sonraki sayılarda duyururuz. Bizim bu arkadaşa vereceğimiz cevap, bu sayıdaki genel değerlendirme içinde zaten bulunduğu için, ayrıca bir şey yazmıyoruz.

Okurlara ayırdığımız bu bölümde yazısını yayımladığımız Ahmet Temel Demirer hâlen Gaziantep cezaevinde tutuklu bulunmaktadır. Yazıyı yayımlarken A. T. Demirer ve arkadaşlarının geçen yıl giriştikleri ve büyük ölçüde kamuoyundan gizli kalan açlık grevlerini de duyurmak isteriz. Grevin amacı, genel af ve infaz yasasının çıkartılmasını çabuklaştırmaktı. Bu günlerin politik ortamında genel affın sözü edilmez oldu. Oysa 12 Mart döneminde hüküm giyenlerin, devlet güvenlik mahkemelerinde hüküm giyenlerin uğramış olduğu büyük haksızlıklar hâlâ sürüyor. «Olağanüstü» denilen dönemlerde işlenmiş bu haksızlıkların sürmesi, yeni hükümetin de bu durumu onaylamaya razı olduğu anlamına gelecektir.

ÇKP'NİN 11. KONGRESİ VE DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ

Uluslararası Komünist hareketin —kelimenin dar anlamında— bölünmüşlüğü şüphesiz dünya komünist hareketinin güncel baş sorunlarından biridir. Bu sorun, genel olarak, pratikte «SBKP (B)» ve «ÇKP» oportunist çizgilerinin kutuplaşması görüntüsünde yansımaktadır. Yani, bazı «çevrelerce» bu sorun bu dar kalıba indirgenmektedir... Ama öyle midir? (Şüphesiz hayır. Konuya böyle yaklaşmak şabloncuların dogmatikçe bir yaklaşımıdır. Biz proleter-sosyalistler konuya bu türde sakat bir yaklaşım sağlayamayız. Çünkü bu tür bir yaklaşım hiç de doğru olmayan, sakat, sıhhatsiz sonuçlara götürür. Şüphesiz yazımızın konusu bu sorun olmadığı için şimdi yazacaklarımız, gerekmedikçe, bu sorunları kapsamına alıp uzun uzun, ince ayrıntılarıyla incelemeyecektir).

Dünya Komünist hareketinde oportunist «SBKP (B)» ve «ÇKP» çizgileri her gün bizzat hayat tarafından teorice ve pratikçe yalanlanarak hızla iflasa sürüklenmektedir Bu süreçte özellikle «ÇKP» ve onun «Mao Tse-tung düşüncesi»nin —ana niteliği «sosyal şoven ve pragmatist olan volontarist— davranışları, yani pratiğinin iflası büyük bir hız kazanmaktadır. Buna örnek olarak son «üç dünya teorisi»nin ipliğinin pazara çıkması ve «ÇKP»nin 11. Kongrelerini gösterebiliriz. (Yazımızın hedefi «ÇKP»nin 11. Kongresinin analizi olduğu için biz oportunist «üç dünya teorisi» üzerinde ayrı bir yazıda enine boyuna durmanın daha doğru olacağını düşünmekteyiz.)

11. KONGRE ÖNCESİ OLAYLAR VE GELİŞİM

Bilindiği gibi «ÇKP»de Çu En-lay'ın ölümü ile bir süre etkinliğini artırarak inisiyatifi ele geçiren «Madam Mao» önderliğindeki radikallerin Çu En-lay'ın «halefi» Teng Hsiao Ping aleyhine açtıkları propaganda, Teng'in bu görevden ve öbür yetkilerinden, azılı bir «Kapitalist yolcu» olduğu iddiası ile alınarak tasvîye edilmesiyle sonuçlanır gibi göründü.

Kimdi Teng Hsiao Ping? Siyasî hayatı nasıldı? Bu konuda biraz aydınlanmak konumuz açısından hayli önemlidir.

«1958'de Başkan Mao'nun

ilan ettiği 'ileriye doğru büyük atılıma' karşı çıkan Teng, bu atılımın özellikle tarım sektöründe büyük bir başarısızlıkla sonuçlanmasından sonra bir tarım reformu programını hazırlamıştı 1962'de, sonuçların ideolojiden daha büyük bir önem taşıdığını söyleyen Teng, ileride aleyhine kullanılacak bir konuşmasında şöyle söylemişti: 'Fare yakalamayı başaran bir kedinin renginin siyah ya da beyaz olmasının önemi yoktur.' 1966-69 Kültür devrimine de karşı çıkan Teng, Lin Şao Çi ile birlikte devrimci yoldan sapmakla suçlanarak, tüm görevlerinden alındığı ve yedi yıl sürgüne gönderildiği zaman tekrar iş başına döneceği tahmin edilmiyordu.

1975 yılında Başbakan Çu En-Lay tarafından itibarına beklenmedik bir şekilde yeniden kavuşturulan Teng'e o dönemde Başbakan adayı gözü ile bakılıyordu. Mao ve özellikle Mao'nun eşi Çiang Çing çevresinde 'Dörtlü Çete'nin radikal siyasal görüşlerine karşı çıkan Teng, Ocak 1976'da Çu En-lay'ın ölümü üzerine beklenenin aksine Başbakanlığa getirilmemişti. ÇKP içinde ılımlı ve radikal kanatlar arasında çetin sürtüşme 'Mao'nun mirası' çevresinde odaklanırken 7 Nisan 1976'da parti üyeliği dışında tüm görevlerinden alınan Teng'e karşı ideolojik kampanya yine açılmıştı.

'Dörtlü Çete'nin tasfiyesinden ve Hau Kua Feng'in ÇKP liderliğine getirilmesinden sonra Teng'in eski görevlerine getirileceği yolunda haberler yoğunlaşırken Çin basınında Teng'in ekonomi, teknoloji ve bilimle ilgili görüşleri lehine yorumlar yapıldı. Aynı zamanda Hua Kua Feng Teng'in sürekli savunduğu bazı pragmatik reformları uygulamaya soktu.

... Ocak 1977'den itibaren Teng lehine kampanya yürütülürken Başbakan Hua Kua Feng'in bunlara resmiyet kazandırmak için elverişli bir an beklediğini ileri sürenler vardı. Nitekim 16-21 Temmuz tarihleri arasında Pekin'de toplanan Çin Komünist Partisi merkez komitesi oy birliğiyle, Teng'in tüm eski görevlerine iadesi, 'Dörtlü Çete'nin' ÇKP'den ebediyen atılması ve başkan Mao'nun Parti Merkez Komitelerine bağlı askerî komitenin başkanlığına atanmasını onayladı. Merkez Komitesi toplantısında ayrıca Çin Komünist Partisi 11. Kurultayının bu yıl içinde uygun bir tarihte düzenlenmesi kararlaştırıldı.»[1]

Teng gelmişti (Teng'in gelmesinden önce de radikaller tasfiye edilmişti). Burada radikallerin tasfiyesi üzerinde durmak çok gereklidir. Çünkü Teng'in gelişiyle Radikallerin tasfiyesinin gerçekleştirilmesi birbirinden soyutlanamayan ve birbirini açıklığa kavuşturan diyalektik bir bütünlüktür.

Bilindiği gibi Radikallerin «Başkan Hua» yönetiminde «Dörtlü Çete» olarak adlandırılarak «Başkan Mao»nun devrimci çizgisine ihanet eden «kapitalist yolcular» olduğu gündeme getirildiğinden sonra özellikle radikallerin Şanghay ve çevresindeki tabanı üzerinde terör uygulandı. Şanghay'da —«Başkan Hua'nın» da doğruladığı— işçi ayaklanmaları «kızıl muhafızlar»ca kanla bastırıldı. Duvar gazetelerinde Radikallere desteksiz iftiralar ve küfürler sıralandı. Yani Maoizmin tutarlı savunucuları radikaller, yine Maoizme son kararları ve uygulamalarıyla inanmadıklarını ispatlayan ılımlılar tarafından, yine Maoizm —«tutarlı maoizm»— adına tasfiye edildiler. Yitiren şüphesiz gerçek Maoizm'di. Bu içiçecilik, karmaşa belki de Maoizmin tarihî kaderinin pratikteki kaçınılmaz ön koşuluydu ve öyle oldu.

Ali Gevgilili'nin de dediği gibi: «Radikalizm'in 'çete' kavramıyla eş tutulduğu Mao sonrası Çin'i, aslında, Mao'nun en önemli siyasal kavramlarında öze ilişkin değişiklikler yapmaktadır.»[2]

Ve işte ulaşılan bu sonuç; yani Maoizmin oportunist bir yorumuyla üstü kapalı reddi olan radikallerin tasfiyesi, sonunda 1958'lerden beri Maoizme karşı olan pargmatist Teng'in görüşlerinin gündeme gelmesinin apar topar bir acelecilike vaftizi ve meşrulaştırılmasını hedefleyen 11. Kongreyle gündeme getirildi ve hayatiyet kazandı.

Batı, Mao sonrası yeni gelişmelerle birlikte «Çin tarihinde bir çağın sonu»nun simgelendiğini söylerken[3] konuyu hiç abartmamaktadırlar. Nasıl mı? İşte «ÇKP»nin 11. Kongresi.

«ÇKP»NİN 11. KONGRESİ

«Çin komünist partisinin 12-18 Ağustos arasında toplanan 11. Kongresine 35 milyondan fazla parti üyesini temsilen 1500 delege katılmıştır.

23 Ağustos 1977 tarihli **Le Monde** gazetesinde yayımlanan bildiriye göre 'delegelerin % 72,4'ü işçiler, köylüler, askerler ve öbür emekçiler %6,7'sini devrimci aydınlar ve %20,9'unu devrimci kadrolar oluşturmaktadır. Delegelerin %19'u kadınlardan %9,3'ü azınlık milliyetlerden ve %73,8'i orta yaşlılar ve gençlerden oluşmaktadır. Taiwan doğumlu parti üyeleri de kongrede temsil edilmişlerdir.»[4]

«Başkan Hua» okuduğu siyasî raporunda özetle genel olarak; «Başkan Mao'nun yüce bayrağının yükseklerde tutmak, bize devrettiği davayı sürdürmek, 'Dörtlü Çete'ye karşı verilen mücadelenin tecrübesini özetlemek... partinin çizgisine kararlılıkla bağlı kalmak, proletarya diktatörlüğü altında devrimi sonuna kadar sürdürmek; hem parti içindeki, hem parti dışındaki, hem ülke içindeki, hem ülke dışındaki bütün olumlu etmenleri harekete geçirmek; birleşebilinecek tüm güçlerle birleşmek ve ülkede düzenin sağlanması ve 20. yüzyılın sonundan önce ülkemizi modern güçlü ve büyük bir sosyalist ülke haline getirmek için stratejik değerlere sahip her şeyi sınıf mücadelesine tabi kılmak siyasetini gerçekleştirmek için mücadele etmektir» dedi.

Bu görüşlerin içeriği şöyle sıralanabilir raporda:

1) «Başkan Mao'ya» göstermelik bir bağlılık edebiyatı yapılmaktadır. Ama bağlılık edebiyatına karşın, özellikle iktisadî alanda 11. Kongre raporundaki görüşlerle Maoizm reddedilmektedir. Şöyle ki: Mao'nun daha önce revizyonizme maddî temel teşkil edeceği iddia edilen iktisadî tedbirler, yani reddettiği görüşler 11. Kongrede «Başkan Mao'ya» bağlılık yeminleri (!) ve edebiyatıyla (!) —bunlara karşın— bal gibi Maoizmin reddi niteliğinde kabullenilmektedir.

2) Sonra oportunist «üç dünya teorisi»ne, iflas etmiş bu gülünçlüğe «taze kan» vermek ve ona 11. Kongrede bir kez daha resmiyet kazandırmak amacıyla: «...Hem parti içindeki hem parti dışındaki, hem ülke içindeki, hem ülke dışındaki bütün olumlu etmenleri harekete geçirmek; birleşilebilecek tüm güçlerle birleşmek...» gerekir denilerek —en basit deyişle— Teng'in içeride geri dönüşü ile dışarıda uluslararası planda Maoizmin dünya gericiliği ile içiçeliği «birleşilebilecek tüm güçlerle birleşmek»miş gibi —komünist bir politikaymış gibi— aklanmaya çalışmaktadır.

3) Raporda yine «ılımlıların», «radikallere» karşı koltuk mücadelesinin şimdilik koltuğun sahibi olan «ılımlılar» tarafından gasbına Çin'de kamuoyu yaratılması için yaygaralar devam etmekte ve «Başkan Hua»: «Dörtlü Çete sorununu sonradan halletmemizi sağlayan temelleri, başkan Mao'nun önemli talimatları ve uzak görüşlü kararları atmıştır... Eğer parti içindeki 11. Mücadele zaferle sonuçlandıysa, bunu önderimiz başkan Mao'ya ve Mao Tsetung düşüncesine borçluyuz» demektedir.

Yani Maoizmin «en tutarlı» savunucuları olan radikallere karşı «ılımlılar» tarafından paslı Maoizm silahını kullanmaktadırlar.

4) Son olarak da siyasî raporda Maoizmin «kışla komünizmi» olarak tanımlayacağımız toplumsal hayatının terk edilerek Maoizmin revizyonizme maddî temel hazırlayacağını «iddia» ettiği normal sosyalist toplumsal hayata dönüleceği vaadinde bulunmaktadır.

Öte yandan da 11. Kongrede «Başkan Mao'nun» izleyicisi «Başkan Hua» açıkca Maoizmin önemli etmen ve eserlerinden olan kültür devrimi için «zaferle sona erdiğini» söylemiş ve öte yandan da «Başkan Hua Kua Feng» siyasal raporunda «ÇKP'nin 8 önemli görevini» de şöyle sıralamıştır:

«1) 'Dörtler çetesi'ne karşı eleştiri kampanyasının sonuna kadar sürdürülmesi.

2) Parti yapısının geliştirilmesi ve sağlamaştırılması.

3) Yönetici parti kurallarının her yönde geliştirilmesi.

4) Üretimin artırılması, halk ekonomisinin canlandırılması.

5) Sosyalist kültür ve eğitimin geliştirilmesi.

6) Halk devleti kurumlarının güçlendirilmesi.

7) Demokratik merkeziyetçiliğin sağlanması.

8) Sosyalizmin gelişmesi için tüm 'olumlu güçler'in seferber edilmesi.»[5]

Bu siyasal rapordaki 8 maddede içerik olarak dört eleştiri noktamızın özetlendiği açıktır. (Bu nedenle bu dört noktanın tekrar, tekrarı olacak 8 madde üzerinde uzun uzadıya durmak gereksizdir.)

«Başkan Hua»dan sonra sözü alan merkez komitesi başkan yardımcısı Yen Chien-yin parti tüzüğünün değiştirilmesi hakkındaki raporunu —başkan «Hua'yı Mao'nun mükemmel bir izleyicisi olarak selamladıktan sonra»— raporunu sundu (tekrarlananlar «malum» şeylerdir.)

18 Ağustos 1977'de «ÇKP» merkez komitesi üyeleri gizli oyla seçildi. «Politbüro ve Merkez komitesinin bileşimlerindeki görünüm hayli dikkat çekici idi; Politbüro ve Merkez komitesindeki radikallerin tümü tavsiye edilirken ekonomistler ve ordu üyelerinin sayısının önemli ölçüde arttığı gözleniyor ve yeni politbüronun 23 üyesinden 13'ü ordunun üst kademelerinde çeşitli dönemlerde görev yapmış subaylar, eski kara kuvvetleri komutanı olan başkan Hua Kua Feng'de bir ordu üyesi Politbüro'nun yeni asker üyeleri arasında Deniz ve Hava kuvvetleri komutanlarıyla Pekin, Kanton ve kuzeydoğu askerî bölgeleri komutanları da bulunuyor.

23 kişilik Politbüro içinde oluşan 5 kişilik yönetici grubun da dört üyesi asker. Bu beş kişilik yönetici grup Başkan Hua Kua Feng, Savunma Bakanı Yeh Çien Yih, Başbakan yardımcısı Teng Hsiao Ping, Başbakan yardımcısı Li Hsien Nien ve Wang Tung Hsing'den oluşuyor. Grubun asker olmayan tek üyesi ekonomist Li Hsien Nien.»[6]

Yukarıda belirtilen «Politbüronun beş üyesi daimi komisyonu teşkil ediyordu. Bunlar başkan Hua (56 yaşında) ve dört başkan yardımcısından ibaretti; Yeh Chien - Ying (78) Teng Hsiao Ping (73), Li Hsien-nien ve Wang Tung-hsing idi. Bu grubun hepsi komünizmi gelişme ve refahın artmasıyla ölçen insanlar. Li'nin Moskova aleyhtarı da olduğu biliniyor. Politbüro'nun ortalama yaşı 64'de kaldı, ama daimi komisyonun yaş ortalaması eskiden 78 iken, şimdi 68'e düştü.

Politbüro 1973 Kongresinde iki kişiydi, şimdi 23 oldu, ama daimi komisyon 9'dan 5'e indirildi. Bunun daimi komisyon içinde görüş ayrılıklarının asgarî düzeyde tutulması için yapıldığı ileriye sürüldü.»[7]

Buna da gerekçe: «Daimi komite tek ağızdan konuşabilirse Politbüroyu daha iyi kontrol edebilirdi ve son daimi komisyondan iki üye dörtler çetesini desteklediklerî için elendiler».

Kongrenin kapanış konuşmasını Teng yaptı ve özetle şu görüşleri dile getirdi: «Kongre Başkan Mao'nun devrimci çizgisinin kapsamlı ve düzgün bir biçimde hayata uygulayan partimizin iyi geleneklerini, çalışma

tarzını canlandıran ve geliştiren ülkemizin sosyalist devrimi ve sosyalist inşasını yeni bir gelişme dönemine ulaştıran Kongre olarak partimizin şanlı tarihine geçecektir.»[8]

«Proletarya diktatörlüğünü sağlamlaştırmak ve içinde bulunduğumuz yüzyılın sonunda önce ülkemizi modern ve güçlü bir sosyalist ülke halinde inşa etmek ve insanlığa oldukça büyük bir katkıda bulunmak yolunda gayretle mücadele edeceğiz.»[9] dedi.

«ÇKP»nin 11. Kongresi genel olarak «ılımlıların» zaferiyle sonuçlanırken, cüce Teng uzun mücadele sürecinde kazanıyordu.

11. Kongre sonrası «ılımlıların» zaferini, Maoizmin, gerçek Maoizmin reddi olan Çin'in zoraki Maoist sağcı militer-bürokrasisinin bir zaferi olarak anlamak hiç de hata olmaz.

11. Kongre sonrası ne değişti? Değişen fazla bir şeyin olduğu iddiası Marksizm - Leninizm adına onun için hayli utopyacı bir iyimserlik olur. Ama bu analiz bizi kesinlikle Mao sonrası Çin'deki değişim sürecinin —ki bu sürecin niteliği sağcı gizli (derin ve yavaş) de Maolizasyondur— varlığını görmememize yol açmamalıdır.

11. Kongrede resmiyet kazanan Tengci bürokratik-militer hiyerarşi olgusu bu değişim süreci içinde ne olacak, nelere yolaçacak? Bu konuda son söz şüphesiz tarihin. Ama gelişimin —olumlu yanı hayli az da olsa— Maoizmin aleyhine olduğu şüphe götürmeyen nesnel bir olgudur. «Batı'lı yorumculara göre ABD ile ilişkilerini geliştirme yollarını arayan Çin'in belki de değişmeyen tek ilkesi kalacaktır: Anti - Sovyetizm... Çin militer güçleriyle Çin bürokrasisinin bu ortak ideolojik özelliğinin de, tarihî ve ulusal nedenlerle doğal bir sonuç sayılabileceği eklenebilir.»[10] Buna da neden Maoizmin ana niteliği olan büyük Han şovenizminin kaçınılmaz pratik yansıması olan sosyal şovenizmdir.

Evet Çin'de 11. Kongre sonrası da Maoizmden yadigâr kalan sosyal şovenizm yine tarihin gündeminde.

11. KONGRE SONRASI ÇİN'DEN KESİTLER

11. Kongre sonrası «Çin'de yıllardan beri geçerliliğini koruyan devrimci ölçütler bir bakıma ikinci plana atılmakta, modern ve güçlü bir sosyalist ülkenin kurulmasına öncelik tanınmaktadır. Bu arada kültür devriminin yerini düzen disiplin ve yasallığın aldığı görülmektedir. Bu olgu çeşitli Batı'lı gözlemciler tarafından 'daha az devrim daha çok üretim' biçiminde özetlenilmektedir.»[11]

Evet «daha az devrim daha çok üretim», «ılımlıların» Maoizmin azgın küçük burjuva özlü «kışla komünizmi» deneylerinin toplumsal tepkisini geçiştirme yolundaki yeni yöntemleri... Bu olgu böyle açıklanabilir.

«Daha az devrim daha çok üretim» demiştik. «Bu durumda yeni bir sorun ortaya çıkmaktadır. Çin teknik yönden ileri ülkelerle işbirliği yapmak zorunda kalacak mıdır?»

Evet, ama nasıl? Çin'in dış politikasının ana niteliği olan anti-Sovyetizm, ona sosyalist blokla olan ilişkilerinde, ilk adımda kendi hesabına «imkânsız» ilk engeldir. Öyleyse, evet öyleyse, geriye öncelikle AET, ABD ve Japon emperyalizmi kalmaktadır ve Çin kendi konumunu tercih durumunda olmaması nedeniyle AET, ABD ve Japon emperyalizmine evet diyecektir. AET, ABD ve Japonya hesabına ise «üç dünya teorisinin» epigon Sançe Panza'sı Feng ve ortaklarına, evetlerine evet demek emperyalist güçlere hayli ilginç ve iyi durum yaratarak emperyalist güçlere ve politikalarına destek olacaktır.

Örneğin Teng Kongre sonrası bir konuşmasında Başkan Mao'ya zorunlu övgü edebiyatından sonra «ancak Çin'in yeni yöneticileri izleyecekleri politikada bu devrimci çizgiden (kastedilen Maoizmdir) belirgin farklılıklar gösterecektir.»[12] diyerek ağzının altındaki baklayı çıkarmıştır.

Kongre sonrası Cyrus Vance'nin Çin'i ziyareti Çin'deki değişim, dönüşümler ve 11. Kongrenin diyalektik bütünlüğünden soyutlanmamalıdır.

ABD Dışişleri Bakanı Vance, Teng ve Hua ile temaslarında pratik olumlu bir sonuç elde edilmedi. Bundaki en büyük neden sadece Çin'in Taiwan'ıydı.

Çin ABD ile ilişkilerin «normalleştirilmesi» için ABD'ye şu koşulları öne sürdü:

«1 — ABD ile Taiwan arasında 1954 yılında imzalanan ve Taiwan'ı korumayı yükümlendiği savunma anlaşmasının iptal edilmesi.

2 — Amerika'nın Taiwan'daki 1400 kişilik askerî birliklerini geri çekmesi. Taiwan'daki ABD askerî tesislerinin kapatılması.

3 — ABD'nin Taiwan'la diplomatik ilişkilerini kesmesi. Amerika ise Çin'in bu isteklerine karşı Pekin'den Taiwan'a silahlı saldırıda bulunamayacağına dair güvence istemektedir. Buna karşılık Pekin Taiwan'ın Çin'in bir iç sorunu olduğu görüşünü savunmakta ve bu konuda dış ülkelerle herhangi bir pazarlığa girmenin sözkonusu olmayacağını belirtmektedirler.

Cyrus Vance'ın Çin gezisi, tarafların Taiwan konusunda yaklaşımlarına bir değişiklik getirmeden sona erdi. Vance'ın ABD'ye dönüşünden sonra Çin gezisi hakkında bilgi alan Başkan Carter da önceki gün Washington'da yaptığı açıklamada: «Amerika bugün için Çin'le tam dip'omatik ilişki kurmaya hazır durumda değildir»[13] dedi.

Bu sözler yukarda «daha az devrim daha çok üretim» ilkesini benimseyen Çin'in zorunlu olarak ABD'ye yaklaşacağını iddia ettiğimiz tezimizi çürütmekte midir? Hayır. Şöyle ki: ABD'li bir Çin uzmanı Taiwan sorununa ilişkin şunları söyleyerek konuya hayli açıklık getirirken tezimizin doğruluğunu kanıtlamaktadır. Şöyle der ABD'nin Çin uzmanı: «ABD - Çin ilişkilerinin normalleşmesinden sonra bile Tal-

wan bizim için bir sorun olacaktır. Çünkü Taiwan'da 10 milyar liralık yatırımımız ve bu ülkeyle yoğun ticarî ilişkilerimiz var. Taiwan'la bu ilişkilerimizi her zaman sürdürmek isteriz ve Pekin'in de buna karşı çıkmayacağını umarız.»[14]

Evet ABD'nin talebi Taiwan konusunda açıktır. O Taiwan'ı bir pazar olarak —eski stratejik önemini yeni güçler dengesiyle kaybettiği için— salt bir pazar olarak görmektedir.

Çin'in bu sorununu çözmesi için ABD'ye Taiwan'ın ticarî hacmından daha büyük bir imkân tanıması (vermesi) dostlarına hiç de sadık olmayan ABD'nin Taiwan'ı harcayarak Çin'le arasındaki pürüzü kaldıracağı umulandır.

Zaten «daha az devrim daha çok üretim» ilkesini benimseyen Çin'in «modern» bir ülke niteliğini kazanması için ABD'ye onun istediği «imkânı» vereceği (vermek zorunda olduğundan) açıktır.

SONUÇ YA DA QUA VADİS ÇİN?

Mao'nun ölümünden sonra başlayan de maolizasyon hareketi «radikallerin», «ılımlılar» tarafından «dörtlü çete» diye cezaroz edilerek tasfiyesiyle geniş boyutlar kazandı. Radikaller daha önce: «Mao'nun bıraktığı meşaleyi en aşırı şekilde taşımaya devam edeceklerini söylüyorlardı.»[15] Bu söylenenler de daha önce «radikallerin» tavırlarında bağnaz Maoistler olarak simgelenmiş, somutlanmıştı.

Çin'de «ılımlılar», «radikaller» mücadelesinin yoğunlaştığı dönemde, iktisadî alanda Mao'nun, Maoist görüşlerinin sadık savunucusu «Mao'nun eşi Çiang Çing'in genel ekonomik özerklik kavramını savunmasına karşın, Teng Çin'de endüstrinin merkezci bir yönetime bağlanmasını öneriyordu.»[16] Maoizm adına gerçek Maoist «radikallerin» harcanmasıyla (tasfiyesiyle) Teng geldi ve Teng'in iktisadî görüşleri 11. Kongre'de resmiyet kazandı. «11. Kongre bir bakıma yeni Başkan Hua Koa Feng ve çevresindeki yönetici kadronun geçen Ekim ayından bu yana uyguladığı ılımlı pragmatik politikanın her yönüyle onaylanması anlamına geliyordu».[17] 73 yaşındaki Başkan yardımcısı Teng'i ordunun yarısı tutuyor. «58 yaşındaki Hua ise daha yeni. Birinin yanında prestij ve tecrübe öteki nin yanında ise zaman ve Mao'nun pelerini var. Teng, halen Genelkurmay Başkanı. Ordunun tümünün en üst kademe komutanlarının tam desteğini sağlayıncaya kadar ılımlı bir şekilde hareket etmesi ve kendisini iktidardan uzaklaştıranlara karşı harekete geçmemesi bekleniyor. Ordu içerisinde otoritesini tam olarak kurduktan sonra iradesini ülkenin öbür kurumlarına kabul ettireceği ve Hua'yı sadece bir şekil Başkan olarak muhafaza edeceği tahmin ediliyor.»[18]

Ama Hua ve çevresi bunu kabul edecek midir? Buna göz yumacak mıdır? Öte yandan da «radikallerin» kılçık artıkları ne yapacaklar, yapabilecekler?

Tüm bunlar «ÇKP»nin 11. Kongresi sonunda bu olayın iktidar sorununda gündeme getirdiği sorunlardır. İşte bu noktada da Sovyet basınının «ÇKP»nin 11. Kongresine ilişkin yorumundaki: «Bu Kongrenin, önceki Kongrelerde olduğu gibi, Çinli liderler arasındaki iktidar mücadelesinde yeni bir dönem açacağı»[19] görüşüne katılmamak elde değildir.

AHMET TEMEL DEMİRER

[1] *Cumhuriyet*, 10.8.1977.
[2] *Milliyet*, 1.9.1977., «Çin Mao'dan Koptu Mu?».
[3] *The Financial Times*, 25.8. 1977.
[4] *Vatan*, 26.8.1977.
[5] *Cumhuriyet*, 27.8.1977.
[6] *Y.a.g.e.*
[7] *Yankı*, Sayı: 337, s. 20.
[8] *Halkın Sesi*, sayı: 123, s .12.
[9] *Vatan*, 27.8.1977.
[10] *Milliyet*, 1.9.1977.
[11] *Vatan*, 31.8.1977.
[12] *Cumhuriyet*, 25.8.1977.
[13] *Cumhuriyet*, 31.8.1977.
[14] *Y.a.g.e.*
[15] *Yankı*, sayı: 337, s. 20.
[16] *Cumhuriyet*, 10.8.1977.
[17] *Cumhuriyet*, 27.8.1977
[18] *Yankı*, sayı: 337, s. 20.
[19] *Cumhuriyet*, 27.8.1977.

BİR MEKTUP

Derginizin sürekli okuyucusuyum. Bu mektubumda, derginizin çok önemli bir eksikliğine ve yolaçtığı olumsuzluklara değinmek istiyorum.

Derginiz, genelde bir «sosyalist kültür» dergisi olsa da, siyasî yazıların ağırlık kazandığı bir yapıya sahip. Bu ağırlık, salt siyasî nitelikteki bir yayın faaliyetinin temel işlevlerinin yerine getirilmesini zorunlu kılacak derecede yoğun.

Öyleyse, sosyalist bir siyasî yayın aracının başlıca görevi nedir? Siyaset, dünyanın her yerinde öncelikle üzerine basılan toprakta, kendi ulusal toprağında yapıldığına göre, ilk elde yapılması gereken şey, sosyalizmin temel meselelerine, bunların ulusal koşullardaki ete-kemiğe bürünmüşlük hali içinde teorik çözümler getirmektir; ki bunlar da Türkiye somutunda ülkemizin sosyo-ekonomik yapısının tahlili, Devlet tahlili, emperyalizm meselesi, ittifaklar meselesi, parti meselesi, devrim stratejisi v.b. dir. Bu konulardaki görüşler sistemleştirilmeden, ya da enazından açıklığa kavuşturulmadan ilkeli-devrimci bir siyasetin yürütülmesi imkânsızdır.

Oysa, derginizin bu konulardaki görüşlerini öğrenme fırsatını, bugüne dek bulamadık. Gerçi M. Çayan'ı yazılarının eleştirisi v.b. diğer yazılarınızdan «neye karşı olduğunuzu» anlıyoruz. Bu güzel. Ama birde «neyi savunduğunuzu» anlayabilsek!

Örneğin «parti» meselesini ele alalım. Bu konuda iki tavır almak mümkün. a) İşçi sınıfının merkezî siyasî örgütü vardır. O da filânca ya da falancadır, b) Böyle bir örgüt yoktur. Birinci tavrın benimsenmesi halinde ön-

cülüğü kabul edilen örgütün doğrultusunda yayın yapmak gerekir. İkinci tavrın benimsenmesi halinde ise partileşmenin, ya kendi fraksiyonunun çatısı altında gerçekleşeceği, ya da mevcut fraksiyonlardan ideolojik yakınlığı olanların birleşmesiyle gerçekleşeceği öngörülmüş demektir. Sözkonusu durumlarda da, fraksiyonel görüşlerin propagandası ya da yakın bulduğu fraksiyonların ideolojik birlik noktalarını vurgulayıcı bir yayın politikası uygulanmak gerekir.

Derginizin durumu bunların hiçbirine uymamaktadır. O halde, derginiz böylesine hayatî bir konuya açıklık getirmeden, Türkiye sosyalist hareketi üzerine nasıl uzun uzun sözler söyleyebilmektedir? Ayrıca, tam bir ilkesizlik içinde söylenen o sözlerin en ufak bir pratik anlamı olmadığını biliyor musunuz? Alın işte: «Sosyalist hareket olarak sorumluluğumuz şöyledir, böyledir. Şunu yapmalıyız, bunu yapmalıyız» deyip duruyorsunuz. Nedir bu sosyalist hareket? Kimlerden oluşur? Partisi var mı, yoksa kimler, nasıl kuracak? Hani nerede bu soruların cevapları? Kendinizi de sosyalist hareketin içinde, misyon sahibi olarak gördüğünüze göre, hareketin birliğinin sağlanması için hangi yolgösterici tavrı koydunuz, bugüne değin?

Tüm bu sorular yenilir, yutulur şeyler değildir. Cevapları açık kaldığında, cevap vermesi gerekenlerin varlık nedenleri de ortadan kalkar.

Bir örnek daha: «Devlet» meselesine bir tahlil getirmeden Türkiye'deki siyasî olayları, burjuva partileri arasındaki mücadele ve çelişkileri doğru olarak çözümlemek düşünülebilir mi? Başkaları doğru-yanlış yapıyorlar tahlillerini. Biri Oligarşik devlet, biri patron-ağa devleti, diğeri işbirlikçi burjuvazi diyor. Emperyalizmi ele alalım. Biri emperyalizm içsel bir olgudur diyor, diğeri başka şey v.b.. Her biri siyasî süreci çizdikleri bu temel çerçevelere göre değerlendiriyor ve tavır alıyorlar. Oysa siz, bu konularda hiçbir teorik tavır almadan âdeta ahkâm kesiyorsunuz! Böyle devrimcilik olur mu? Biraz düşünün.

Alın bir örnek daha: «İttifaklar meselesi»ne açıklık getirmeden, bugün, Türkiye siyaseti üzerine birtek ciddî ve devrimci söz edilebileceğini aklınız kesiyor mu?

İşte böyle. Kendi siyasî kişiliğinizi ortaya koymanız gerekiyor. Bunu yapmazsanız, «gizli maocu!» diye yapıştırıverirler damgayı adama. Ondan sonra da hiç kimseye kızmaya hakkınız kalmaz.

Temel meselelere ilişkin görüşlerinizi sistemleştirmemeniz olaylara sınıf açısından bakmanızı önlüyor ve giderek yazılarınızda sık sık anlam kopuklukları, mantık çelişkileri doğuyor, yazılarınız neden söylendiği anlaşılmayan birer söz yığını haline geliyor. Maksadım karalamak değil. Somut gerçeklere işaret ediyorum.

Nitekim Murat Belge'nin «Stalinizm» konulu yazısı, bu bakımdan en açık bir örnek. Yazıda Stalinizm, birçok olumsuzlukları sayıldıktan sonra «Marksizme dışsal bir olgu» olarak mahkûm ediliyor. Yani Stalinizm işçi sınıfı ile ilgisi olmak bir yana, işçi sınıfına tamamen düşman bir ideoloji. O halde hangi sınıfın çıkarlarının temsilcisi bu Stalinizm? Marksizm olay ve olgulara sınıf açısından baktığına göre, «Marksizme, dışsal bir olgu» olan Stalinizm hakkındaki bu en basit, aynı zamanda anahtar sorunun cevabını vermek gerekmez mi? Zaten Stalinizm üzerine tüm tartışmalar da bu soru üzerinde yoğunlaşmıyor mu? Evet, işçi sınıfı düşmanı bir çizgi olan Stalinist yönetim, onlarca yıl hangi sınıf ya da zümrenin çıkarlarını temsilcisi ve yürütücüsü oldu? Stalinist yönetim boyunca devlet hangi sınıfın diğer sınıflar üzerinde baskı ve tahakküm aracı oldu?

Murat Belge'nin yazısında bu soruya en ufak bir yanıt yok. O vakit yazının niye yazıldığı anlaşılmıyor. Stalinizm hiçbir sınıf özü olmayan, «kendisel bir oluş» halinde ortada kalıyor!

Derginizdeki yazıların, «soyutlama düzeyi çok yüksek» teorik yazılar olduğunu sık sık vurgulamanıza karşılık, o «yüksek soyutlama»nın soyutlana soyutlana gerçeklerin ne kadar uzağına düştüğünün en bariz bir örneği değil midir, Belge'nin yazısı?

Biraz daha somut, biraz daha «Türkiyeli» ve biraz daha «sahiden siyasî» olursa, daha bir okunası olacak Birikim. Saygılar.

BİR AÇIKLAMA

Yayınevimizin çıkarmış olduğu son kitabın, **1927 Komünist Tevkifatı**'nın, 47. sayfanın 26. satırında «Muallim Adnan [Cemgil]? Bey isticvab olundu.» şeklinde bir cümle geçmektedir. Daha sonra sayın Adnan Cemgil'in açıklaması sonucunda Muallim Adnan'ın Adnan Cemgil olmadığı anlaşılmıştır.

Ancak metin hazırlanırken bu ihtimal düşünülerek kurşun kalemle notedilen bu parantez içindeki kelime, dizgici tarafından metnin bir parçası sanıldığı ve düzelticinin de gözünden kaçtığı için sonuçta bu yanlışlık olmuştur.

Gerekli başka yollarla da düzelteceğimiz bu yanlışlık görüldüğü gibi kitabı hazırlayana da ait olmayıp, doğrudan doğruya yayınevinin sorumluluğundadır.

Birikim

AYLIK
SOSYALİST KÜLTÜR
DERGİSİ

LOUIS ALTHUSSER

LENİN VE FELSEFE

15.– Lira

W. T. STACE

HEGEL ÜSTÜNE

25.– Lira

ÇAĞLAR KEYDER

EMPERYALİZM - AZGELİŞMİŞLİK VE TÜRKİYE

15.– Lira

R. MILIBAND - N. POULANTZAS - E. LACLAU

KAPİTALİST DEVLET SORUNU

20.– Lira

MEGHNAD DESAİ

MARKSİST İKTİSAT TEORİSİ

25. – Lira

1927 KOMÜNİST TEVKİFATI

İst. Ağır Ceza Mahkemesindeki Duruşma

25. – Lira

BİRİKİM YAYIMCILIK KOLL. ŞTİ.
P.K. 538 Sirkeci - İSTANBUL